

Exemplaria Graeca

Görög bölcsességek latin és magyar fordítással

TΙΜΑΙΟΣ.

TIMÆUS.

ΤΑ ΤΟΥ ΔΙΑΛΟΓΟΥ ΠΡΟΣΩΠΑ.

PERSONÆ DIALOGI.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ, ΤΙΜΑΙΟΣ, ΕΡΜΟΚΡΑΤΗΣ, ΚΡΙΤΙΑΣ.

SOCRATES, TIMÆUS, HERMOCRATES, CRITIÆS.

17 ΣΩΚΡΑΤΗΣ. Ἔξ, δύο, τρεῖς ὁ δὲ ἄρ' τέταρτος ἡμῖν, ἢ
ὡς εἶπες Τίμαιε, ποῦ, τῶν χθὲς μὲν δευτερευόντων, τὰ νῦν
δὲ ἐσπιατόρων;

SOCRATES. Unus, duo, tres : verum ubinam quartus, o
amice Timæe, eorum, qui epulis heri excepti nunc excep-
turi sunt?

18 ΤΙΜΑΙΟΣ. Ἀσθένειά τις αὐτῶν συνέπεσε, ὃ Σώκρα-
τες· οὐ γὰρ ἂν ἐκὼν τῆσδε ἀπελείπετο τῆς συνουσίας.

TIMÆUS. Valetudine nonnihil affectus est, o Socrates; non
enim sua sponte ab hoc conventu abesset.

ΣΩΚΡ. Οὐκοῦν σὸν τῶνδ' τε ἔργον καὶ τὸ ὑπὲρ τοῦ
ἀπόντος ἀναπληροῦν μέρος;

SOCR. Ergone tuum est et honorare officium etiam absen-
tis partes implere?

ΤΙΜ. Πάνυ μὲν οὖν, καὶ κατὰ δύναμίν γε οὐδὲν ἡ
ἐλλείφομεν· οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη δίκαιον χθὲς ὑπὸ σοῦ ξε-
νισθέντας οἷς ἦν πρέπον ξενίοις μὴ οὐ προθύμως σε

TIM. Est vero, et pro viribus nihil reliqui faciemus; neque
enim fas esset heri a te hospitalibus quibus decebat mun-
eribus excoctis non studuisse te sociis adfueri munus munus

Exemplaria Graeca

BELVEDERE
segédkönyvtár
II.

Exemplaria Graeca

Görög bölcsességek latin és magyar fordítással
Sententiae Graecae cum translatione Latina et Hungarica

Összeállította
Dér Terézia
Nótári Tamás

Composuerunt
Teresia Dér
Thomas Nótári

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000527644

Szeged
1999

Szegedi Tudományegyetem
Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar

Könyvtár

Közp. napló...218938 2009.....SZ

KK napló...5507 2009.....SZ

A kötet megjelenését támogatták

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata

Szegedi Görög Önkormányzat

Bába és Társai Kft.

Lektorálta

Makk Ferenc

Borítón lévő illusztráció

Platonis opera ex recensione R. B. Hirschigii,
Graece et Latine II. Parisiis (A. F. Didot) 1891.

Illusztrációk

R. Barbour, Greek literary hands
A. D. 400-1600, Oxford 1981.

© Dér Terézia, Nótári Tamás, 1999

© Belvedere Meridionale, 1999

Vos exemplaria Graeca
nocturna versate manu, versate diurna.
(Horatius: De arte poetica 268-269.)

Ti görög mintáitok éjjel
s nappal szüntelenül forgassátok kezetekben.
(Muraközy Gyula fordítása)

Köszöntjük az Olvasót!

Kötetünk az antik görög irodalom számos alkotójának bölcs gondolataiból tartalmaz szerény válogatást latin és magyar fordítással. Munkánkat azzal a szándékkal állítottuk össze, hogy a görög és latin nyelvi alapképzéshez egyfajta, szórakoztatva gondolkodtató és tanító segédkönyvet adjunk a tanulók és oktatók kezébe. Haszonnal forgathatják továbbá a kiadványt a főiskolák és egyetemek történelem és magyar, valamint filozófia szakos hallgatói. A középiskolásokat a latin és görög nyelv tanulására s az ókori kultúra behatóbb megismerésére kívánjuk buzdítani e vállalkozásunkkal. A válogatás összeállítására ösztönzött bennünket az is, hogy századunkban Magyarországon – tudomásunk szerint – görög-latin-magyar szentenciagyűjtemény nem jelent meg.

Buzdításul szolgált még az a meggyőződés, hogy az emberek szívesen használnak találó mondásokat különböző élethelyzetekben. A bennük megfogalmazott állítások, bátorítások és figyelmeztetések javunkra lehetnek, olykor pedig szellemességükkel gyönyörködtetnek, jókedvre derítenek. Örülnénk, ha munkánk mindazok tetszését elnyerné, akik az antik görög és az egyetemes humanitás iránt érdeklődnek.

Arra törekedtünk, hogy az ókori hellén kultúra és irodalmi műfajok sokoldalúságát érzékeltessük. Nem csak költők, dráma- és történetírók, filozófusok – azaz a humán terület szerzőinek – műveiből idézünk tehát, hanem igyekszünk az olvasó figyelmét a természettudomány területére is ráirányítani. A számos szakág közül az orvostudományt emeltük ki, mert ez igen közel áll az emberek mindennapi életéhez. Egészség és betegség valamennyiünket foglalkoztató kérdések.

A válogatás során a bőség zavarával küzdöttünk. Kénytelenek voltunk – a hozzánk közelebb álló szerzőket előnyben részesítve – korlátozni a szereplő alkotók és szentenciák számát. Sok értékes szerzőt és gondolatot fájó szívvel hagytunk ki a gyűjteményből. Gyönyörködtető és tanulságos munkálkodásunk közben Xenophón szavai vezettek bennünket: „Végigbúvárolok ... a régi bölcssek kincseit, amelyeket örökölni hagytak ránk könyveikben leírva, és ha valami egyszerű gondolatra bukkanunk, kiemeljük.” (Mem. I, 6, 14.)

Gyűjteményünk összeállításakor szem előtt tartottuk, hogy a kiválasztott görög szentenciáknak latin és magyar fordítása lehetőség szerint rendelkezésre álljon. Ezzel egyrészt a két klasszikus nyelv párhuzamba állítását kívántuk elérni, másrészt azoknak az olvasóknak akartunk kedvében járni, akiket egy-egy bölcs mondás arra indít, hogy az azt tartalmazó művet legalább magyar fordításban alaposabban megismerjék. Azon művek

Lectori salutem!

Volumine nostro electio modesta e nonnullorum auctorum Graecorum antiquae aetatis sententiis cum translatione Latina et Hungarica continetur.

Libellum nostrum ea mente perfecimus, ut educationis classicae elementariae adiuvandae gratia enchiridium aliquid manibus discipulorum magistrorumque daremus. Dicta collectanea et academiarum et universitatum studioiosis historiae, literaturae Hungaricae philosophiaeque non parvo usui erunt. Hoc conatu discipulos gymnasiorum ad discendam linguam Graecam Latinamque hortari volumus.

Ad sententias colligendas eo consilio adducti sumus, quod corpus sententiarum Graeco-Latino-Hungaricum nostro saeculo – quantum scimus – in Hungaria nondum editum est.

Adhortati sumus etiam ob eam causam, quod certo scimus homines libenter sententiis uti in diversis vitae rebus. Praecepta, adhortationes, admonitionesque nobis prodesse possunt, nonnumquam eorumque urbanitate delectamur vel ad laetitiam excitamur. Speramus opus nostrum in omnium antiquae Graecitatis et universae humanitatis fautorum gratiam venturum esse.

Collatione componenda operam dedimus, ut varietas generum litterarum Graecarum antiquae aetatis demonstraretur. Hac ratione non solum ex operibus poetarum, scaenicorum, historicorum et philosophorum – auctorum, ut ita dicamus, studiis humanitatis deditorum – proferimus sed lectoris animum etiam ad rerum naturae scientias advertere laboramus. De multis generibus medicinam delegimus, quae vitae hominum cotidianae propinquissima adiunctaque est. Quaestiones enim valetudinis bonae et adversae omnibus nostrum in animo sunt.

Eligentes ubertate sententiarum laboravimus. Prolatis auctoribus sententiisque – nabis gratiorum adferendum causa – modum adhibere coacti sumus. Nonnullos scriptores illustres et multa dicta gravia maesto animo omisimus. Delectabili utilique labore nostro artem Xenophontis sequi studebamus: „... thesauros priscorum sapientum, quos illi litteris mandatos nobis reliquerunt ... percurro: quod si quid in eis boni videmus, seligimus...” (Mem. I, 6, 14.)

Curae nobis erat, ut opera in volumine citata maxima ex parte translatione et Latina et Hungarica adiri possent. Qua re cum duas linguas veteres conferre petivimus tum gratiam lectorum sequi voluimus, qui diversas sententias legentes adducerentur, ut opera eas continentia saltem Hungarice reddita legerent. Translatores operaque, quorum

adatait, amelyeknek fordításait az egyes szentenciák esetében átvettük, a Bibliográfia címszó alatt tüntetjük fel. Néhány helyen a latin vagy a magyar változatot saját átültetésünkben közöljük.

A Függelékben megtalálható a görög ábécé latin betűs átirása, valamint a főbb kiejtési szabályok rövid összefoglalása, továbbá a Rövidítések jegyzéke és a kötetben szereplő szerzőkre vonatkozó rövid tájékoztatás.

Kötetünk elrendezésében a szerzők alfabétikus sorrendjét követtük, az első helyre állítottuk azonban az úgynevezett hét bölcs tanításaiból készült válogatást.

Köszönetet mondunk mindazoknak, akik kötetünk megjelenését támogatták. Lektorunk, Makk Ferenc professzor úr igen értékes javaslatokkal és megjegyzésekkel segített bennünket munkánk során. Köszönettel tartozunk továbbá Szádeczky-Kardoss Samu professzor úrnak, Olajos Terézia professzorasszonynak és Galántai Erzsébet tanárnőnek jóindulatú támogatásukért, valamint a Belvedere Meridionale felelős kiadójának, Szegfű László tanár úrnak és a főiskolai hallgatókból álló szerkesztő bizottságnak, továbbá a gyűjtemény szponzorainak, valamint Schmidt Péternek, a József Attila Tudományegyetem hallgatójának, a kötet gépelése során végzett önzetlen és pontos munkájáért.

Dér Terézia – Nótári Tamás

translationibus usi sumus, in Bibliographia leguntur. Quosdam apud auctores translationem Latinam aut Hungaricam nostra in conversione prodidimus.

In Appendice transcriptio Latina elementorum Graecorum et praecepta necessaria pronuntiationis Indexque abbreviationum et nonnulla de auctoribus in volumine citatis leguntur.

Libello disponendo auctores litterarum ordine inveniri possunt, primo in loco autem septem sapientes nominatos posuimus.

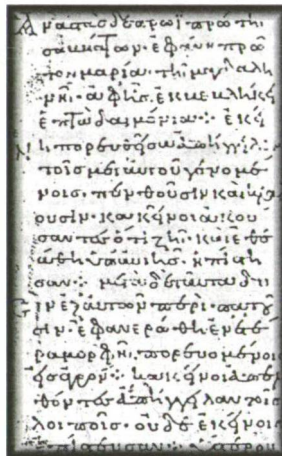
Omnibus fautoribus enchiridii nostri gratias quam maximas agimus. Professor Franciscus Makk praeceptis et adnotationibus pretiosissimis adiuvit nos in volumine componendo. Gratias debemus etiam professoribus Samueli Szádeczky-Kardoss et Teresiae Olajos item doctrici Elisabethae Galántai fautoribus benevolentibus et doctori Ladislao Szegfű rectori domus editoriae „Belvedere Meridionale” studiosisque Academiae de Julio Juhász Nominatae, qui in editione operati sunt, item sponsoribus collationis nostrae, et gratias agimus Petro Schmidt studioso Universitatis Scientiarum de Attila József Nominatae, qui strenue diligenterque laboravit in volumine machina scribendo.

Teresia Dér – Thomas Nótári

A hét bölcs

Kleobulosz

1. Μέτρον ἄριστον.

Modus optima res.

A mértékletesség a legjobb.

2. *Πατέρα δεῖ αἰδεῖσθαι.*

Patrem revereri oportet.

Atyánkat tisztelnünk kell.

3. *Εὖ τὸ σῶμα ἔχειν καὶ τὴν ψυχὴν.*

Curandum est ut corpore et animo bene valeamus.

Űgyelnünk kell mind testünk, mind lelkünk jólétére.

4. *Πολίταις τὰ βέλτιστα συμβουλεύειν.*

Civibus optima suade.

Polgártársaidnak a legjobb tanácsot add!

5. *Βίᾱ μηδὲν πράττειν.*

Per vim nihil agendum.

Erőszak által semmit ne tegyél!

6. *Τέκνα παιδεύειν.*

Liberos institue.

Oktsd gyermekeidet!

7. *Τύχῃ εὖχεσθαι.*

Fortunam precare.

Könyörögj a szerencséhez!

8. *Ἔχθρας διαλύειν.*

Inimicitias dissolve.

Vess véget az ellenségeskedéseknek!

9. *Τόν τοῦ δήμου ἐχθρόν πολέμιον νομίζειν.*

Populi inimicum hostem habeto.

Aki a népnek árt, tartsd ellenségnek!

10. *Εὐποροῦντα μὴ ὑπερήφανον εἶναι, ἀποροῦντα μὴ ταπεινοῦσθαι.*

In divitiis ne superbias, in egestate ne abiecto sis animo.

Gazdagságodban ne légy gőgös, szegénységben ne alázkodj meg!

11. *Γαμείν ἐκ τῶν ὁμοίων· ἐὰν γὰρ ἐκ τῶν κρείττωνων, δεσπότας, οὐ συγγενεῖς κτήσῃ.*

Uxorem duc ex aequalibus: si enim e potentioribus duxeris, dominos, non affines tibi comparabis.

Hasonszőrű feleséget vegyél; ha ugyanis a tehetősebbek közül nőülsz, akkor urakat, s nem rokonokat szerzel magadnak.

12. *Μὴ ἐπιγελᾶν τῷ σκώπτοντι· ἀπεχθὴς γὰρ ἔσῃ τοῖς σκωπτομένοις.*

Alios cavillanti ne subrideas; invisus enim fies iis quibus illuditur.

Ne ne vess együtt azzal, aki másokat gúnyol; gyűlöletessé válsz ugyanis a kigúnyoltak előtt.

Szolón

1. *Μηδὲν ἄγαν.*

Ne quid nimis.

Semmit se túlságosan!

2. *Τὰ ἀφανῆ τοῖς φανεροῖς τεκμαίρου.*

Obscura e manifestis conice.

A rejtett dolgokra a nyilvánvalókból következtess!

3. Ἦδονήν φεῦγε, ἥτις λύπην τίκτει.

Voluptatem fuge quae tristitiam parit.

Kerüld azt a gyönyört, amely bánatot szül!

4. Φύλασσε τρόπον καλοκαγαθίαν ὅρκου πιστοτέραν.

Morum probitatem serva vel iureiurando fide digniorem.

Őrizd erkölcseid kiválóságát, mely még az eskünél is megbízhatóbb.

5. Σφράγιζε τοὺς μὲν λόγους σιγῇ, τὴν δὲ σιγὴν καιρῷ.

Sermones silentio, silentium temporis opportunitate comproba.

A beszédet hallgatással pecsételd meg, a hallgatást pedig a megfelelő idővel!

6. Μὴ ψεύδου, ἀλλ' ἀλήθευε.

Ne mentiaris, sed vera loquere.

Ne légy hazug, ellenben legyél igazmondó!

7. Τὰ σπουδαῖα μελέτα.

Honesta meditare.

Tisztes dolgokra törekedj!

8. Τοῖς σεαυτοῦ πρᾶος ἴσθι.

Lenis in tuos sis.

Légy jóindulatú a tieddel szemben!

9. Φίλους μὴ ταχὺ κτῶ, οὓς δ' ἂν κτήσῃ, μὴ ταχὺ ἀποδοκίμαζε.

Amicos ne cito compares, quos autem comparaveris, ne statim repudies.

Barátokat ne gyorsan szerezz, akiket azonban már megszerezteél, ne taszítsd el hamarjában!

10. Ἀρχεσθαι μαθὼν ἄρχειν ἐπιστήση.

Parere cum didiceris, imperare scies.

Megtanulván engedelmeskedni, parancsolni is tudsz majd.

11. Εὐθύναίιν ἐτέρους ἀξιῶν διδόναι καὶ αὐτὸς ὕπεχε.

Quam alios reposcis rationem, ipse quoque redde.

Magad is teljesítsd azt, amit másoktól megkövetelsz!

12. Συμβούλευε μὴ τὰ ἥδιστα, ἀλλὰ τὰ βέλτιστα τοῖς πολίταις.

Civibus non iucundissima, sed optima suadebis.

Polgártársaidnak ne a legkellemesebb, hanem a leghasznosabb tanácsokat add!

13. Μὴ θρασύνου.

Ne fastidio efferaris.

Ne légy dölyfös!

14. Μὴ κακοῖς ὀμίλει.

Cum improbis ne verseris.

Hitványakkal ne érintkezz!

15. Χρῶ τοῖς θεοῖς.

Consule deos.

Kérj tanácsot az istenektől!

16. Φίλους εὐσέβει.

Amicos cole.

Tartsd tiszteletben barátaidat!

Khilón

1. *Γνώθι σαυτόν.*

Nosce te ipsum.

Ismerd meg önmagad!

2. *Πίνων μὴ πολλὰ λάλει· ἀμαρτήσῃ γάρ.*

Inter bibendum ne multa loquaris: delinques enim.

Ivás közben ne fecsegi sokat: hibázni fogsz ugyanis.

3. *Μὴ ἐπιθύμει ἀδύνατα.*

Ne concupisce quae fieri nequeunt.

Ne kívánj lehetetlen!

4. *Μὴ κακολόγῃ τοὺς πλησίον· εἰ δὲ μή, ἀκούσῃ ἐφ' οἷς λυπηθήσῃ.*

Ne maledicas aliis: sin minus, audies quae tibi molesta erunt.

Ne gyalázz másokat, ha mégis ezt teszed, olyan dolgokat hallasz majd, melyek miatt bánkódni fogsz.

5. *Ἐπὶ τὰ δεῖπνα τῶν φίλων βραδέως πορεύου, ἐπὶ δὲ τὰς ἀτυχίας ταχέως.*

Ad amicorum convivia lente, ad calamitates autem cito accede.

Barátaid lakomáira lassan menj, szerencsétlenségük közepette azonban siess!

6. *Νόμοις πείθου.*

Legibus obtempera.

Engedelmeskedj a törvényeknek!

7. *Τὸν τετελευτηκότα μακαρίζε.*

Vita functum beatum praedica.

Azt nevezd boldognak, aki már leélte életét!

8. *Πρεσβύτερον σέβου.*

Natu maiorem cole.

Tiszteld az idősebbet!

9. *Τὸν τὰ ἀλλότρια περιεργαζόμενον μίσει.*

Alienarum rerum cura occupatum oderis.

Azt, aki mások dolgába avatkozik, vesd meg.

10. *Ζημίαν αἰροῦ μάλλον ἢ κέρδος αἰσχρόν· τὸ μὲν γὰρ ἅπαξ λυπήσει, τὸ δὲ αἰεί.*

lacturam turpi lucro praefer: illa enim semel, hoc semper dolorem afferet.

**Inkább a veszteséget válaszd, mint a rútul szerzett nyereséget:
az előbbi ugyanis egyszer okoz fájdalmat, az utóbbi azonban mindig.**

11. *Τῷ δυστυχοῦντι μὴ ἐπιγέλα.*

Calamitosum ne irrideas.

Ne nevesd ki azt, aki szerencsétlen!

12. *Θυμοῦ κράτει.*

Irae moderare.

Uralkodj haragodon!

13. *Τῆς ιδίας οἰκίας προστάτει.*

Domui tuae bene praeesto.

Saját házatod jól irányítsd!

14. Ἡ γλῶσσα σου μὴ προτρεχέτω τοῦ νοῦ.

Lingua tua ne mentem antevertat.

Nyelved ne előzze meg eszedet!

Thalész

1. Ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα.

Sponde, praesto noxa est.

Vállalj kezességet; veszteség ér.

2. Φίλων παρόντων καὶ ἀπόντων μέμνησο.

Amicorum praesentium et absentium memento.

Egyaránt gondold jelenlevő és távollevő barátaidra!

3. Μέτρω χρῶ.

Modum adhibe.

Tarts mértéket!

4. Μὴ πλούτει κακῶς.

Noli male ditescere.

Ne gazdagodj tisztességtelenül!

5. Μὴ πᾶσι πίστευε.

Cave omnibus credas.

Ne bízz mindenkiben!

6. *Κολακεύειν γονεῖς μὴ ὀκνεῖ.*

Parentibus blandiri ne dubita.

Ne vonakodj szüleidnek kedvében járni!

7. *Ἄρχων κόσμει σεαυτόν.*

Cum imperas, rege te ipsum.

A hatalom birtokában uralkodj tenmagadon!

8. *Οἷους ἂν ἐραίνους ἐνέγκῃς τοῖς γονεῦσι, τοιούτους αὐτὸς ἐν τῷ γήρᾳ παρὰ τῶν τέκνων προσδέχου.*

Qualia parentibus praemia dederis, talia ipse senex a liberis tuis exspecta.

Amilyen támogatásban részesítetted szüleidet, magad is olyat várj gyermekeidtől, ha megöregszel!

9. *Ἀνιαρὸν ἀργία.*

Desidia res molesta est.

A restség bosszantó.

10. *Βαρύ ἀπαιδευσία.*

Ignorantia incommoda est.

A műveletlenség terhes.

11. *Δίδασκε καὶ μάθανε τὸ ἄμεινον.*

Doce ac discite meliora.

Tanítsd és tanuld a jobbat!

12. *Ἄργος μὴ ἴσθι, μηδ' ἂν πλουτῇς.*

Noli otiosi, etiamsi dives sis.

Ne légy tétlen, még akkor sem, ha gazdag vagy!

Pittakosz

1. *Καιρὸν γνῶθι.*

Nosce tempus opportunum.

Ismerd fel az alkalmat!

2. *Ὅ μέλλεις ποιεῖν, μὴ λέγε· ἀποτυχὼν γὰρ καταγελασθήσῃ.*

Quod facturus es, ne dicas: nam spe frustratus derideberis.

Ne beszélj arról, amit tenni szándékozol; ha ugyanis kudarcot vallasz, nevetség tárgya leszel.

3. *Τὸν φίλον κακῶς μὴ λέγε, μηδ' εὖ τὸν ἐχθρόν· ἀσυλλόγιστον γὰρ τὸ τοιοῦτον.*

Nec amico male, nec inimico bene dicas: hoc enim hominis inconsiderati est.

Barátodat ne gyalázd, ellenségedet ne dicsérd: ez ugyanis a meggondolatlan ember tulajdonsága.

4. *Ὅσα νεμεσᾷς τῷ πλησίον, αὐτὸς μὴ ποίει.*

Quae vitio vertis aliis, ipse ne facito.

Ne tedd azt, amit mások esetében hibának tartasz!

5. *Πιστὸν γῆ, ἄπιστον θάλασσα.*

Fida est terra, infidum mare.

A föld biztos, a tenger bizonytalan.

6. *Παρακαταθήκας ἀπόδος.*

Deposita redde.

A letétet add vissza!

Biasz

1. Οἱ πλεῖστοι ἄνθρωποι κακοί.

Plerique homines improbi sunt.

A legtöbb ember elvetemült.

2. Εἰς κατόπτρον ἐμβλέψαντα δεῖ, εἰ μὲν καλὸς φαίνη, καλὰ ποιεῖν· εἰ δὲ αἰσχρὸς, τὸ τῆς φύσεως ἐλλιπὲς διορθοῦσθαι τῇ καλοκαγαθίᾳ.

In speculum intuitum oportet te, si pulcher tibi videris, honesta facere, sin eformis, naturae vitium honestate corrigere.

Nézz a tükörbe! Ha szépnek látod magad, derék dolgokat tegyél, ha csúnyának, a természet mulasztását erkölcsi kiválósággal pótoldd!

3. Βραδέως ἐγχείρει· οὐ δ' ἂν ἄρξῃ διαβεβαιοῦ.

Lente aliquid aggredere: quod autem inchoaveris, id perficere persevera.

Megfontoltan láss dolgaidhoz: amit azonban elkezdted, kitartóan vidd végbe!

4. Μίσει τὸ ταχὺ λαλεῖν, μὴ ἀμάρτης· μετάνοια γὰρ ἀκολουθεῖ.

Celeritatem in loquendo oderis, ne pecces; sequitur enim poenitentia.

Gyűlöld a gyors fecsegést, nehogy tévedj – azt ugyanis a megbánás követi.

5. Μήτε εὐήθης ἴσθι, μήτε κακοήθης.

Nec stultus sis, nec malitiosus.

Se ostoba, se rosszindulatú ne légy!

6. Ἀφροσύνην μὴ προσδέχου.

Imprudentiam ne admitte.

Ne törd el a tudatlanságot!

7. *Φρόνησιν ἀγάπα.*

Prudentiam dilige.

Szeresd a bölcsességet!

8. *Κτῆσαι ἐν μὲν νεότητι εὐπραξίαν, ἐν δὲ τῷ γήρᾳ σοφίαν.*

Adolescens rebus bene gerendis, senex sapientiae studeas.

Fiatalon helyes ténykedésre, idős korodban bölcsességre törekedj!

9. *Ὅ τι ἂν ἀγαθὸν πράσσης, θεοῦς, μὴ σαυτὸν αἰτιῶ.*

Cum boni aliquid facis, causam diis, non tibi ascribe.

Ha valami jót teszel, annak okát az isteneknek tulajdonítsd, ne saját magadnak!

10. *Ἄκουε πολλά.*

Audi multa.

Hallgass sokat.

11. *Λάλει καίρια.*

Loquere tempestiva.

A megfelelő időben beszélj!

12. *Πείσας λάβε, μὴ βιασάμενος.*

Persuasione cape, non vi.

Rábeszéléssel érh cél, ne erőszakkal!

13. *Ἀνάξιον ἄνδρα μὴ ἐπαίνει διὰ πλοῦτον.*

Virum indignum ne lauda propter divitias.

Méltatlan férfit ne dicsérj gazdagsága miatt!

Periandrosz

1. *Μελέτα τὸ πᾶν.*

Studium omnia complectitur.

A gyakorlat a legfontosabb.

2. *Καλὸν ἡσυχία.*

Bona res quies.

Jó dolog a nyugalom.

3. *Ἐπισφαλὲς προπέτεια.*

Periculosa temeritas.

A meggondolatlanság veszedelmes.

4. *Δυστυχῶν κρύπτε, ἵνα μὴ τοὺς ἐχτροὺς εὐφράνῃς.*

Res adversas cela, ne gaudis afficias inimicos.

**Szerencsétlenségedet tartsd titokban,
nehogy örömet szerezz ellenségeidnek!**

5. *Αἱ μὲν ἡδοναὶ θνηταί, αἱ δ' ἀρεταὶ ἀθάνατοι.*

Voluptates mortales sunt, virtutes immortales.

A gyönyörök halandók, az erények azonban halhatatlanok.

6. *Εὐτυχῶν μὲν μέτριος ἴσθι, ἀτυχῶν δὲ φρόνιμος.*

In rebus secundis modestus, in adversio prudens esto.

Jó sorsodban legyél mértékletes, balsorsodban pedig bölcs!

7. *Σεαυτὸν ἄξιον παρασκεύαζε τῶν γονέων.*

Dignum te parentibus praebe.

Válj méltóvá szüleidhez!

8. Ζῶν μὲν ἐπαινοῦ, ἀποθανὼν δὲ μακαρίζου.

Da operam, ut vivus lauderis, mortuus autem beatus praediceris.

Életemben dicsérjenek, halálod után pedig mondjanak boldognak!

9. Φίλοις εὐτυχοῦσι καὶ ἀτυχοῦσιν ὁ αὐτὸς ἴσθι.

Amicis et fortunatis et infortunatis idem esto.

Ugyanúgy viszonyulj barátaidhoz akár szerencsések, akár szerencsétlenek!

10. Μὴ μόνον τοὺς ἀμαρτάνοντας κόλαζε, ἀλλὰ καὶ τοὺς μέλλοντας κώλυε.

Non solum peccantes castiga, sed etiam peccaturos prohibe.

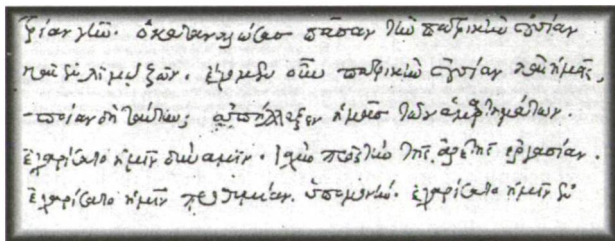
Ne csupán azt büntesd, aki hibázott, hanem tartsd vissza azt is, aki hibázni akar!

11. Τοῖς μὲν νόμοις παλαιοῖς χρῶ, τοῖς δ' ὄψοις προσφάτοις.

Legibus antiquis utere, obsoniis recentibus.

Régi törvényekkel és friss hallal élj!

Aiszhülosz

1. Ὅμως δ' ἀνάγκη πημονὰς βροτοῖς φέρειν // θεῶν διδόντων.

Tamen necesse est mortales ferre calamitates diis dantibus.

Halandók, el kell szenvednünk minden csapást, mit ránk bocsát az ég!

Pers. 293-294.

2. Ἀνθρώπεια δ' ἂν τοι πῆματ' ἂν τύχοι βροτοῖς.

Humana vero mala hominibus sane accidere solent.

Halandót gyakorta sújt emberektől szenvedés.

Pers. 706.

3. Ἄλλ' ὅταν σπεύδῃ τις αὐτὸς, χὼ θεὸς σὺνιάπτεται.

Verum si quis maturat, eius studium deus adiuvat.

Amit az ember siettet, abban isten is segít.

Pers. 742.

4. Εἰ μὲν γὰρ εὖ πράττοιμεν, αἰτία θεοῦ.

Si enim rem bene gesserimus, deus auctor est.

Ha boldogultunk, úgy az érdem istené.

Th. 4.

5. Πόλις γὰρ εὖ πράσσουσα δαίμονας τίει.

Urbs enim, cum prospera fortuna utatur, caelites colit.

Csak boldog város tisztel égi lényeket.

Th. 77.

6. Μέλει γὰρ ἀνδρί, μὴ γυνὴ βουλευέτω,
τᾶξωθην ἔνδον δ' οὔσα μὴ βλάβην τίθει.

Curae enim sunt viro (mulier ea ne curato)
quae foris gerantur, domi vero sese continens damni nihil inferat.

**A férfi gondja a közügy, nem asszonyé!
A nő üljön meg otthon, úgy nem ártogat.**

Th. 200-201.

7. Τῶν τοι ματαίων ἀνδράσιν φρονημάτων
ἢ γλώσσ' ἀληθὲς γίνεται κατήγορος.

Temerariorum sane consiliorum viris
lingua vera accusatrix exoritur.

**Bolondeszű, veszett ember legigazibb
vádolója: önnön nyelve.**

Th. 438-439.

8. *Εἰ γὰρ τύχοιεν ὧν φρονούσι πρὸς θεῶν
αὐτοῖς ἐκείνοις ἀνοσίους κομπάσασιν.*

Utinam illi, quod animo meditantur, a diis nanciscerentur
his ipsis impiis iactationibus.

**Bár azt nyernék az égietől, mit maguk
forralnak, ez istentelen hetvenkedők!**

Th. 550-551.

9. *Ἐν παντὶ πράγει δ' ἔσθ' ὁμιλίας κακῆς
κάκιον οὐδέν, καπρὸς οὐ κομιστέος.*

In omni negotio mala societate peius nihil est, fructus non colligendus.

**Kezdd bárminő dologba, rosszabb nincs a rossz
barátoknál – ilyen gyümölcsöt le ne tépj!**

Th. 599-601.

10. *Εἴπερ κακὸν φέρει τις αἰσχύνῃς ἄτερ,
ἔστω.*

Siquidem malum quis sine turpitudine sustinet, sic esto.

Ha csak baj ér bennünket és szégyen nem, úgy legyen!

Th. 683-684.

11. *Ὅριθος ὄρις πῶς ἂν ἀγνεύσι φαγών.*

Quomodo avis, quando ave sit pasta, casta sit!

Madárevő madár hogy lenne büntelen?

Supp. 226.

12. *Αἰόλ' ἀνθρώπων κακά· πόνου δ' ἴδοις
ἂν οὐδαμοῦ ταυτὸν πτερόν.*

Varia sunt hominum mala; neque usquam
miseriae eundem volatum videas.

**Emberek baja sokszínű,
minden szenvedésnek szárnya más.**

Supp. 327-328.

13. *Ἡ Δίκη γε ξυμμάχων ὑπερστατεῖ.*

At Iustitia socios tuebitur.

- Harcol az Igazság azért, ki oltalmában áll.**
Supp. 342.
14. Ὑψιστος ... ἐν βροτοῖς φόβος.
Summus est metus mortalibus.
Halandók közt a félelem hatalmas úr.
Supp. 479.
15. Τὸ σωφρονεῖν τιμῶσα τοῦ βίου πλεον.
Honestatem vita cariore habes.
Életednél többre tartsd erényedet.
Supp. 1013.*
16. Τὸ ξυγγενές τοι δεινὸν ἢ θ' ὀμιλία.
Consanguinitas magnam vim habet et consuetudo.
Rokonság és barátság mégis nagy dolog.
Pr. 39.
17. Ἐλαφρὸν ὅστις πημάτων ἔξω πόδα
ἔχει παραινεῖν νοθετεῖν τε τὸν κακῶς
πράσσοντ'.
Facile est, quicumque extra mala pedem habet,
eum aliis dare consilia et admonere graviter afflictum.
**Könnyű annak, kit baj nem ért, a szenvedőt
a biztos partról bölcs szavakkal inteni.**
Pr. 263-265.
18. Ἀποσφαλεῖς φρενῶν
πλανᾷ, κακὸς δ' ἰατρὸς ὥς τις ἐς νόσον
πεσών.
Mente destitutus fluctuaris, malus vero tanquam
medicus in morbum lapsus.
**Cserbenhagyott az ész,
állsz téveteg, mint rossz orvos, mikor beteg.**
Pr. 472-474.

---

* Lásd a Bibliográfia bevezető megjegyzéseit (173 o.)!

19. *Τοῖς νοσοῦσί τοι γλυκὺ
τὸ λοιπὸν ἄλγος προὔξειπίστασθαι τορῶς.*

Laborantibus sane iucundum est, quidquid doloris reliquum,
id perspicue ante rescivisse.

**A nagybetegnek is könnyebb,
ha tudja, mit kell még szenvednie.**

Pr. 698-699.

20. *Ὅξος τ' ἄλειφά τ' ἐγγέας ταύτῳ κύτει
διχοστατοῦντ' ἂν οὐ φίλως προσεινέποις.*

Perinde ac si quis acetum et oleum in idem vas infuderit,
discordia illa inter ipsa nec amice coniuncta diceret.

**Ecet s olaj, ha egy edénybe öntöd is,
csak szerteválík, látod, nem-barátian.**

A. 322-323.

21. *Οὐκ ἔφα τις
θεοὺς βροτῶν ἀξιοῦσθαι μέλειν
ὅσοις ἀθίκτων χάρις
πατοῖθ'. ὁ δ' οὐκ εὖσεβής.*

Negavit aliquis deos dignari curam habere mortalium,
a quibus rerum sanctarum decus conculcatur. Hic vero pius non fuit.

**S ki így szólt: //„Az istenek nem törődnek azzal,
aki eltípor szép jogot”, //bizony nem is jámbor az.**

A. 369-373.

22. *Οὐ γάρ ἐστιν ἑπαλξίς
πλούτου πρὸς κόρον ἀνδρὶ
λακτίσαντι μέγαν Δίκας
βωμὸν εἰς ἀφάνειαν.*

Nam non est praesidium divitiarum viro, qui felicitate satius
venerandam Iustitiae aram in suam perniciem conculcat.

**Meg nem védi a kincse
azt, kit dőlyfe reávisz,
hogy vesztére, az Igazság magas
oltárát letíporja.**

A. 381-384.

23. *Τὸ δυσσεβὲς γὰρ ἔργον
μετὰ μὲν πλείονα τίκτει,
σφετέρᾳ δ' εἰκότα γένηται.
Οἴκῳ δ' ἄρ' εὐθυδίκῳ
καλλίπαις πότμος αἶψαι.*

Impium enim facinus postea plura parit atque stirpi suae similia facinora;
nam iustarum domorum sors est pulchrae subolis plena.

**A gaztett csupa újabb gonoszat szül,
a hasonló a hasonló,
s a jó s igaz lakokban
szép és jó az utód is.**

A. 758-762.

24. *Τὸ μόρσιμον γὰρ τὸν τ' ἐλεύθερον μένει
καὶ τὸν πρὸς ἄλλης δεσποτούμενον χερὸς.*

Nam quod fati est constitutum, et liberum manet hominem et eum qui
alienae potestati obnoxius dominationem patitur.

**Mert éppennyg vár itt a szabadra végzete,
mint arra, kit szolgául tart a más keze.**

Ch. 103-104.

25. *Τὰ πάντα γάρ τις ἐκχέας ἀνθ' αἵματος
ένός, μάτην ὁ μόχθος.*

Omnia enim quae quis habeat, si pro sanguine effuderit
uno profuso, frustra labor est.

**Ki vért ontott ki, ontsa bár a kincseit,
az sem segít.**

Ch. 520-521.

26. *Οὐτις μερόπων ἀσινῇ βίον
διὰ πάντος ἄτιμος ἀμείψει.*

Nemo mortalium illaesam aetatem per omne vitae tempus vivit.

**Nincs ember, olyan, ki sértetlen élven
életét, sose szenved.**

Ch. 1018-1019.

27. *Μὴ φόβος σε νικάτω φρένας.*

Timor animum tuum ne vincito.

Ne győzzön félsz a sziveden!

Eu. 88.

28. *Ὅρκους τὰ μὴ δίκαια μὴ νικᾶν λέγω.*

Sacramentis causam, quae iniusta sit, victoriam obtinere nego.

Kimondom: esküvel sem győz, ki jogtalan.

Eu. 432.

29. Ἔσθ' ὅπου τὸ δεινὸν εὔ,
καὶ φρενῶν ἐπίσκοπον
δεῖ μένειν καθήμενον.

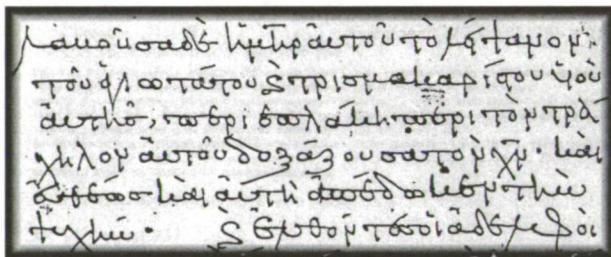
Est ubi terror recte se habeat animique gubernator firmiter insidens
manere debeat.

Van, hogy jó a félelem,
hogy ne légyen féktelen
az ember-elme.

Eu. 516-519.

Aiszóposz

1. Οἱ φίλιαν παρασπονδούντες, κὰν τὴν τῶν ἡδικομένων ἐκφύγωσι κόλασιν, ἀλλ' οὖν γε τὴν ἐκ θεοῦ τιμωρίαν οὐ διακρούσονται.

Amicitiam laedentes, etiam si laesorum vindictam devitent, e deo poenam effugere non possunt.

**A barátság megsértői, ha el is kerülnek a megsértettek bosszúját,
az isteni igazságszolgáltatás elől nem menekülhetnek.**

Fab. 1.*

2. *Οὐδείς οὕτως ἐστὶν ἀδύνατος, ὥς προπηλακισθεὶς μὴ δύνασθαι
ἐαυτὸν ἐκδικῆσαι.*

Nemo adeo infirmus est, quin ignominia afflictus se ulcisci possit.

**Senki sem gyenge annyira, hogy ha gyalázatot szenved,
nem tudna bosszút állni érte.**

Fab. 3.

3. *Ἡ συνήθεια καὶ τὰ φοβερὰ τῶν πραγμάτων καταπραΰνει.*

Consuetudo rerum etiam timendas mitigat.

A szokás a félelmetes dolgokat is megszelídíti.

Fab. 10.

4. *Τοῦ σωματικοῦ κάλλους ἀμείνων ἐστὶν ὁ τῆς διανοίας κόσμος.*

Corporis pulchritudine plus valet excellentia ingenii.

A testi szépségnél többet ér az észbeli kiválóság.

Fab. 12.

5. *Οἱ ψευδολόγοι τότε μάλιστα καταλαζονεύονται, ὅταν τοὺς
ἐλέγχοντας μὴ ἔχῃσι.*

Mendaces (tum) maxime gloriantur, cum non habent, a quibus
convincantur.

**A hazudozók akkor kérkednek leginkább, amikor nincs,
aki megcáfolja őket.**

Fab. 14.

6. *Πονηρὰ φύσις πλημμελεῖν προαιρουμένη, κὰν μὴ μετ' εὐλόγου
προσχήματος δυνήθῃ, ἀπαρακαλύπτως πονηρεύεται.*

Indoles prava pronaque ad peccatum, si ratione probabili efficere non
possit, aperte etiam facinus committit.

**A bűnre elszánt hitvány természet, ha tetszetős ürüggyel nem teheti,
akkor leplezetlenül is elköveti tettét.**

Fab. 16.

---

* Lásd a Bibliográfia bevezető megjegyzéseit (173 o.)!

7. *Μάταιοί εἰσιν, ὅσοι τούτοις ὡς βοηθοῖς προσφεύγουσιν, οἷς τὸ ἀδικεῖν μᾶλλον ἐστὶν ἔμφυτον.*

Stulti sunt, qui auxilii petendi causa se ad illos conferunt, quibus improbitas innata est.

Ostobák azok, akik olyanokhoz fordulnak segítségért, akiknek már természete a gonoszkodás.

Fab. 19.

8. *Τῶν ψευδολόγων ἀνθρώπων ἔλεγχός ἐστι τὰ πράγματα.*

Mendaces homines res ipsae convincunt.

A hazudozó embereket a tények cáfolják meg.

Fab. 20.

9. *Πολλάκις ἂ μὴ τέχνη παρέσχε, ταῦτα τύχη διεβράβευσεν.*

Saepe arte non data forte offeruntur.

Sokszor, amit a mesterség nem ad meg, azt a szerencse megadja.

Fab. 21.

10. *Καὶ ἡμᾶς μετὰ τῆς τῶν θεῶν παρακλήσεως χρὴ καὶ αὐτοὺς τι ὑπὲρ αὐτῶν λογιζομένους δρᾶν.*

Deis advocatis nosmet ipsos deliberantes nobis etiam agere oportet.

Az istenek segítségül hívása mellett nekünk magunknak is gondolkodnunk és cselekednünk kell a saját érdekünkben.

Fab. 30.

11. *Ἴδου Ῥόδος, ἰδου καὶ πῆδημα.*

Hic Rhodus, hic salta.

Itt van Rhodosz, itt ugorj.

Fab. 33.

12. *Ταῦτα ῥάδιον οἱ ἄνθρωποι κατεπαγγέλονται, ἂ τελέσειν ἔργῳ οὐ προσδοκῶσιν.*

Homines facilius promittunt, quae persolvere re vera nolunt.

Az emberek könnyebben ígérek olyasmit, amit valójában nem szándékoznak beváltani.

Fab. 34.

13. Ὁ κάματος θησαυρός ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις.

Labor thesaurus est hominibus.

A munka kincs az emberek számára.

Fab. 42.

14. Δεῖ τούτους μάλιστα φυλάττεσθαι, οἳ οὐδὲ τῆς κατὰ τῶν οἰκείων ἀδικίας ἀπέχονται.

Illos maxime cavendum est, qui ab iniuria ne in proximos quidem suos se abstinent.

Legjobban azoktól kell őrizkedni, akik még a hozzátartozójukkal szemben sem tartózkodnák a gazságtól.

Fab. 52.

15. Οἱ μετὰ τῶν σπουδαίων καὶ τοὺς ἀνεπιτηδεῖους εὐεργετοῦντες οὐκ εὐεργεσίας δόξαν, ἀλογιστίαν δὲ μᾶλλον ὀφλισκάνουσι.

Et dignis et indignis adiuvantes non beneficii sed insaniae famam acquirunt.

Akik az érdemesek mellett az érdemteleneket is segítik, nem a jótétemény, inkább az esztelenség hírért nyerik el.

Fab. 65/A.

16. Τοὺς γνησίους τῶν φίλων αἱ συμφοραὶ δοκιμάζουσιν.

Adversis in rebus amici certi ostenduntur.

A szerencsétlenség mutatja meg, kik az igazi barátok.

Fab. 66.

17. Οἱ μὴ μεταλαμβάνοντες τῶν εὐτυχημάτων οὐδ' ἐν ταῖς συμφοραῖς βέβαιοί εἰσι φίλοι.

Rerum secundarum expertes in adversis amici inconstantes sunt.

Akik nem kapnak részt a jóból, azok a szerencsétlenségben nem szilárd barátok.

Fab. 68.

18. *Τῶν ἀνθρώπων οἱ τοῖς φαύλοις ἐπιχειροῦντες φθάνουσιν ἀπολλύμενοι πρὶν ἢ ἐπὶ τὸ βέλτιον τραπέσθαι.*

Hominum rebus pravis dediti prius pereunt quam se in melius vertent.

A hitvány életmódot folytató emberek előbb elpusztulnak, mintsem jó útra térhetnének.

Fab. 70.

19. *Οὐδὲν οὕτως ἐστὶν ἐνάρετον, ὃ μὴ πάντως περὶ τι φόγον ἐπιδέχεται.*

Nil virtute adeo praeditum effici potest, quin omnino aliquid obtrectationis effugiat.

Semmi sem lehet olyan kiváló, hogy egyáltalán ne érhesse gáncs.

Fab. 102.

20. *Πολλοὶ διὰ φόβον τοὺς πολεμίους εὐεργετεῖν οὐκ ὀκνοῦσι.*

Multi ob metum et adversariis bene facere non recusant.

Sokan nem restellnek félelmükben az ellenségeikkel is jót tenni.

Fab. 129.

21. *Τοῖς ἀνθρώποις αἱ τῶν ἄλλων συμφοραὶ τῶν ἰδίων δυστυχημάτων παραμυθίαι γίνονται.*

Calamitates aliorum hominibus saepe suorum malorum solaciis fiunt.

Az emberek számára mások szerencsétlensége saját bajaik vigaszává lesz.

Fab. 143.

22. *Τοὺς φρονίμους τῶν ἀνθρώπων αἱ τῶν πονηρῶν τέχναι οὐ λαιθάνουσιν.*

Prudentes homines improborum artes non latent.

Az eszes embereket nem tévesztik meg a hitványak mesterkedései.

Fab. 148.

23. *Εὐλόγως ἐκεῖνοι ἄχθονται, οἱ τῶν ἰδίων καμάτων τοὺς τυχόντας ὀρῶσι τὰς ἐπικαρπίας ἀποφερομένους.*

Fructus laborum suorum ab advenis carpi videntes merito irascuntur.

**Okkal méltatlankodnak azok, akiknek látni kell,
hogy fáradozásuk gyümölcseit holmi jöttmentek szakítják le.**

Fab. 152.

24. *Σωφρονισμὸς γίνεται τοῖς ἀνθρώποις τὰ τῶν πέλας δυστυχήματα.*

Calamitates aliorum hominibus exemplo sunt.

Az emberek számára a mások bajai okulásul szolgálnak.

Fab. 154.

25. *Παρά τοῖς εἰδόσιν ἀλαζονευόμενοι εἰκότως γέλῳτα ὀφλισκάνουσι.*

Gloriantes notis merito sunt derisui.

A hencegőket méltán kinevetik azok, akik ismerik őket.

Fab. 156.

26. *Οἷς ἡ πρόθεσις ἐστὶν ἀδικεῖν, παρ' αὐτοῖς οὐδὲ δικαία ἀπολογία ἰσχύει.*

In eos, qui ad iniustitiam committendam obstinati sunt, defensio (etiam) iusta nil valet.

**Azokkal szemben, akik el vannak szánva az igazságtalanságra,
nem érvényesül az igazságos védekezés sem.**

Fab. 160.

27. *Μεγίστη παρὰ τοῖς πονηροῖς εὐεργεσίας ἀμοιβὴ τὸ μὴ προσαδικεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν.*

Benefactorum maxima remuneratio e pravis accepta nullam iniuriam pati.

**A hitványak részéről a jótétemény legnagyobb viszonzása csak az,
ha nem szenvedünk tőlük igazságtalanságot.**

Fab. 161.

28. *Πολλάκις ἀλήθεια καὶ παρὰ πολεμίους ἰσχύει.*

Iustitia saepe etiam apud adversarios valet.

Az igazság sokszor még az ellenségre is hat.

Fab. 164.

29. *Περὶ ταῦτα μᾶλλον σπουδάζομεν, περὶ ᾧ ἂν πρότερον πταίσωμεν.*

Illis in rebus plus laboramus, quibus ante lapsi sumus.

Azokban a dolgokban jobban igyekszünk, amelyekben előbb baklövést követtünk el.

Fab. 181.

30. *Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων δι' ἑαυτοὺς δυστυχήσαντες τὸ θεῖον αἰτιῶνται.*

Multi homines calamitates sibi afferentes numen accusant.

Sok ember, aki önmagát dönti bajba, az istenséget vádolja.

Fab. 184/A.

31. *Τοιοῦτος εἶναι τις ὑπολαμβάνεται, ὅποῖος ἂν ἦδῃται τοῖς ἐταίροις.*

Quisquis habetur talis, amicis qualibus delectatur.

Mindenkit olyan embernek tekintenek, amilyen barátban kedvét leli.

Fab. 200.

32. *Οἱ τοὺς οἰκείους προδιδόντες οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀδικουμένων μισοῦνται, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τούτων, οἷς προδιδόασιν.*

Proditores propinquoꝝ non iniuria afflicti solum oderunt, sed etiam ei, quibus proditio usui est.

Azokat, akik hozzátartozóikat elárulják, nemcsak áldozataik gyűlölik, hanem még azok is, akiknek javára az árulást elkövetik.

Fab. 205/A.

33. *Οἱ τοὺς φίλους προδιδόντες αὐτοὶ ἐν ταῖς ἐνέδραις ἐμπίπτουσιν.*

Qui amicos produnt, et ipsi in insidias cadunt.

Akik elárulják barátaikat, maguk is törbe esnek.

Fab. 205/B.

34. *Ἀτιθάσευτός ἐστιν ἡ πονηρία, καὶ μάλιστα εὐεργετῆται.*

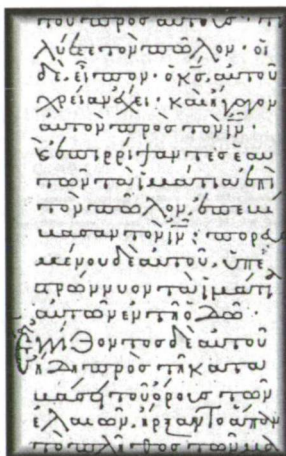
Pravitas ne beneficiis quidem maximis mitigari potest.

Megszelídíthetetlen a gonoszság, még ha a legnagyobb jótevényekben van is része.

Fab. 206.

Arisztotelész

1. *Καλλίστεον τὸ δικαιοτάτον, λῶστον δ' ὑγιαίνειν*
πάντων δ' ἥδιστον δ' οὐ τις ἐρᾷ τὸ τυχεῖν.

Pulcherrimum est quod iustissimum: optima res sanitas:
Prae omnibus vero iucundum, quod quisque amat, id consequi.

**A legszebb az, ami a legigazságosabb, a legjobb az egészség,
mindenek között a legkellemesebb pedig, ha az ember elérheti,
amire vágyódik.**

(A déloszi Létó-szentély felirataként idézi Arisztotelész.)

EE I, 1, 1. (Ld. még EN I, 9, 45.)

2. *Ἡ ... ἀνδρεία ἀκολουθεῖς τῷ λόγῳ ἐστίν.*

Fortitudo rationem sequitur.

A bátorság az értelem követése.

EE III, 1, 12.*

3. *Κολοῖς παρὰ κολοίῳ.*

Monedula ad monedulam.

Csóka a csóka mellé telepszik.

(Ismeretlen szerzőtől idézi Arisztotelész.)

EE VII, 1, 7.*

4. *Ἔγνων δὲ φῶρ τε φῶρα καὶ λύκος λύκον.*

Furemque fur cognoscit, et lupus lupum.

Megismeri tolvaj a tolvajt és farkas a farkast.

(Ismeretlen szerzőtől idézi Arisztotelész.)

EE VII, 1, 7.

5. *Ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖα.*

Terra desiderat imbrem.

Vágyódik záporra a föld.

(Euripidész elveszett művéből származó idézet Arisztotelész művében.)

EE VII, 1, 9.

6. *Μεταβολὴ πάντων γλυκύ.*

Mutatio omnium est dulcissimum.

Mindenben édes a változás.

(Arisztotelész idézete: Euripidész, Oresztész 243. sor.)

EE VII, 1, 9.

---

* Lásd a Bibliográfia bevezető megjegyzéseit (173 o.)!

7. Τοῖς ... εὖ πράττουσι βούλονται πάντες δοκεῖν φίλοι εἶναι.

Omnes felicibus amici videri volunt.

Amíg valakinek jól megy a sora, mindenki a barátjának akar látszani.

EE VII, 1, 16.*

8. Οὐκ ἔστι δ' ἄνευ πίστεως φιλία βέβαιος· ἡ δὲ πίστις οὐκ ἄνευ χρόνου.

Citra fidem non consistit amicitia firma: fides vero tempus ut sibi concedatur postulat.

Bizalom nélkül nincs szilárd barátság, a bizalom pedig csak idővel jön meg.

EE VII, 2, 40.

9. Ἀπιστος ... ὁ φαῦλος καὶ κακοήθης πρὸς πάντας· αὐτῷ γὰρ μετρεῖ τοὺς ἄλλους.

Qui improbis moribus sunt, nemini confidunt, ex se ipsis alios metientes.

A hitvány és alattomos ember mindenkivel szemben bizalmatlan, mert a maga mértékével mér másokat.

EE VII, 2, 43.

10. Ἡ δ' ἀτυχία δηλοῖ τοὺς μὴ ὄντως ὄντας φίλους, ἀλλὰ διὰ τὸ χρησίμον τυχόντας.

Versa fortuna autem arguit non veros amicos, et ad utilitatem tantum comparatos.

A szerencsétlenség mutatja meg, kik azok, akik nem igaz barátaink, hanem csupán alkalmilag, a haszon miatt azok.

EE VII, 2, 51.

11. Ἦλιξ ἤλικα τέρπει.

Aequalis aequali delectat.

**Az egykorúak örülnek egymásnak.
(Arisztotelész szólásmondásként idézi.)**

EE VII, 2, 53.

12. Ἐχουσί ... τι πάντες τοῦ ἀγαθοῦ.

Aliquid boni omnes habent.

Minden emberben van valami jó.

EE VII, 2, 57.

13. Τὸ τε ... ἀγαθὸν ἀπλοῦν, τὸ δὲ κακὸν πολύμορφον.

Bonum simplex est, malum vero multiplex.

A jó egyszerű, a rossz meg többféle.

EE VII, 5, 2.

14. Ἡ δ' οὐ βέβαιος φιλία οὐ φιλία.

Quae autem amicitia non est firma, ea plane amicitia non est.

A nem szilárd barátság nem barátság.

EE VII, 5, 3.

15. Λόγων δίκαιον μίσθον ἂν λόγους φέροις, ἔργων δ' ἐκείνοις ἔργα παρέσχετο.

Verborum iustam verba mercedem feras, sed illis operum pro mercede res fuit.

Ha beszédet beszéddel fizetsz, igazságos a bér, de tettet tettel viszonzoz.

(Euripidésztől idézi Arisztotelész.)

EE VII, 11, 3.

16. Τὸ μὲν ... κακὸν πολυειδές, τὸ δ' ἀγαθὸν μονοειδές, οἷον ἡ μὲν ὑγίεια ἀπλοῦν, ἡ δὲ νόσος πολυειδές. Ὅμοίως ἡ μὲν ἀρετὴ ἀπλοῦν, ἡ δὲ κακία πολυειδές.

Malum multiplex: at boni unica est ratio. Ut sanitas quidem simplex, sed multiformis morbus: itidem virtus simplex, cum sit vitium multiforme.

A hitványságnak sok formája van, a jónak pedig egyetlen; például az egészség egyetlen, a betegség meg sokféle. Hasonlóképpen: az erény egyetlen, a hitványság meg sokféle.

MM I, 24, 10.

17. Ἡ ... ἡδονὴ παρορμῇ πρὸς τὸ μᾶλλον πράττειν ἀπ' αὐτοῦ γιγνομένη.

Voluptas ad magis agendum, inde suscita impellit.

**A gyönyör, ha a tevékenységből fakad,
még fokozottabb tevékenységre serkent.**

MM II, 7, 23.*

18. *Κακὸς κακῷ συστέτηκεν.*

Coniunctus haeret malus malo.

**Egybeolvad rossz a rosszal.
(Egy Euripidész-darabból származó idézet.)**

MM II, 11, 25.*

19. *Ἔστι δὲ βέλτιον τὸ φιλεῖν ἢ τὸ φιλεῖσθαι.*

Amare melius est, quam amari.

Jobb, ha mi szeretünk, mint ha minket szeretnek.

MM II, 11, 35.

20. *Τὸ εὐποιοῦν εἶναι βέλτιον ἢ τὸ μῆ.*

Beneficium esse, melius est, quam non esse.

Jót cselekedni jobb, mint nem cselekedni jót.

MM II, 11, 37.*

21. *Οἱ ἄνθρωποι διὰ φιλοτιμίαν φιλεῖσθαι μᾶλλον βούλονται ἢ φιλεῖν,
διὰ τὸ ἐν τῷ φιλεῖσθαι ὑπεροχὴν τινα εἶναι.*

Homines honoris cupiditate incensi, amari quam amare volunt:
quod quatenus amantur, videantur praecellere.

**Az emberek – nagyravágásuk folytán – inkább kívánják azt,
hogy őket szeressék, mint hogy ők szeressenek,
mivel abban a tényben, hogy őket szeretik,
valamiféle fölény rejlik.**

MM II, 11, 38.*

22. *Ὁ γε φαῦλος οὐδέποτε ἔστιν αὐτὸς αὐτῷ φίλος.*

Malus numquam sibi amicus est.

A hitvány ember sohasem barátja önmagának.

MM II, 11, 50.*

23. *Μία ... χελιδὼν ἔαρ οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μία ἡμέρα· οὕτω δὲ οὐδὲ μακάριον καὶ εὐδαίμονα μία ἡμέρα οὐδ' ὀλίγος χρόνος.*

Ut enim una hirundo ver non efficit, nec dies unus: sic neque dies unus, neque exiguum tempus efficit felicem ac beatum.

Valamint egy fecske s egy nap még nem jelent tavaszt, éppúgy boldoggá sem tehet egy nap vagy egy rövidke idő.

EN I, 7, 16.

24. *Ῥάδιον μὲν τὸ ἀποτυχεῖν τοῦ σκοποῦ, χαλεπὸν δὲ τὸ ἐπιτυχεῖν.*

A scopo aberrare facile est, scopum ferire difficile.

Elvéteni a célt könnyű, ám eltalálni nehéz.

EN II, 6, 14.*

25. *Ἔσθλοι μὲν ... ἀπλῶς, παντοδαπῶς δὲ κακοί.*

Uno boni, mille modis mali.

Derék ember csak egyféleképp lehet valaki, rossz ellenben sokféleképp. (Ismeretlen költő sorát idézi Arisztotelész.)

EN II, 6, 14.

26. *Ἐφ' ἡμῖν δὴ καὶ ἡ ἀρετὴ, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κακία.*

Virtus in nostra est potestate, similiterque et vitium.

Rajtunk múlik, hogy derék emberek legyünk-e vagy hitványak.

EN III, 5, 2.

27. *Χαλεπώτερον ... τὰ λυπηρὰ ὑπομένειν ἢ τῶν ἡδέων ἀπέχεσθαι.*

Difficilius est res molestas toleranter pati, quam sese a iucundis abstinere.

Nehezebb a fájdalmat okozó dolgokat elviselni, mint a kellemesektől tartózkodni.

EN III, 9, 2.

28. **Ἄνευ ἀρετῆς οὐ ῥάδιον φέρειν ἐμμελῶς τὰ εὐτυχήματα.*

Difficile est sine virtute res secundas composite et concinne ferre.

Erény nélkül nem könnyű a szerencse adományait bölcs mérséklettel hordozni.

EN IV, 3, 21.

29. *Τὸ δὲ προπηλακίζόμενον ἀνέχεσθαι καὶ τοὺς οἰκείους περιορᾶν ἀνδραποδῶδες.*

Affici vero contumelia se sinere, et suos contumelia affectos negligere, mancipiorum est.

Ha valaki eltűri, hogy bántalmazzák, vagy elnézi, hogy az övéit bántásák, ez rabszolgalenkültre vall.

EN IV, 5, 6.

30. *Δοκεῖ δὲ ἡ ἀνάπανσις καὶ ἡ παιδιὰ ἐν τῷ βίῳ εἶναι ἀναγκαῖον.*

Videntur ad hominum vitam requies et iocus esse necessaria.

A lelki felüdülés és a tréfa szükséges az ember életében.

EN IV, 8, 11.

31. *Ὁ τε ἀκρατὴς οὐχ ἂ οἶεται δεῖν πράττειν πράττει.*

Incontinens id quod agendum esse non putat, agit.

A fegyelmezetlen ember nem azt szokta cselekedni, amit meggyőződése szerint tennie kell.

EN V, 9, 6.*

32. *Ζητοῦσι τὸ αὐτοῖς ἀγαθόν, καὶ οἴονται τοῦτο δεῖν πράττειν.*

Id quaerit unusquisque, quod sibi bono est, idque unum agere se putat oportere.

Az emberek általában a maguk javát keresik, s úgy érzik, hogy ezt kell cselekedniük.

EN VI, 8, 4.

33. *Ὁ ... ἀκρατὴς ἐνοχος τῇ παροιμίᾳ ἐν ἣ φασὶν "ὅταν τὸ ὕδωρ πνίγη, τί δεῖ ἐπιπίνειν".*

In incontinentem autem quadrat illud quod proverbio dicimus: "Fauces ubi suffocant aquae, quid bibendum".

**A fegyelmezetlen emberre csak azt a közmondást lehet alkalmazni, amely így szól:
„A vízben fuldoklónak nincs szüksége ivón vízre”.**

EN VII, 2, 10.

34. Ἄνευ ... φίλων οὐδεὶς ἔλοιτ' ἂν ξῆν, ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα.

Nemo est qui sine amicis vitam sibi optabilem esse ducat,
etiāmsi ceterorum bonorum omnium copia circumfluat.

**Barátok nélkül senkinek sem lehet kedves az élete,
még ha minden egyéb jóban része van is.**

EN VIII, 1, 1.*

35. Εὖ πάσχειν ... οἱ πολλοὶ βούλονται, τὸ δὲ ποιεῖν φεύγουσιν ὥς
ἀλυσιτελής.

Plerique beneficium accipere volunt, dare non volunt, quod id sit
utilitatibus contrarium.

**A jótettet a legtöbb ember szívesen fogadja el, de aztán hogy maga
tegyen jót, az elől igyekszik kitérni, mert ez nem jelent neki hasznot.**

EN VIII, 14, 4.

36. Τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ φίλον.

Simili amicum est simile.

A hasonlók keresik egymás barátságát.

EN IX, 3, 3.*

37. Ἔστιν ... ὁ φίλος ἄλλος αὐτός.

Amicus alter ipse.

A barát nem más, mint önmagunknak a mása.

EN IX, 4, 5.*

38. Ζητοῦσί τε οἱ μοχθηροὶ μεθ' ὧν συνδιημερεύουσιν, ἑαυτοὺς δὲ
φεύγουσιν.

Et vitiosi homines atque improbi quaerunt quibuscum dies totos traducant,
se ipsos autem fugiunt.

**A gonosz ember mindig a más társaságát keresi, önmagától pedig
menekül.**

EN IX, 4, 9.

Démokritosz

1. Ἡ φύσις καὶ ἡ διδαχὴ παραπλήσιόν ἐστι. Καὶ γὰρ ἡ διδαχὴ μεταρυσμοὶ τὸν ἄνθρωπον, μεταρυσμοῦσα δὲ φυσιοποιεῖ.

Similis est naturae doctrina; etenim doctrina transformat hominem transformandoque aliam ei addit naturam.

A természet és a nevelés hasonló. Ugyanis a nevelés átalakítja az embert, de ezen átalakítás által természetet teremti.

B 33.

2. Ἀγαθὸν εἶναι χρή ἢ μιμεῖσθαι.

Bonum aut esse aut bonos imitari oportet.

Vagy légy jó, vagy utánozd a jókat!

B 39.

3. Μὴ διὰ φόβον, ἀλλὰ διὰ τὸ δέον χρεῶν ἀπέχεσθαι ἀμαρτημάτων.

Non metu, sed officii causa peccatis abstinendum.

Ne félelemből, hanem kötelességből tartózkodjál a hibák elkövetésétől!

B 41.

4. Μέγα τὸ ἐν συμφορῇσι φρονεῖν ἃ δεῖ.

Magnum est in rebus adversis recte sentire.

Nagy dolog a balsorsban úgy érezni, ahogy kell.

B 42.

5. Μεγαλοψυχίῃ τὸ φέρειν πρᾶεως πλημμέλειαν.

Magni animi est humaniter ferre, si quid (ab aliis) peccatum fuerit.

Nagy lélek sajátja mások hibáit szelíden tűrni.

B 46.

6. Μωμεομένων φλαύρων ὁ ἀγαθὸς οὐ ποιεῖται λόγον.

Vir bonus improborum reprehensiones nihili facit.

Jó ember a rosszak gáncsolódásait semmibe se veszi.

B 48.

7. Χαλεπὸν ἄρχεσθαι ὑπὸ χειρείου.

Deteriori parere durum est.

Nehéz dolog hitványabbnak uralma alatt állni.

B 49.

8. Ὁ χρημάτων παντελῶς ἥσων οὐκ ἂν ποτε εἷη δίκαιος.

Qui pecuniis facile corrumpitur, nunquam ille iustus fuerit.

Aki pénzzel hamar megvesztegethető, sohase lehetett igazságos.

B 50.

9. Πολλοὶ δρῶντες τὰ αἰσχιστα λόγους ἀρίστους ἀσκέουσιν.

Multi pessima quaeque facientes optimas orationes conficiunt.

Sokan a legrútábbul cselekszenek, s a legszebben beszélnek.

B 53a.

10. Ἐλπίδες αἱ τῶν ὀρθὰ φρονούντων ἐφικταί, αἱ δὲ τῶν ἀξυνέτων ἀδύνατοι.

Spes recte sapientium ratae fieri possunt, insipientium vero necessario ad irritum cadunt.

A helyesen gondolkodó emberek reményei elérhetők, az értelmetlen emberekéi viszont képtelenségek.

B 58.

11. Οὔτε τέχνη οὔτε σοφίη ἐφικτόν, ἣν μὴ μάθῃ τις.

Neque ars neque scientia nisi discendo acquiritur.

Sem a művészetet, sem a bölcsességet nem érheted el, ha nem tanulsz.

B 59.

12. Κρέσσον τὰ οἰκία ἐλέγχειν ἀμαρτήματα ἢ τὰ ὀθνεῖα.

Praestat propria quam aliena peccata reprehendere.

Illőbb a saját hibánkat gáncsolni, mint a másokét.

B 60.

13. Προβουλευέσθαι κρείσσον πρὸ τῶν πράξεων ἢ μετανοεῖν.

Praestat consilium praecedere facta, quam paenitentiam subsequi.

Jobb a tett előtt gondolkozni, mintsem aztán megbánni.

B 66.

14. Μὴ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς δοκίμοις πιστεῦειν· τὸ μὲν γὰρ εὖθες, τὸ δὲ σωφρονέοντος.

Non omnibus, sed spectatis fidendum: illud enim stulti, hoc prudentis est.

Ne higgy mindenkinek, csak a kipróbáltaknak: amaz a balga, ez a bölcs ember szokása.

B 67.

15. *Νηπίοισιν οὐ λόγος, ἀλλὰ ξυμφορὴ γίνεται διδάσκαλος.*

Non ratio, sed adversa fortuna stultorum magistra est.

A balgáknak nem az értelem, hanem a balsors a tanítómesterük.

B 76.

16. *Θυμῷ μάχεσθαι μὲν χαλεπόν, ἀνδρὸς δὲ τὸ κρατέειν εὐλογίστου.*

Difficile quidem est, adversus iram pugnare: viri autem prudentis ac moderati est ipsam vincere.

Az indulattal harcolni nehéz, de okos embernek kötelessége megfékezni.

B 77.

17. *Χρήματα πορίζειν μὲν οὐκ ἀχρεῖον, ἐξ ἀδικίης δὲ πάντων κάκιον.*

Opes parare haudquamquam inutile, sed iniuste parare omnium pessimum est.

Vagyont szerezni nem haszontalan dolog, ám igazságtalanság árán: mindennél rosszabb.

B 78.

18. *Αἰσχρὸν τὰ ὀθιεῖα πολυπραγμοιέοντα ἀγνοεῖν τὰ οἰκήτεια.*

Aliena curiose sectantem sua ignorare turpe est.

Rút dolog, hogy aki mások hibáit szorgosan kutatja, a magát ne ismerje.

B 80.

19. *Ἐωτὸν πρῶτον αἰσχύνεσθαι χρεὼν τὸν αἰσχρὰ ἔρδοντα.*

Primum se ipsum vereri debet, quisquis turpia perpetrat.

Féljen először is önmagától, aki rosszat követ el.

B 84.

20. *Ὁ φθονέων ἑωυτὸν ὥς ἐχθρὸν λυπείει.*

Homo invidus se ipsum, ut inimicum, dolore afficit.

Az irigy ember önmaga ellenségeül magát szomorítja.

B 88.

21. *Ἐχθρὸς οὐχ ὁ ἀδικέων, ἀλλὰ ὁ βουλόμενος.*

Inimicus est non solum qui iniuriam infert, sed et qui de inferenda cogitat.

Ellenséged nemcsak az, aki bánt, hanem az is, aki akar bántani.

B 89.

22. *Ἡ τῶν συγγενῶν ἔχθρη τῆς τῶν ὀθνείων χαλεπωτέρη μάλα.*

Consanguineorum inimicitiae multo asperiores sunt externis.

A rokonok viszálykodása jóval súlyosabb az idegenekénél.

B 90.

23. *Χαριζόμενος προσέκτετο τὸν λαμβάνοντα, μὴ κακὸν ἀντ' ἀγαθοῦ
κίβδηλος ἔων ἀποδῶ.*

Vide, cui beneficium des, ne forte, si subdolos fuerit, malum pro bono tibi reddat.

Ha jól teszel, nézd meg, ki kapja, nehogy az alattomos ember gonosszal fizessen jó helyett vissza.

B 93.

24. *Μικραὶ χάριτες ἐν καιρῷ μέγισται τοῖς λαμβάνουσι.*

Parva beneficia tempestive collata accipientibus fiunt maxima.

Idején adott kis jótétemény nagy lehet annak a számára, aki kapta.

B 94.

25. *Πολλοὶ δοκέοντες εἶναι φίλοι οὐκ εἰσὶ, καὶ οὐ δοκέοντες εἰσὶν.*

Multi, cum videantur esse amici, non sunt, suntque multi, qui non videntur.

Sokan, kik jó barátoknak látszanak, nem azok; akik nem látszanak azoknak, jó barátok.

B 97.

26. *Ἐνὸς φιλὴ ξυνετοῦ κρέσσων ἀξυνέτων πάντων.*

Unius prudentis hominis amicitia stultorum omnium amicitiae est praeferenda.

**Egyetlen értelmes ember barátsága többet ér,
mint az összes értelmetleneké.**

B 98.

27. *Ζῆν οὐκ ἄξιος, ὅτῳ μηδὲ εἷς ἐστι χρηστὸς φίλος.*

Indignus est qui vivat, cui nullus est amicus benevolus.

Nem érdemes élnie annak, kinek egy derék barátja sincs.

B 99.

28. *Οὐδ' ὑφ' ἐνὸς φιλέεσθαι δοκεῖ μοι ὁ φιλέων μηδένα.*

A nemine amari existimo eum qui neminem amat.

Aki senkit sem szeret, azt úgy hiszem, azt senki sem szereti.

B 103.

29. *Ἐν εὐτυχίῃ φίλον εὐρεῖν εὐποροῖν, ἐν δὲ δυστυχίῃ πάντων ἀπορώτατον.*

In rebus secundis amicum invenire facile est, in adversis omnium difficillimum.

Jó szerencsében könnyű baráttra lelni, balsorsban a legnehezebb.

B 106.

30. *Ἄξιον ἀνθρώπους ὄντας ἐπ' ἀνθρώπων συμφοραῖς μὴ γελαῖν, ἀλλ' ὀλοφύρεσθαι.*

Homines cum simus, humanas calamitates nos non irridere, sed deplorare convenit.

**Ember létünkre az emberi nyomorúságokon nem nevetnünk,
hanem sírnunk illik.**

B 107a.

31. *Διζημένοισι τάγαθὰ μόλις παραγίνεται, τὰ δὲ κακὰ καὶ μὴ διζημένοισιν.*

Quaerentibus bona non sine labore ac difficultate contingunt, mala autem vel non quaerentibus accidunt.

**Akik a jót keresik, ügyel-bajjal jutnak hozzá, de a bajok eljönnek,
ha nem keresik is.**

B 108.

32. Μεγάλα βλάπτουσι τοὺς ἀξυνέτους οἱ ἐπαινέοντες.

Qui stultos laudant, magno eos damno afficiunt.

Sokat ártanak a balgáknak az ő dicsérőik.

B 113.

33. Βέλτερον ὑφ' ἐτέρου ἢ ὑφ' ἑαυτοῦ ἐπαινέεσθαι.

Ab alio quam a se ipso laudari praestat.

Jobb, ha más dicsér, mint ha tenmagad.

B 114.

34. Ὁ κόσμος σκηνή, ὁ βίος πάροδος· ἦλθες, εἶδες, ἀπῆλθες.

Mundus scena, vita transitus: venisti, vidisti, abiisti.

A világ színpad, az élet átjáró; jöttél, láttál, mentél.

B 115.

35. Ἡ παιδεία εὐτυχοῦσι μὲν ἐστὶ κόσμος, ἀτυχοῦσι δὲ καταφύγιον.

Doctrina fortunatis quidem ornamentum est, infortunatis autem perfugium.

A tudomány a szerencséseknek dísze, a szerencsétleneknek menekülés.

B 180.

36. Ἔστι που νέων ξύνεσις καὶ γερόντων ἀξυνεσίη· χρόνος γὰρ οὐ διδάσκει φρονεῖν, ἀλλ' ὠραίη τροφή καὶ φύσις.

Est etiam in adolescentibus (interdum) sapientia atque in senibus insipientia; neque enim tempus prudentiam docet, sed matura institutio et natura.

Van az ifjakban is bölcsesség és az aggokban is oktalanság; mert nem az idő tanít bölcsességre, hanem az idején való nevelés s a természet.

B 183.

37. Φαύλων ὁμιλίη συνεχῆς ἔξιν κακίης συναύξει.

Continuum improborum commercium vitiorum consuetudinem paullatim affert.

Folytonos érintkezés a gonoszokkal lassankint rászoktat a bűnre.

B 184.

38. Ὁμοφροσύνη φιλίην ποιεῖ.

Consensio amicitiam parit.

Az egyetértés barátságot szül.

B 186.

39. Ἀνοήμονες βιοῦσιν οὐ τερπόμενοι βιοτῇ.

Stulti vivunt non gaudentes vita.

A balgák úgy élnek, hogy nem örülnek az életnek.

B 200.

40. Πατρὸς σωφροσύνη μέγιστον τέκνοις παράγγελμα.

Patris temperantia optima liberorum institutio est.

Az atya józansága a gyermekek számára a legjobb útmutatás.

B 208.

41. Ἡμερήσιοι ὕπνοι σώματος ὀχλησιν ἢ ψυχῆς ἀδημοσύνην ἢ ἀργίην ἢ ἀπαιδευσίην σημαίνουνσι.

Somni diurni corporis turbationem vel animi maerorem (ex fastidio ortum) vel pigritiam vel litterarum ignorantiam indicant.

A nappali alvás vagy a test zavarairól, vagy a lélek fájdalmáról, vagy restségről vagy nevetlenségről árulkodik.

B 212.

42. Βίος ἀνεόρταστος μακρὴ ὁδὸς ἀπανδόκευτος.

Vita festis diebus carens longa est via inhospitalis.

Élet ünnepnapok nélkül: hosszú út vendégfogadók nélkül.

B 230.

43. Εὐγνώμων ὁ μὴ λυπεόμενος ἐφ' οἷσιν οὐκ ἔχει, ἀλλὰ χαίρων ἐφ' οἷσιν ἔχει.

Sobrius est et moderatus qui ob res quibus caret dolore non agitur, sed iis quae praesto sunt, gaudet.

Józan, aki nem búslakodik azon, amije nincs, hanem örül annak, amije van.

B 231.

44. *Εἴ τις ὑπερβάλλοι τὸ μέτριον, τὰ ἐπιτερπέστατα ἀτερπέστατα ἂν γίνοιτο.*

Si quis modum excesserit, suavissima quaeque insuavissima fient.

Ha valaki túlmegy a mértéken, a legkellemesebb is a legkellemetlenebbé lesz.

B 233.

45. *Πόνος συνεχῆς ἐλαφρότερος αὐτοῦ συνηθείη γίνεται.*

Labor continuus consuetudine fit levior.

Az állandó munka könnyebbé lesz a megszokás folytán.

B 241.

46. *Δεῖ τὸν ἐτέρων μέλλοντα ἄρξειν αὐτὸν αὐτοῦ πρῶτον ἄρχειν.*

Qui aliis imperaturus est, debet ipse sibi prius imperare.

Aki másokon akar uralkodni, előbb magán kell uralkodnia.

B 247.

47. *Φόβος κολακείην μὲν ἐργάζεται, εὖνοιαν δὲ οὐκ ἔχει.*

Metus adulationem parit, sed benevolentiae expers est.

A félelem hízelgést szül, de jóakarat nincs benne.

B 268.

48. *Ἦν μὴ πολλῶν ἐπιθυμέης, τὰ ὀλίγα τοι πόλλα δόξει· σμικρὰ γὰρ ὀρεῖς πενίην ἰσοσθενέα πλούτῳ ποιεῖ.*

Nisi multa desideras, pauca tibi multa videbantur: pauca enim appetendo efficimus, ut paupertas magnas opes aequiperat.

Ha nem vágyódol sokra, a keveset is soknak fogod látni, mert ha a keveset elérted, ez szegénységedet egyenlő értékűvé teszi a gazdagsággal.

B 284.

49. *Εὐτυχῆς ὁ ἐπὶ μετρίοισι χρήμασιν εὐθυμέομενος, δυστυχῆς δὲ ὁ ἐπὶ πολλοῖσι δυσθυμέομενος.*

Fortunatus est, qui exigua possidens hilare vivit, infortunatus, qui inter magnas opes in maerore iacet.

Boldog, ki csekélyke vagyonával vidáman él; boldogtalan, ki nagy vagyonával kínok közt él.

B 286.

50. Πενίην ἐπεικέως φέρειν σωφρονέοντος.

Paupertatem moderate ac patienter ferre hominis sobrii est.

Józan ember tulajdonsága a szegénységet bölcsen tűrni.

B 291.

51. Ἰσχύς καὶ εὐμορφίη νεότητος ἀγαθὰ, γήρας δὲ σωφροσύνης αἶθος.

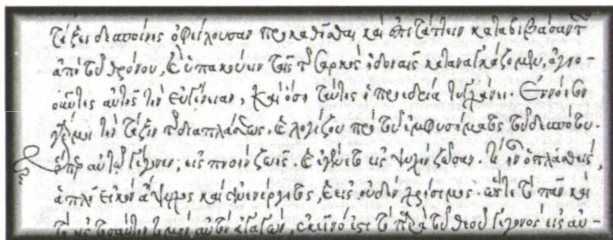
Robur et pulchritudo iuventutis bona sunt, senectus autem temperantiae prudentiaeque flos est.

Az erő és a szépség az ifjúság javai. Az aggkor a bölcsesség virágkora.

B 294.

Euripidész

1. 'Αχάριστον ὑμῶν σπέρμ', ὅσοι δημηγόρους
ζηλοῦτε τιμᾶς· μηδὲ γιγνώσκοισθέ μοι,
οἳ τοὺς φίλους βλάπτοντες οὐ φροντίζετε,
ἦν τοῖσι πολλοῖς πρὸς χάριν λέγητέ τι.

Ingratum vestrum genus, quotquot
concionibus populares sectamini honore:
neu cognoscamini mihi, qui amicos laedentes nihil curate,
si modo multitudini ad gratiam dicatis aliquid.

**Ó háladatlan sarjadék, népámitók,
könyöklők, bár ne ismernélek bennetek:
gondolkodás nélkül rugtok baráttokon,
a tömeg kegyéért jártatjátok szátokat.**

Hec. 254-257.

2. *Οὐ τοὺς κρατοῦντας χρὴ κρατεῖν ἢ μὴ χρεῶν·
οὐδ' εὐτυχοῦντας εὐδοκεῖν πράξειν αἰεὶ.*

Non oportet victores imperare quae non decent,
neque felices putare se felices esse semper.

**Hatalmasnak önkénnyel élni nem szabad,
s örökké nem ragyog szerencséjének napja sem!**

Hec. 282-283.

3. *Τὸ γὰρ ζῆν μὴ καλῶς μέγας πόνος.*

Vivere enim haud decore magna aerumna.

A csúfos élet szörnyű gyöttelelem!

Hec. 378.

4. *Πειθῷ δὲ τὴν τύραννον ἀνθρώποις μόνην.*

Suadela vero regina inter homines sola.

A Rábeszélés az úr csupán az emberek között.

Hec. 816.

5. *Ἄλλα ταῦτα μὲν τί δεῖ
θρηνεῖν, προκόπτουτ' οὐδὲν ἐς πρόσθεν κακῶν;*

Sed haec quidem quid attinet
lugere, promoventem nihil in malis!

**Ám mit ér a könny,
ha múlt bajunkon úgysem változtathatunk?**

Hec. 960-961.

6. Ὅτῳ γὰρ ὤφθην εὐτυχοῦσ', αἰδώς μ' ἔχει
ἐν τῷδε πότμῳ τυγχάνουσ' ἴν' εἰμι νῦν.

Quippe cui conspecta sum beata, pudor eius me tenet
in hoc fato positam, ubi sum nunc.

Az előtt, ki egykor látott boldogan,
ily nyomorban szégyenkezés fog el.

Hec. 970-971.

7. Ἀνθρώποισιν οὐκ ἔχρην ποτε
τῶν πραγμάτων τὴν γλῶσσαν ἰσχύειν πλέον.

Hominibus non debebat unquam
factis suis linguam valere plus.

Földi embernek nem kellene
a tetteknél a szép szót többre tartani.

Hec. 1187-1188.

8. Ἐν τοῖς κακοῖς γὰρ ἀγαθοὶ σαφέστατοι
φίλοι· τὰ χρηστὰ δ' αὐτ' ἕκαστ' ἔχει φίλους.

In adversis enim boni sunt certissimi
amici: res secundae vero semper per se habent amicos.

Bajban mutatkozik meg, hogy ki jóbarát,
hisz jó körülmények közt van barát elég.

Hec. 1226-1227.

9. Ἀλλ' ἐπεὶ τὰ μὴ καλὰ
πράσσειν ἐτόλμας, τλήθι καὶ τὰ μὴ φίλα.

Sed postquam quae honesta non sunt
facere ausus es, sustine etiam quae non grata sunt.

Hogyha merszed volt a rút
gaztethoz, úgy merész légy most a bajban is.

Hec. 1250-1251.

10. Οὐκ ἔστιν οὐδὲν δεινὸν ὧδ' εἰπεῖν ἔπος,
οὐδὲ πάθος, οὐδὲ συμφορὰ θεήλατος,
ἧς οὐκ ἂν ἀραιοῖτ' ἄχθος ἀνθρώπου φύσις.

Non est ulla adeo terribilis dictu res,
neque afflictio, neque calamitas divinitus immissa,
cujus non sustineat pondus hominis natura.

Nincs semmi megnevezhető vad szörnyűség,
se kín, se balsors, mit reánk zúdit az ég,
ember-természetünk hogy el ne bírja még.

Or. 1-3.

11. Ὡς φύσις, ἐν ἀνθρώποισιν ὡς μέγ' εἴ κακόν,
σωτήριόν τε τοῖς καλῶς κεκτημένοις.

O ingenium, inter homines quam magnum es malum,
et salutaris res iis, qui bene te habent.

Természet, az embereknek mily nagy átka vagy,
de kikben szépen élsz, azoknak üdve is.

Or. 126-127.

12. Οὐ δεινὰ πάσχειν δεινὰ τοὺς εἰργασμένους.

Non grave est, pati gravia, gravia qui fecerunt.

Nem szörnyűség, ha szörnyűség sújt szörnytevőt.

Or. 413.

13. Ὅνομα γάρ, ἔργοι δ' οὐκ ἔχουσιν οἱ φίλοι
οἱ μὴ 'πὶ ταῖσι συμφοραῖς ὄντες φίλοι.

Nomen enim, non rem habent amici,
qui in calamitatibus non sunt amici.

Mert puszta név szerint barát csak, semmi más,
ki nem barátunk, hogyha itt a sorscsapás.

Or. 454-455.

14. Ἐγὼ δὲ μισῶ μὲν γυναῖκας ἀνοσίους.

Ego vero odi quidem mulieres impias.

A kegyetlen nőket pedig gyűlölöm.

Or. 518.

15. Αἰεὶ γυναῖκες ἐμποδῶν ταῖς ξυμφοραῖς
ἔφυσαν ἀνδρῶν πρὸς τὸ δυστυχέστερον.

Semper mulieres impedimento fortunae
fuerunt virorum in infeliciorem partem.

**Az asszonyok azért születtek mindig is,
hogy a férfi sorsát átkozottabbá tegyék.**

Or. 605-606.

16. Ἔστι δ' οὐ σιγῇ λόγου
κρείσσων γένοιτ' ἂν, ἔστι δ' οὐ σιγῆς λόγος.

Est ubi silentium orationi praestet, est et ubi oratio silentio.

**Van, hogy szónál a hallgatás
erősebb, s van, hogy a hallgatásnál jobb a szó.**

Or. 638-639.

17. Πιστὸς ἐν κακοῖς ἀνὴρ
κρείσσων γαλήνης ναυτίλοισιν εἰσορᾶν.

Fidus in adversis vir iucundior est visu, quam nautis in mari tranquillitas.

**Hű barát a baj között
szebb, mint hajósnek vész utáni sima víz.**

Or. 727-728.

18. Δεινὸν οἱ πολλοί, κακούργους ὅταν ἔχωσι προστάτας.

Atrox est multitudo, improbos quando habet praesides.

Hogyha gaz vezetői vannak, szörnyű ám a nagy tömeg.

Or. 772.

19. Οὐκ ἔστιν οὐδὲν κρείσσον ἢ φίλος σαφῆς,
οὐ πλοῦτος, οὐ τυραννίς· ἀλόγιστον δέ τι
τὸ πλήθος ἀντάλλαγμα γειναίου φίλου.

Nihil est praestantius, quam amicus certus, non opes, non regnum:
et stulta quaedam permutatio est multitudo pro generoso amico.

**Nincs kincs, mi többet érne mint a hű barát,
vagyon sem, és a hatalom sem; be oktan,
nemes barátnál népkegyed ki többre tart!**

Or. 1155-1157.

20. Πᾶς τις αὐτὸν τοῦ πέλας μᾶλλον φιλεῖ.

Quisque se ipsum magis quam proximum amat.

Önmagát mindenki jobban kedveli a másiknál.

Med. 86.*

21. Τὰ δ' ὑπερβάλλοντ'
οὐδένα καιρὸν δύναται θιῆτοῖς.

Immodica vero nulla cum opportunitate pollent mortalibus.

Aki túl nagyra tör,
az az ember nem arat, csak bajt.

Med. 127-128.

22. Δίκη γὰρ οὐκ ἔινεστ' ἐν ὀφθαλμοῖς βροτῶν,
ὅστις πρὶν ἀνδρὸς σπλάγχχον ἐκμαθεῖν σαφῶς
στυγεῖ δεδορκῶς, οὐδὲν ἡδικημένος.

Iustitia enim non inest in oculis hominum
siquidem, antequam hominis animum permoverit certe,
odit semel intuitus, nulla iniuria laceratus.

Mert földi szemben jog s igazság nem lakik:
az ember, nem kutatva más szív bensejét,
látásra gyűlöl, bár nem érte sérelem.

Med. 219-221.

23. Ἀνὴρ δ' ὅταν τοῖς ἐνδον ἄχθηται ξυνῶν,
ἔξω μολῶν ἔπαυσε καρδίαν ἄσης.

Vir vero, quando domestico commercio gravatur,
foras egressus, liberat animum a fastidio.

A férfi, hogyha otthon lenni bosszúság,
kimegy, hogy szíve gondját másutt oldja fel.

Med. 244-245.

24. Σκαιοῖσι μὲν γὰρ καινὰ προσφέρων σοφὰ
δόξεις ἀχρεῖος καὶ σοφὸς πεφυκέναι·
τῶν δ' αὐτοῖς δοκούντων εἰδέναι τι ποικίλον
κρείσσων νομισθεῖς ἐν πόλει λυπηρὸς φανῇ.

Stultis enim nova proferens sapienter inventa,
videberis inutilis, ac non sapiens esse:
et illis rursus, qui videntur sapere aliquid callidum,
praestantior si existimeris, molestus in civitate videberis.

---

* Lásd a Bibliográfia bevezető megjegyzéseit (173 o.)!

Az ostobák, ha új bölcsességet hozol,
hibbant agyúnak, oktalannak tartanak;
azok pedig, kik sokszínűnek képzelik
tudásukat, terhesnek érzik több eszed.

Med. 298-301.

25. *Βροτοῖς ἔρωτες ὥς κακὸν μέγα.*

Mortalibus amores quam magnum sunt malum!

Halandóknak csak bajt csinál a Szerelem!

Med. 330.*

26. *Ἀχάριστος ὄλοιθ'*
ὄτῳ πάρεστιν μὴ φίλους
τιμᾶν, καθαρὰν ἀνοί-
ξαντα κλῆδα φρενῶν.

Miser pereat, cuicumque inest amicos non colere, puram aperienti clavem pectoris.

**A halál vigye el,
kit hála nem köt, jóbarát
nyílt, tiszta szívért ki nem
tartja becsben.**

Med. 657-661.

27. *Θνητῶν γὰρ οὐδεὶς ἐστὶν εὐδαίμων ἀνὴρ·*
ὄλβου δ' ἐπιρρυέντος εὐτυχέστερος
ἄλλου γένοιτ' ἂν ἄλλος, εὐδαίμων δ' ἂν οὐ.

Mortalium enim nemo est beatus;
opibus vero affluentibus, fortunatior
alio fieri potest alius, beatus autem nequaquam.

**Mert emberek közt senki boldog nem lehet:
kinek segít a jószerencse, sorsa jobb
a többinél, de boldog nem lehet soha.**

Med. 1228-1230.

28. *Εὐδαιμονοίης νοῦν ἔχων ὅσον σε δεῖ.*

Beatus sis, si sapias quantum te oportet sapere.

Boldog csak úgy lehetsz, ha elég értelemmel élsz.

Hipp. 105.

29. *Οἱ σώφρονες γὰρ οὐχ ἐκόντες,
ἀλλ' ὅμως κακῶν ἐρώσι.*

Continentes enim non sponte quidem, sed tamen amant mala.

**A józanok bárhogy küszködnek ellene,
hitványt szerethetnek.**

Hipp. 358-359.

30. *Γλώσση γὰρ οὐδέν πιστόν, ἥ θυραῖα μὲν
φρονήματ' ἀνδρῶν νουθετεῖν ἐπίσταται,
αὕτῃ δ' ὑφ' αὐτῆς πλεῖστα κέκτῃται κακά.*

Nam linguae nihil fidendum, quae alienas quidem
hominum cogitationes castigare novit,
ipsa vero sibi plurima accersit mala.

**A nyelvben bízni nem lehet: leleplezett
gond-gondolat gúny tárgyává lesz általa,
de még saját magának is csak bajt szerez.**

Hipp. 395-397.

31. *Μόνον δὲ τοῦτο φασ' ἀμιλλᾶσθαι βίῳ,
γνώμην δικαίαν κάγαθὴν.*

Unum autem hoc aiunt cum vita pretio certare: iustam et honestam
mentem.

**Van egy – mondják, – mi még az életnél is többet ér:
a jól megérdemelten tiszta öntudat.**

Hipp. 426-427.*

32. *Δεινὸν σοφιστὴν εἶπας, ὅστις εὖ φρονεῖν
τοὺς μὴ φρονοῦντας δυνατός ἐστ' ἀναγκάσαι.*

Peritum sapientiae doctorem dixisti, quicumque recte sapere
non sapientes cogere potis est.

**Csodálatos bölcs lenne az, ki ostobát
a józanságra tudna kényszeríteni.**

Hipp. 921-922.

33. *Ἄλλα γὰρ ἄλλοθεν ἀμείβεται,
μετὰ δ' ἴσταται ἀνδράσιν αἰῶν
πολυπλάνητος ἀεὶ.*

Alia enim aliis vicibus mutantur, et variatur hominibus aevum semper
multis erroribus obnoxium.

Nincsen a földön örök állapot,
az ember élete változik
s a tévedésre mindig hajlamos.

Hipp. 1107-1110.

34. *Αἰσχροὶν παρὰ κλαίουσι θοινᾶσθαι φίλοις.*

Turpe est apud lugentes epulari amicis.

Gyászoló barátok mellett lakmározni rút dolog.

Alc. 542.

35. *Τὸν καθ' ἡμέραν
βίον λογίζου σὸν, τὰ δ' ἄλλα τῆς τύχης.*

Quotidianam vitam ducas tuam esse, reliqua vero fortunae.

A mai napot mindig is
tarsd magadénak, mert sorsé a többi nap.

Alc. 788-789.*

36. *Μὴ νυν ὑπέρβαλλ', ἀλλ' ἐναισίμως φέρε.*

Ne ergo modum excedas, sed modeste fer malum.

Tehát ne túlozz, tarts mértéket, tűrd a bajt.!

Alc. 1077.

37. *Ῥᾶον παραινεῖν ἢ παθόντα καρτερεῖν.*

Facilius est exhortari, quam dolentem sustinere.

Biztatni könnyebb, mint a kint állhatatosan tűrni.

Alc. 1078.

38. *Πολλὰ μορφαὶ τῶν δαιμονίων,
πολλὰ δ' ἀέλπτως κραίνουσι θεοί·
καὶ τὰ δοκηθέντ' οὐκ ἐτελέσθη,
τῶν δ' ἀδοκῆτων πόρον εὖρε θεός.*

Multae sunt formae rerum divinitus evenientium, multaque praeter spem perficiunt dii: et quae videbantur eventura, non sunt effecta inopinatum vero exitum invenit deus.

Sok alakja van az isteninek,
sok nemreméltet is végre segít,
és mire várunk, az sose jó el,
mig a sosemvártnak utat nyit a sors.

Alc. 1159-1162.

39. Ἐμπέφυκε γὰρ
γυναιξὶ τέρψις τῶν παρεστώτων κακῶν
ἀνὰ στόμ' αἰεὶ καὶ διὰ γλώσσης ἔχειν.

Innata est mulieribus delectatio praesentium malorum, ut ea in ore semper
et lingua habeant.

**Mert ilyen az asszonyok természete,
sok zaklató bajukban élvezet nekik,
ha ajkukon, ha nyelvükön hordják, mi fáj.**

Andr. 93-95.

40. Εὐκλεία δ' οἷς μὲν ἐστ' ἀληθείας ὕπο,
εὐδαιμονίζω· τοὺς δ' ὑπὸ ψευδῶν, ἔχειν
οὐκ ἀξιώσω πλὴν τύχῃ φρονεῖν δοκεῖν.

Decus nominis quibus est a veritate, eos beatos duco: sed qui habent falso,
habere illos non aestimabo, sed casu sapere videri.

**Kinek jóhíre színigazság: tisztelem,
de hol hazugság van mögötte, nincs becse
szememben: ész és jószerencse dolga csak.**

Andr. 321-323.

41. Σοφόν τι χρήμα τοῦ διδάξαντος βροτοῦς
λόγους ἀκούειν τῶν ἐναντίων πάρα.

Sapiens quidam fuit, qui docuit homines
rationes audire a praesentibus.

**Bölcs volt, ki minket egykor arra oktatott:
jobb meghallgatni előbb a másik fél szavát.**

Andr. 957-958.

42. Τὸ γὰρ τοι συνέχον ἀνθρώπων πόλεις
τοῦτ' ἐσθ', ὅταν τις τοὺς νόμους σώζῃ καλῶς.

Quod enim continet hominum urbes
hoc est, quando quis leges servat accurate.

**Hisz ember-lakta városok
oltalma szépen őrzött törvénytisztelet.**

Supp. 312-313.

43. Ἄλλως τε πῶς ἂν μὴ διορθέων λόγους
ὀρθῶς δύναιτ' ἂν δῆμος εὐθύνειν πόλιν;

Alioqui, quomodo non recte rationes diiudicans,
recte possit populus regere civitatem?

**Különben is, hogy kormányozná jól a nép
a várost, ékesszóláshoz ha mitsem ért?**

Supp. 417-418.

44. Παλαίσμαθ' ἡμῶν ὁ βίος.

Lucta est nostra vita.

Küzdés az élet.

Supp. 550.

45. Θνητῶν δ' ὀλβιος εἰς τέλος οὐδεὶς
οὐδ' εὐδαίμων·
οὐπω γὰρ ἔφυ τις ἄλυπος.

Mortalium vero est ad finem usque beatus nemo neque felix: adhuc enim
nullus extitit doloris expers.

**Nincs a halandók közt, aki végig
boldog egészen: bánattalan egy se született.**

IA 161-163.

46. Δεινὸν τὸ τίκτειν, καὶ φέρει φίλτρον μέγα,
πᾶσιν τε κοινὸν, ὥσθ' ὑπερκάμνειν τέκνων.

Res gravis parere, et affert ingens desiderium,
communeque omnibus est, ut laborent pro liberis.

**Anyának lenni szent, és nagy varázsa van;
szülötteért mind kész keményen küzdeni.**

IA 917-918.

47. Ἀπροσδόκητα δὲ βροτοῖσι τὰ τῶν θεῶν,
σώζουσί θ' οὐς φιλοῦσιν.

Inopinata enim mortalibus accidunt fata deorum,
et servant eos quos amant.

**Az istenek útja rejtett-váratlan a halandóknak;
megmentik ők, akit szeretnek!**

IA 1610-1611.

48. Τοὺς πόνους γὰρ ἄγαθοι
τολμῶσι, δειλοὶ δ' εἰσὶν οὐδὲν οὐδαμοῦ.

Labores enim viri fortes audent subire; ignavi vero nihil usquam sunt.

**A bátor szembenéz
a vésszel, míg a gyáva semmi mindenütt.**

IT 114-115.

49. Ἡ ... τύχη παρήγαγ' ἐς τὸ δυσμαθές.

Fortuna abducit (nos) in res cognitu difficiles.

A sors a meg nem tudható felé vezet.

IT 478.

50. Δεινὰ γὰρ αἱ γυναῖκες εὐρίσκειν τέχνας.

Mulieres nimirum sunt ingeniosae ad excogitandas technas.

Ha cselre kell találni, a nők félelmeseek.

IT 1032.

51. Τὸ δὲ μετ' εὐτυχίας κακοῦ-
σθαι θνατοῖς βαρὺς αἰών.

Post vero res secundas male affligi, vita dura est hominibus.

**A szerencse után a rossz
roppant súly a halandón.**

IT 1121-1122.

52. Σοφοῦ παρ' ἀνδρὸς χρὴ σοφόν τι μαθάνειν.

A prudenti viro decet prudens consilium discere.

Bölcs férfitől bölcs dolgokat tanulni jó.

Rh. 206.

53. Ὅρα τὸ μέλλον· πόλλ' ἀναστρέφει θεός.

Provide futura: multa invertit deus.

Várd meg: gyakran fordít jövőnkön istenünk.

Rh. 332.

54. Μισῶ φίλοισιν ὕστερον βοηδρομεῖν.

Odi sero opitulari amicis.

Gyűlölöm, ki a barátnak későn segít.

Rh. 333.

55. Τὸ μὴ γενέσθαι τῷ θανεῖν ἴσον λέγω,
τοῦ ζῆν δὲ λυπρῶς κρείσσον ἔστι καταθανεῖν.

Non natum esse aequale dico morti:
at melius est mortuum esse quam aerumnose vivere.

**Meg nem születni, azt mondom, halállal egy,
s a bús-keserves életnél meghalni jobb.**

Tr. 631-632.

56. Κούδεις αὐτὸς εὐτυχεῖ ποτε.

Nec idem ullus semper est felix.

Sosem lehet hát senki boldog szüntelen.

Tr. 1206.

57. Δόξει τις ἀμαθεῖ σοφὰ λέγων οὐκ εὖ φρονεῖν.

Videbitur quis stulto, etiam si sapienter dicat, non recta sapere.

A balga fülnek balgaság a bölcs beszéd.

Ba. 480.

58. Πρὸς σοφοῦ γὰρ ἀνδρὸς ἀσκεῖν σῶφρον' εὐοργησίαν.

Sapientis enim viri est, exercere modestam morum lenitatem.

Bölcs emberhez az való, hogy józan és nyugodt legyen.

Ba. 641.

59. Τοῖς γὰρ δίκαιοις οὐχὶ θυμοῦσθαι χρεών.

Ob iusta enim non irasci oportet.

Őszinte szóra nem helyes, ha gúny harag.

Ba. 673.

60. Ἄθεον ἱκεσίαν
μεθεῖναι πόλει ξένων προστροπᾶν.

Impium est civitati negligere supplicem hospitem supplicationem.

**Az idegent, ki oltalomért
esd, bűnös a nép, mely nem fogadja be.**

Heracl. 107-108.

61. *Τίς ἂν δίκην κρίνειεν ἢ γνοίη λόγον,
πρὶν ἂν παρ' ἀμφοῖν μῦθον ἐκμάθῃ σαφῶς;*

Quis litem recte iudicarit, aut causam cognitam habeat,
priusquam ex utraque parte sermonem audiverit perspicue!

**Ki látna tisztán, joggal itt ki döntene,
míg végig nem hallgatta mind a két felet?**

Heracl. 179-180.

62. *Τί δῆτ' ἔτερψας, ὦ τάλαινά με
ἐλπίς τότ', οὐ μέλλονσα διατελεῖν χάριν;*

Quid igitur me oblectasti, o misera
spes tunc, cum beneficium non esses perfectura!

**Miért kecsegtettél, család
remény, ha tudtad, úgyse teljesül kegyed?**

Heracl. 433-434.

63. *Ἀλλὰ σὺ μὴ προπέσων τὰ θεῶν φέρε, μηδ' ὑπεράλγει
φροντίδα λύπα.*

At tu non prostratus humi, deorum fata sustine, neu dolore supra modum
animum crucia.

**Össze ne törj te se, tűrd, mit az istenek
adnak, a bú lelked mértéktelenül ne gyötörje.**

Heracl. 619-620.

64. *Τὸν εὐτυχεῖν δοκοῦντα μὴ ζηλοῦν, πρὶν ἂν
θανόντ' ἴδῃ τις· ὥς ἐφήμεροι τύχαι.*

Ne invideris qui videtur esse fortunatus, prius quam mortuum viderit eum
aliquis: nam fortuna mutatur in diem.

**Ne irigyleld, akit szerencsésnek hiszel,
míg meg nem hal: minden szerencse egynapos.**

Heracl. 865-866.

65. *Ἐκ γὰρ εὐτυχοῦς
ἥδιστον ἐχθρόν ἀνδρα δυστυχοῦνθ' ὁρᾶν.*

Dulcissimum est hostem videre ex felici infelicem factum.

**A legnagyobb öröm
balsorsban látni sors-kegyelt ellenfelünk.**

Heracl. 939-940.

66. *Καὶ γὰρ ὅστις ἂν βροτῶν
κακὸς πεφύκη, ζημιοῦσιν οἱ θεοί.*

Etenim si quis mortalium
improbus est, dii eum puniunt.

**Mert az emberek közül
ki gaztevő, az istenek megbüntetik.**

Ion 440-441.

67. *Πῶς οὖν δίκαιον τοὺς νόμους ὑμᾶς βροτοῖς
γράψαντας αὐτοὺς ἀνομίαν ὀφλισκάνειν;*

Quomodo igitur aequum est, vos, qui leges mortalibus
scripsistis, ipsos spretarum legum reos esse!

**Való talán az embernek törvényeket
előírók, e törvény ellen élnek?**

Ion 442-443.

68. *Πλουτεῖν τε τερπνόν· Οὐ φιλῶ ψόγους κλύειν,
ἐν χερσὶ σῶζων ὄλβον, οὐδ' ἔχειν πόνους·
εἴη γ' ἐμοὶ γε μὲν μέτρια μὴ λυπουμένῃ.*

Dulce divitiis abundare. Non amo rumores vulgi audire, in manibus servans divitias,
neque habere labores. Sit mihi quidem mediocris vitae conditio sine damno.

**A bőség jó; de ócsárló szót hallani
nem vágyom én, sem bajjal bírni kincseket.
Szerény vagyont kívánok inkább, bútalan!**

Ion 630-632.

69. *Δοκεῖν δὲ τάδοκῃτ' οὐ χρή.*

Sed non oportet sperare non speranda.

Ne remélj reménytelen!

HF 92.*

70. *Ἐν ταῖς ἀναβολαῖς τῶν κακῶν ἔνεστ' ἄκη.*

In mora insunt malorum remedia.

A bajjal nem törődni – ez is enyhét ad.

HF 93.

71. *Κάμνουσι γάρ τοι καὶ βροτῶν αἱ συμφοραί,
καὶ πνεύματ' ἀνέμων οὐκ αἰὶ ῥώμην ἔχει,
οἳ τ' εὐτυχοῦντες διὰ τέλους οὐκ εὐτυχεῖς.*

Lassantur enim et mortalium calamitates,
et flatus ventorum non semper robur habent,
et felices non sunt perpetuo felices.

Egyszer kihúny a halandókra mért csapás,
még orkánnak se tart örökké torlata,
s a szerencsések sem mindvégig boldogak.

HF 101-103.

72. Οὗτος δ' ἀνὴρ ἄριστος ὅστις ἐλπίσι
πέποιθεν αἰεὶ· τὸ δ' ἀπορεῖν ἀνδρὸς κακοῦ.

Ille autem optimus est vir, qui spei
semper confidit: at desperare, hominis est mali.

Ember az legkülönb, ki csak reménykedik,
míg a gyávéra vall a balga kétkedés.

HF 105-106.

73. Βίᾱ δὲ δράσης μὴδὲν, ἢ πείσῃ βίαν,
ὅταν θεοῦ σοι πνεῦμα μεταβάλῃ τύχῃ.

Per vim vero nihil facias, aut patieris vim,
cum flatum fortuna dei tibi mutaverit.

Ne tégy semmi erőszakot – vagy azt te szenveded,
ha ellened fordítja isten a vihart!

HF 215-216.

74. Ἄρ' οὐκ ἀφορμὰς τοῖς λόγοισιν ἀγαθοὶ
θνητῶν ἔχουσι, κἂν βραδύς τις ἢ λέγειν.

Annon occasiones dicendi boni
homines habent, etiamsi tardus sit aliquis ad dicendum?

Az okos érvelés alapját megelélik
jóemberek, mégha a nyelvük lomha is.

HF 236-237.

75. Ἄλλ' ... μικρὰ μὲν τὰ τοῦ βίου·
τοῦτον δ' ὧ ὅπως ἥδιστα διαπεράσετε,
ἐξ ἡμέρας ἐς νύκτα μὴ λυπούμενοι.

Verum, ... brevis est vita: hanc igitur curate ut iucundissime transigatis,
a die ad noctem non dolentes.

Jaj, ... bizony rövid az életünk.
Éljétek át úgy ahogy a legédesebb,
se éjt, se nappal búban ne legyen részetek.

HF 503-505.

76. Ἄφιλον ... τὸ δυστυχές.

Calamitas ... est sine amicis.

A balsorsban nincs barát.

HF 561.

77. Χάριν δὲ γηράσκουσας ἔχθαίρω φίλων,
καὶ τῶν καλῶν μὲν ὅστις ἀπολαύειν θέλει,
συμπλεῖν δὲ τοῖς φίλοισι δυστυχοῦσιν οὐ.

Odi autem gratiam amicorum senescentem,
et eum, qui bonis quidem rebus frui vult,
sed non una navigare cum amicis infelicibus.

Ha a baráti hála elaggik: gyűlölöm,
s azt is, ki a baráttal együtt élvezi
a kellemest, de a bajban nem hajóz vele.

HF 1223-1225.

78. Ὅστις δὲ πλοῦτον ἢ σθένος μάλλον φίλων
ἀγαθῶν πεπᾶσθαι βούλεται, κακῶς φρονεῖ.

Quicumque vero divitias aut potentiam potius quam amicos
bonus habere cupit, male sentit.

Ki a hatalmat többre tartja, s a vagyont
a jóbarátnál, az veszekedett bolond.

HF 1425-1426.

79. Ἡ χρὴ μηκέθ' ἡγεῖσαι θεούς,
εἰ τᾷδικ' ἔσται τῆς δίκης ὑπέρτερα.

Non amplius putandum est esse deos,
si iniusta facinora sint iustitia superiora.

Az istenekben sem lehet
hinnünk, ha jogtalanság győz a jog felett.

El. 583-584.

80. ...Οὐδεὶς δυστυχοῦντί σοι φίλος.
Εὖρημα γὰρ τὸ χρήμα γίγνεται τόδε,
κοινῇ μετασχεῖν τάγαθου καὶ τοῦ κακοῦ.

Nemo infelici tibi amicus est. Lucrum enim rarum haec res est, si quis ex aequo est particeps et boni et mali.

Barátod nincs a baj között.
Mert ritka, drága, talált kincs, hogyha lelhetünk
olyat, ki velünk jóban-rosszban osztozik.

El. 605-607.*

81. Ἡ γὰρ φύσις βέβαιος, οὐ τὰ χρήματα.

Ingenium enim stabile est, haud divitiae.

Természetünk a tartós társ, nem kincseink.

El. 941.

82. Μή μοι, τὸ πρῶτον βῆμ' ἐὰν δράμη καλῶς,
ικᾶν δοκείτω τὴν δίκην, πρὶν ἂν πέλας
γραμμῆς ἴκηται, καὶ τέλος κάμψη βίου.

Ne mihi quamvis primam curriculi mensuram cucurrerit, se vicisse existimet aliquis causam, priusquam prope metam pervenerit, et finem flexerit (attigerit) vitae.

Ne higgye senki, hogyha már lefutja is
első körét jog ellen, hogy legyőzte az
igazságot, míg végcéljához el nem ért.

El. 954-956.

83. Γυνὴ δ' ἀποίτος ἀνδρὸς ἦτις ἐκ δόμων
ἐς κάλλος ἀσκεῖ, διάγραφ' ὥς οὔσας κακὴν.
Οὐδέν γὰρ αὐτὴν δεῖ θύρασις εὐπρεπὲς
φαίνειν πρόσωπον, ἣν τι μὴ ζητῇ κακόν.

Mulier autem quae, absente viro ex aedibus, ad formae speciem se exornat, eam reiice ut malam; haud enim oportet ipsam foris decoram ostendere faciem, nisi forte aliquod quacrat malum.

A nő, ki ha férje messze jár, szépítgeti
magát, töröld a jók sorából mint gonoszt.
Mert semmi szükség szép arccal ragyognia
a házon kívül, csak ha rosszon jár esze.

El. 1072-1075.

84. Οὕτως ἀδικεῖν μηδεὶς θέλω
μηδ' ἐπιόρκων μέτα συμπλείτω.

Sic igitur iniuste agere nullus velit, neque cum periuris naviget.

Vétkezni tehát ki sem kívánjon,
s esküszegővel vízre ne szálljon.

El. 1354-1355.

85. Χαίρειν δ' ὅστις δύναται
καὶ ξυντυχίᾳ μὴ τι καμνεῖ
θνητῶν, εὐδαίμονα πράσσει.

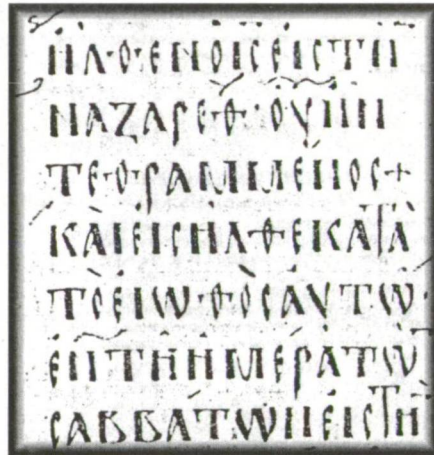
Gaudere autem quisquis potest mortalium, et infortunio nullo laborat,
is beate agit.

Örülni ki tud, s kire nem
sújt égi csapás, az a halandó
már boldogsorsú a földön.

El. 1357-1358.

Galénosz

1. Τῆς ἰατρικῆς τέχνης σκοπὸς μὲν ἡ ὑγίεια, τέλος δ' ἡ κτῆσις αὐτῆς. Ἐξ ὧν δ' ἂν τις ἢ μὴ παροῦσαν ὑγίειαν ἐργάζοιτ' ἢ παροῦσαν διαφυλάττοι, γινώσκεισθαι μὲν ἀναγκαῖον τοῖς ἰατροῖς· καλεῖται δὲ τὰ μὲν ἐργαζόμενα τὴν μὴ οὖσαν ὑγίειαν ἰάματά τε καὶ βοηθήματα, τὰ δὲ φυλάττοντα τὴν οὖσαν [ὑγίειαν] ὑγιεινὰ

*δαιτήματα. Ταῦτ' ἄρα καὶ αὐτὴν τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην
 ὑγιεινῶν καὶ νοσερῶν ὁ παλαιὸς λόγος φησὶν. ὑγιεινὰ μὲν καλῶν
 τὰ τε φυλάττοντα τὴν οὖσαν ὑγίειαν καὶ τὰ τὴν διεφθαρμένην
 ἀνασώζοντα, νοσερὰ δὲ τὰναντία τούτων· δεῖται γὰρ ἀμφοῖν ὁ
 ἰατρὸς τῆς γνώσεως ὑπὲρ τοῦ τὰ μὲν ἐλέσθαι, τὰ δὲ φυγεῖν.*

Medicae artis scopus sanitas est; finis ipsius adeptio. At medicis necessarium est cognoscere, ex quibus quis aut absentem sanitatem restituat, aut praesentem tueatur. Vocantur autem ea, quae absentem revocant, remedia et auxilia; quae vero praesentem conservant, salubris victus ratio. Hac igitur ratione et ipsam medicinam salubrium insalubriumque scientiam prisca definitio asserit: salubria quidem vocans, tum quae praesentem sanitatem tuentur, tum quae deperditam restituant: insalubria vero, quae his contraria sunt. Amborum enim cognitione medicus indiget, ut illa eligat, haec vitet.

Az orvosi mesterség célja az egészség, eredménye pedig annak megvalósulása. Az orvosoknak meg kell tanulniuk, hogyan szerezheti vissza valaki a hiányzó egészséget vagy hogyan őrizheti meg a meglevőt. Azokat a dolgokat, amelyek a hiányzó egészséget állítják helyre, orvosságoknak és gyógyszereknek nevezzük; azt pedig, amely a meglevőt megőrzi, egészséges életmódnak. Ilyen megfontolásból egy régi meghatározás magát az orvoslást is az egészséges és ártalmas dolgok tudományának mondja: egészségeseknek nevezi egyrészt azokat, amelyek megőrzik a meglevő egészséget, másrészt azokat, amelyek az elvesztett egészséget visszaszerzik, ártalmasnak pedig ezek ellenkezőjét. Az orvosnak mindkettő ismeretére szüksége van azért, hogy az egyiket alkalmazza, a másikat elkerülje.

Sect.Intr. I, 1-12. (64-65)

2. *Τὰ δ' ἐναντία τῶν ἐναντίων [ἐστίν] ἰάματα.*

At contrariorum contraria sunt remedia.

Az ellentétes dolgok pedig egymást gyógyítják.

Sect.Intr. III, 41-42. (71)

3. *Τὸ δὴ τῶν ἀνθρώπων γένος ... ἐπικοινωνεῖ τοῖς θεοῖς τε καὶ τοῖς ἀλογοῖς ζώοις, τοῖς μὲν καθ' ὅσον λογικόν ἐστι, τοῖς δὲ καθ' ὅσον θνητόν. Βέλτιον οὖν ἐστὶ τῆς πρὸς τὰ κρείττονα κοινωνίας αἰσθανόμενον ἐπιμελήσασθαι παιδείας, ἢς τυχόντες μὲν τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν ἔξομεν.*

Sane genus hominum, o pueri, communionem habet cum diis et cum brutis animalibus. Cum illis quidem, quatenus utitur ratione; cum his vero, quatenus est mortale. Satius est igitur, ut, animis ad meliorem

communione partem adiectis, curemus eruditionem: quam assecuti, quod est in bonis summum, habebimus.

Az emberi nem, ifjak, rokonságban van az istenekkel is és az értelemmel nem bíró élőlényekkel is; amazokkal, amennyiben eszes lény, emezekkel amennyiben halandó. Jobb tehát, ha közös voltunknak a jobbik részére irányítva figyelmünket gondot fordítunk a tudásra, s ha ezt megszereztük, a jók legjobbika lesz a miénk.

Protr. IX, 20-26. (21)*

4. *Τίς γὰρ λεόντων ἢ ἐλεφάντων ἀλκιμώτερος; τίς δ' ὠκύτερος λαγῶυ; τίς δ' οὐκ οἶδεν, ὥς καὶ τοὺς θεοὺς δι' οὐδὲν ἄλλ' ἢ διὰ τὰς τέχνας ἐπαινουμένους, οὕτω καὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς ἀρίστους θείας ἀξιοθέιντας τιμῆς, οὐχ ὅτι καλῶς ἔδραμον ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἢ δίσκον ἔρριψαν ἢ διεπάλαισαν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπὸ τῶν τεχνῶν εὐεργεσίαν.*

Quis enim robustior leonibus aut elephantis? Quis lepore velocior? Quis vero nescit, ipsos etiam deos non ob aliud laudari, quam propter artes! Adeo, ut ob has etiam eximios homines dignati simus divinis honoribus, non quod bene cucurrerint in stadiis, aut discum scite iecerint, aut in palaestra probe luctati sint, sed propter artium beneficium.

Mert ki erősebb az oroszlánnál vagy az elefátnál? Ki gyorsabb a nyúlnál? Ki nem tudja, hogy miként az isteneket sem egyébrét dicsérjük, mint a mesterségekért, úgy az emberek legjobbjai sem azért válnak isteni megbecsülésre méltóvá, mert jól futottak a versenypályán, vagy jól dobták a diszkoszt, avagy keményen küzdöttek a birkózás során, hanem a mesterségekben megnyilvánuló érdem miatt.

Protr. IX, 29-35. (21-22)

5. *Ἔστι δ' οὐδ' αὐτὸ τὸ πλουτεῖν ἐξ ἐπιτηδεύματος ἀξιόλογον ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ τοιαύτην ἐπίστασθαι τέχνην, ἣ καὶ ναυαγήσας συνεκκολληθήσκει.*

Ne id quidem per se praeclarum est ex arte parare divitias, sed talem potius artem scire, quae fracta navi simul cum domino enatat e naufragio.

Nem az a fontos, hogy valamely foglalkozásból meggazdagodjunk, hanem, hogy olyan mesterségre tegyünk szert, amely, ha hajótörés ér is bennünket, velünk együtt partra úszik.

Protr. XIV, 14-16.(38)*

---

* Lásd a Bibliográfia bevezető megjegyzéseit (173 o.)!

6. Ὅσοι μὲν τῶν ἀνθρώπων ἐπ' ἄλλοις ἐπέθεντο τὴν περὶ αὐτῶν ἀπόφασιν, ὅποιοί τιές εἰσιν, ὀλίγα τούτους ἐθεασάμην ἀμαρτάνοντας, ὅσοι δ' ἑαυτοὺς ὑπειλήφασιν ἀρίστους εἶναι χωρὶς τοῦ τὴν κρίσιν ἐτέρους ἐπιτρέψαι, μέγιστα καὶ πλείστα τούτους ἐώρακα σφαλλομένους.

Qui sane homines aliis permiserunt, ut de se, qualesnam sint, ferrent sententiam, eos in paucissimis errare conspexi. Qui vero se ipsos optimos esse cogitarunt, neque iudicium ferendum aliis commiserunt, eos in maximis ac plurimis falli conspeximus.

Úgy vettem észre, hogy azok tévedtek a legkevesebbet, akik másokra bízták, hogy róluk véleményt alkossanak, milyenek is valójában. Ellenben azokat az embereket láttam a legnagyobb dolgokban és legtöbbször tévedni, akik magukat a legkiválóbbaknak tartották, s nem fordultak másokhoz, hogy azok mondjanak róluk véleményt.

Anim. Pass. I, 2, 8-13. (4)

7. Ἀκριβῶς μὲν γὰρ ὁ σοφώτατος μόνος ἂν ἑαυτὸν γνοίη, τῶν δ' ἄλλων ἀπάντων ἀκριβῶς μὲν οὐδεὶς, ἤττον δὲ καὶ μᾶλλον ἕτερος ἐτέρου. Καθάπερ γὰρ ἐν ὅλῳ τῷ βίῳ καὶ κατὰ πάσας τὰς τέχνας τὰς μὲν μεγάλας ὑπεροχὰς τε καὶ διαφορὰς τῶν πραγμάτων ἀπαντος ἀνδρὸς ἐστὶ γινῶναι, τὰς δὲ μικρὰς τῶν φρονίμων τε καὶ τεχνιτῶν, οὕτω καὶ τῶν ἀμαρτημάτων ἔχει καὶ παθῶν.

Siquidem solus sapientissimus perfecte se ipsum noverit, aliorum autem omnium perfecte nemo, verum minus magisve alter altero. Quemadmodum enim in tota vita ac in singulis artibus magnas rerum eminentias ac differentias cuiuscunque viri est cognoscere, exiguas autem prudentium dumtaxat et artificum, ita quoque in erroribus et affectibus habet.

Tökéletesen csak a legbölcsebb ember ismerheti magát, az összes többi közül pedig senki, csupán valamely másikhoz képest kevésbé vagy jobban. Amint az élet minden területén és az egyes mesterségek esetében is, a dolgok szembetűnő jellemzőit és különbségeit ismerni valamennyi férfinak megadatik, az árnyalatokat azonban csak a bölcseknek és mestereknek, ugyanígy áll a dolog a tévedések és indulatok esetében is.

Anim. Pass. I, 2, 17-24. (4)

8. Οὐ μὴν ἀφίστασθαι χρὴ τοῦ βελτίω ποιεῖν ἑαυτόν, εἰ καὶ πεντηκοντούτης τις ὢν αἰσθοῖτο τὴν ψυχὴν λελωβημένος οὐκ ἀνίατον οὐδ' ἀνεπανόρθωτον λύβην. Οὐδὲ γὰρ εἰ τὸ σῶμα κακῶς διέκειτο πεντηκοντούτης ὢν, ἐκδοτον ἂν ἔδωκε τῇ καχεξίᾳ, ἀλλὰ πάντως ἂν ἐπειράθη βέλτιον αὐτὸ κατασκευάσαι, καίτοι τήν

Ἡράκλειον εὐξίαν οὐ δυνάμενος σχεῖν. Μὴ τοῖνυν μὴδ' ἡμεῖς ἀφιστῶμεθα τοῦ βελτίονα τὴν ψυχὴν ἐργάζεσθαι.

Neque tamen deterri quiempiam oportet, ne se meliorem efficiat, quamvis iam factus quinquagenarius, modo non immedicabili aut quod emendari non possit, vitio animum sentiat depravatum. Neque enim, si corpore male sit affectus quinquagenarius, desperatus tradit se malae habitudini, sed omnino conatur in meliorem statum reducere, optimum licet Herculeae valetudinis habitum consequi non possit. Ne igitur nos quoque desinamus animum reddere meliorem.

Senkinek nem kell letennie arról, hogy tökéletesítse önmagát, még akkor sem, ha már ötven éves, és úgy érzi, lelkét valamely gyógyítható és rendbehozható baj támadta meg. És akkor sem kell reményvesztetten beletörődnie testének leromlott állapotába, ha ötven éves korára teste nem egészséges, hanem mindenképpen azon kell fáradoznia, hogy jobb helyzetbe hozza, még akkor is, ha a herkulesi viruló erőnlétet nem képes elérni. Mi se mondjunk le tehát arról, hogy lelkünket jobbra tegyük!

Anim. Pass. I, 4, 3-10. (15)*

9. *Ἀόργητος μὲν ... εὐθέως ἅμα τῷ βουλευθῆναι γενέσθαι τις οὐ δύναται, κατασχεῖν δὲ τὸ τοῦ πάθους ἀσχημον δύναται.*

Ab ira liberari statim atque velit, nullus potest, affectus autem turpitudinem cohibere potest.

Senki sem képes azonnal – amint kívánja – lecsillapodni, de képes arra, hogy indulata rút megnyilvánulásának gátat vessen.

Anim. Pass. I, 4, 42-44. (16)

10. *Αἰσχρὸν γὰρ, ἵνα μὲν τις ἰατρὸς ἀγαθὸς ἢ ῥήτωρ ἢ γραμματικὸς ἢ γεωμέτρης γένηται, πολλοῖς ἔτεσιν ἐφεξῆς κάμνειν, ὥς δ' ἄνθρωπος ἀγαθός, μὴδέποθ' ἐλέσθαι τῷ μήκει τοῦ χρόνου κάμνειν.*

Turpe est multis aliquem annis, ut medicus bonus, aut grammaticus, aut rhetor, aut geometra fiat, laborare, verum ut in bonum virum evadat, ne pauxillo quidem tempore laborem unquam assumere.

Szegyenletes dolog, hogy míg hosszú évekig fáradozik valaki azért, hogy jó orvossá, szónokká, grammatikussá, vagy földmérővé váljon, a legsekélyebb időt sem fordítja arra, hogy jó ember legyen belőle.

Anim. Pass. I, 4, 125-128. (21)

11. *Πέπεισμαι δὲ καὶ τὸ πρὸς ἄνθρωπον ὥμόν τι ποιεῖν ἢ μικρᾶς μακρίας ἔργον ὑπάρχειν ἢ ζῶου τινὸς ἀλόγου τε καὶ ἀγρίου.*

Adversus hominem saevire, vel parvae insaniae opus esse,
vel animantis cuiusdam agrestis et ratione carentis persuasum
habemus.

**Nyilvánvaló azonban, hogy valamely emberrel kegyetlenkedni vagy
enyhe örülség műve, vagy az valamely értelemmel nem bíró és vad
élőlény tulajdonsága.**

Anim. Pass. I, 5, 30-32. (22)*

12. Ἔστι δ' ὥσπερ τὰ μικρὰ τῷ ἄκοντι ἐκκόψαι δύσκολον, οὕτω τὰ
μεγάλα τῷ βουλευθέντι ῥᾶστον.

Est autem sicut omne invito excindere vitium difficile, ita magna volenti
facillimum.

**Miként pedig nehéz megszüntetni még a kis hibákat is, ha valaki
azt nem akarja, úgy a nagyobbakat könnyű, ha kívánja.**

Anim. Pass. I, 5, 89-91. (26)

13. Ἐπιτρεπτέον τε πᾶσι κατηγορεῖν ἡμῶν, ἀκουστέον τε πρῶως
αὐτοὺς καὶ χάριν ἰστέον οὐ τοῖς κολακεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς
ἐπιπλήττουσιν.

Incitandi sunt omnes, ut nos corripiant, modesteque audiendi ipsi;
quinetiam gratia non assentatoribus, verum increpantibus habenda.

**Arra kell kérnünk mindenkit, hogy hibáinkat tárja elénk; hallgassuk
végig őket higgadtan, s ne a hízelgőknek legyünk hálásak, hanem
azoknak, akik kivetnivalót találnak bennünk.**

Anim. Pass. I, 5, 96-98. (26)*

14. Ἐλοῦ βίον ἄριστον, ἡδὺν δ' αὐτὸν ἢ συνήθεια ποιήσει.

Delige vitae genus optimum, id iucundum efficiet consuetudo.

**Válaszd az élet legtökéletesebb formáját, s azt a megszokás
kellemessé teszi majd.**

Anim. Pass. I, 6, 117-118. (33)

15. Παραπλησία ... πῶς ἐστὶν ἡ τῶν παιδίων διαγωγή τῇ τῶν φυτῶν
ἐπιμελείᾳ. Κατ' ἐκείνην γοῦν ὁ γεωργὸς οὐκ ἂν ποτε δυνήσεται
ποιῆσαι τὸν βάτον ἐκφέρειν βότρυν, οὐ γὰρ ἐπιδέχεται ἡ φύσις
αὐτοῦ τῆς ἀρχῆς τοιαύτην τελείωσιν. Ἀμπέλους δ' αὖ πάλιν
ἐτοίμας οὖσας, ὅσον ἐφ' ἐαυτῶν, καρπὸν ἐκφέρειν, ἐὰν ἀμελήσας
ἐπιτρέψῃ μόνη τῇ φύσει, μοχθηρὸν ἢ οὐδ' ὅλως οἴσουσιν αὐτόν.

Assimilis est quodammodo puerorum institutio stirpium culturae. In illa namque agricola nunquam potest efficere, ut rubus proferat uvam, siquidem natura eius talem principii perfectionem minime recipit. Iterum si vites, quod ad ipsas attinet, abunde satis faecundas negligens, soli naturae curam committat, pravum fructum aut nullum producent.

Valamiképpen hasonlatos a gyermekek nevelése a növények gondozásához. Ez utóbbi esetben a földműves soha nem érheti el, hogy a szederbokor szőlőt teremjen, mert annak természete nem teszi lehetővé a kezdetnek effajta befejezését. Ha viszont a szőlőt, amely jellegénél fogva képes termést hozni, elhanyagolva a pusztá természetre bizza, silányan terem majd, vagy egyáltalán nem.

Anim. Pass. I, 7, 96-103.

16. Ὅτου γὰρ ἂν τις ἐρασθῇ, χαίρει προκόπτων ἐν αὐτῷ.

Ita enim qui amat, gaudet in eo, quod amat, si profecerit.

Ha valaki szeret valamit, örül, ha abban előrehalad.

Anim. Pass. I, 6, 98-99. (32)

17. Συμφέρει ... ἡμῖν, ἅπαντας ἀνθρώπους οἷς συνδιατρίβομεν ἔξω τῶν ψυχικῶν παθῶν εἶναι μήτε φιλοδοξίαν μήτ' ἄλλο τι τοιοῦτο τὴν ψυχὴν λελωβημένους. Ὅσω γὰρ ἂν ὥσι βελτίονες οἶδε, τοσούτῳ καὶ ἡμῖν ὠφελιμώτεροι φίλοι γενήσονται.

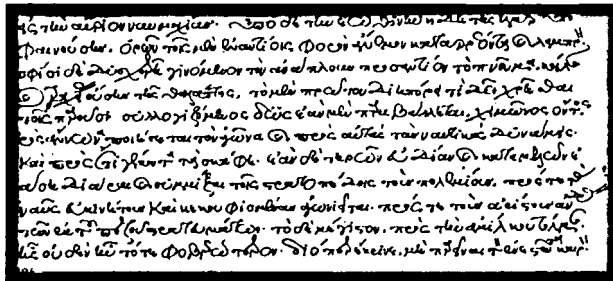
E re nostra est, omnes, quibuscum consuetudinem habemus, ab animi affectibus immunes esse, nec honoris cupiditate nec alio eiusmodi vitio laborare. Quo namque meliores hi extiterint, hoc utiliores nobis amicos experiemur.

Előnyös számunkra, ha mindazon emberek, akikkel érintkezünk, lelki foglalkozások híján vannak, s nem szenvednek sem dicsőségvágytól, sem más hasonló hibától. Mennél kiválóbbak ugyanis, annál hasznosabb barátainkká válnak.

Anim. Pass. I, 10, 42-47. (54)

Héliodórosz

1. Πολλὰ μία ἡμέρα καὶ δύο πολλάκις ἔδοσαν τῶν εἰς σωτηρίαν καὶ τύχαι παρέσχον ἃ βουλαῖς ἀνθρώποι μυρίαὶς οὐκ ἔξευρον.

Multum saepe intermissus dies unus aut alter momenti ad salutem attulit, et fortuna praebuit quae nullis consiliis homines consequi potuissent.

Egy vagy két napi időnyereség sokszor a menekülést jelenti, s a szerencse jóvoltából ölümkbe hullik, amit sok-sok fejtörés és erőfeszítés árán sem tudunk elérni!

I, 26, 4.

2. Μέγα ... εἰς λήθην κακῶν ἢ δι' ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς ὑπόμνησις ἀμαυρουμένη.

Magnum est adiumentum ad oblivionem malorum, recordatio animi, oculorum amotione, obscurata.

Azzal boríthatunk legkönnyebben fátylat a gyötrő múlttra, ha nem látjuk szenvedéseink színhelyét, s így lelkünkben lassan-lassan elhalványulhat a visszaemlékezés.

II, 29, 5.*

3. Ξένη ... ὅψις τῆς συνήθους ἐτοιμότερον εἰς ἔκπληξιν.

Novus et inusitatus conspectus facilius quam consuetus potest animum percellere.

Az újdonság mindig sokkal mélyebben kavarja fel a lelket a megszokott dolgoknál.

III, 4, 8.*

4. Διάνοια ... ἐρώωντος, ὁμοίον τι καὶ μεθύοντος εὐτρεπτόν τε καὶ οὐδεμίαν ἔδραν ἀνεχόμενον, ἅτε τῆς ψυχῆς ἀμφοτεροῖς ἐφ' ὑγροῦ τοῦ πάθους σαλευούσης· διὸ καὶ πρὸς μέθην ὁ ἐρώων καὶ πρὸς τὸ ἐρεῖν ὁ μεθύων ἐπίφορος.

Mens amantis, perinde atque ebrii, flexibilis est et quae nulla certa sede manere queat, tanquam animo utrisque in humido affectu fluctuante. Proinde et in ebrietatem amans et in amorem ebrius proclivis est.

A szerelmesek lelkivilága sokban a részegekéhez hasonlít. Egyformán csapongó, egyformán nyughatatlan az egyik is, a másik is, mert mindkettőjükben zabolátlan erők tombolnak. Csoda-e, hogy a szerelmes könnyen hajlik az ivásra, a részeg meg a szerelemre?

III, 10, 5.

5. Ἡ ... τῶν ἐρωτικῶν ἀντίβλεψις, ὑπόμνησις τοῦ πάσχοντος γίνεται καὶ ἀναφλέγει τὴν διάνοιαν ἢ θάα καθάπερ ὕλη πυρὶ γιγνομένη.

---

* Lásd a Bibliográfia bevezető megjegyzéseit (173 o.)!

Amantium mutuus adspectus, effectus recordatio ac redintegratio est, et inflamat mentem conspectus, perinde atque igni lignum admotum.

Ha a szerelmesek meglátják egymást, tápot kap az emlékezetük, és úgy lángol fel bennük a szenvedély, akár a tűzre vetett fahasáb.

IV, 4, 4.

6. *Πάθος ... ἅπαν τὸ μὲν ὀξέως γιγνωσκόμενον εὐβοήθητον, τὸ δὲ χρόνῳ παραπεμπόμενον ἐγγὺς ἀνίατον. Τροφή γάρ νόσων ἢ σιωπῇ, τὸ δὲ ἐκλαοῦμενον εὐπαραύθητον.*

Omnis affectio quae cito cognoscitur facile curari potest, sed quae tempore inveterascit propemodum est insanabilis. Alimentum est enim morborum silentium, sed quod enuntiatur, leniri consolatione facile potest.

Az idejében felismert betegségek könnyen gyógyíthatók, de amit elhanyagolnak, az többnyire végzetessé válik. A titkolózás tápot ad a bajnak, az őszinteség viszont elősegíti a gyógyulást.

IV, 5, 7.

7. *Ἐπίφορον ... τι πρὸς δάκρυον οἶνος.*

Vinum proclives in lacrimas efficit.

A bor könnyekre késztet.

V, 33, 4.*

8. *Ἔχει τι φιλόανθρωπον ὀξεῖα δυστυχημάτων δήλωσις, τὴν ὁμόσε χώρησιν πρὸς τὸ δεινὸν τῇ ψυχῇ καὶ ταχεῖαν ἀπάλγησιν παρασκευάζουσα.*

Cum humanitate quadam coniunctum est festinum adversae fortunae indicium, ut quod animum ad resistendum magnitudini mali praeparet et satietatem doloris cito afferat.

Sokszor az a jó, ha rögtön felvilágosítják az embert a csapásról. Legalább egyszerre zúdul a lelkére a szenvedés és hamarább is múlik el.

VI, 5, 2.

9. *Δεινὰί ... αἱ ψυχαὶ περὶ τοῖς φιλτάτοις τὰ δεινότερα μαντεύεσθαι.*

Solent animi de iis, quae carissima sunt, facile etiam acerbiora augurari.

Az aggódó emberi szív mindig hajlandó szeretteiről a legrosszabbat feltételezni.

VI, 12, 2.*

10. Ἀπελπισθεῖς ὁ ἔρως οὐδεμίαν ἔχει φειδῶ τοῦ ἐρωμένου, τρέπειν δὲ φιλεῖ τὴν ἀποτυχίαν εἰς τιμωρίαν.

Amor, ubi desperat, amato nihil parcit et repulsam in vindictam convertere gaudet.

A reménytelen szerelem nem ismer kíméletet az elutasítóval szemben, s a csalódás gyakran bosszúvágyat szül.

VIII, 6, 1.*

11. Ἄ ... ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ καὶ πιστεύειν φιλεῖ.

Quae expetit animus, libenter credit.

A lélek mindig hajlamos valóságnak hinni azt, ami után vágyakozik.

VIII, 7, 6.

12. Πάθος τοῦ ἐρωμένου τὸν ἐρῶντα πλέον ἢ τὸ ἴδιον ἀλγύνει.

Dolor eius qui amatur magis amantem quam suus, excruciat.

A szeretett lény kínjai a szerelmesben a sajátjánál is égőbb fájdalmat keltenek.

VIII, 9, 21.

13. Τὰς ὑπεροχὰς οὐ δυσωπεῖται τὸ δίκαιον.

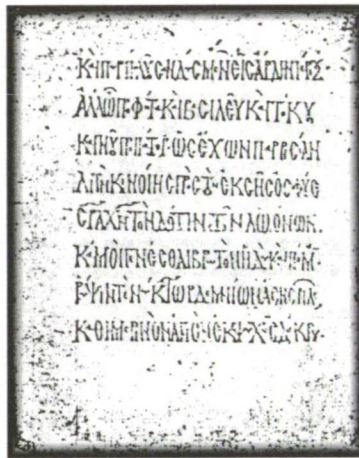
Fastigia dignitatis non respicit aequitas.

Az igazság nem nézi a rangot.

X, 10, 3.

Hérakleitosz

1. Ποταμοῖσι τοῖσιν αὐτοῖσιν ἐμβαίνουσιν ἕτερα καὶ ἕτερα ὕδατα ἐπιρρεῖ.

In eosdem fluvios descendentibus alia atque alia affluit aqua.

Ugyanazokba a folyamokba lépőkre más és más víz árad.

B 12.

2. Πολυμαθίη ἰόοι' ἔχει· οὐ διδάσκει.

Magna variaque eruditio mentem non docet.

A sokféle tudás nem tanít meg arra, hogy esze legyen valakinek.

B 40.

3. Ὑβριν χρη̑ σβεινύναι μάλλον ἢ πυρκαϊήν.

Contumeliam citius quam incendium exstingui oportet.

A gögöt jobban kell oltani, mint a tűzvészt.

B 43.

4. Θάλασσα ὕδωρ καθαρώτατον καὶ μιαρώτατον, ἰχθύσι μὲν πότιμον καὶ σωτήριον, αἰθρώποι δὲ ἄποτον καὶ ὀλέθριον.

Aqua marina purissima et corruptissima est, piscibus quidem potabilis et salubris, hominibus vero minime potabilis atque adeo pestilens.

A tenger: víznek a legtisztább és a legszennyesebb, halaknak ital és éltetőjük, embereknek azonban ihatatlan és halálos.

B 61.

5. Θυμῷ μάχεσθαι χαλεπόν· ὁ γὰρ ἂν θέλῃ, ψυχῆς ὠνεῖται.

Difficile est irae resistere, haec enim anima emit, quod cupit.

Indulat ellen harcolni nehéz, mert amit akar, a lélek árán veszi meg.

B 85.

6. Βλάξ ἄνθρωπος ἐπὶ παντὶ λόγῳ ἐπτοῆσθαι φιλεῖ.

Homo stupidus quavis oratione solet percelli.

Buta ember minden szóra magán kívül van.

B 87.

7. Ποταμῷ γὰρ οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι δις τῷ αὐτῷ.

In eundem fluvium descendere non licet.

Nem lehet kétszer ugyanabba a folyamba lépni.

B 91.

8. Ὀφθαλμοὶ γὰρ τῶν ὥτων ἀκριβέστεροι μάρτυρες.

Oculi auribus certiores sunt testes.

A szem a fülnél pontosabb tanú.

B 101a.

9. Ἀνθρώποις γίνεσθαι ὁκόσα θέλουσιν οὐκ ἄμεινον.

Hominiibus omnia quae volunt contingere non conducit.

Az embereknek, ha teljesülne mindaz, amit kívánnak, nem válna javukra.

B 110.

10. Νοῦσος ὑγιείην ἐποίησεν ἥδὺ καὶ ἀγαθόν, λιμὸς κόρον, κάματος ἀνάπαισιν.

Morbus sanitatem rem iucundam et bonam efficit, fames satietatem, labor quietem.

Betegség teszi az egészséget édessé és jóvá, éhség az elteltséget, fáradtság a megpihenést.

B 111.

11. Σωφρονεῖν ἀρετὴ μέγιστη, καὶ σοφίη ἀληθὲα λέγειν καὶ ποιεῖν κατὰ φύσιν ἐπαίοντας.

Sanitas maxima virtus, et sapientia naturam sequentes vera et dicere et facere.

Józenság a legnagyobb érdem, és bölcsesség a természetre hallgatva igazat mondani és cselekedni.

B 112.

12. Ἕνόν ἐστι πᾶσι τὸ φρονεῖν.

Commune est (bonum) omnibus cogitandum.

Közös java mindenkinek a gondolkodás.

B 113.

13. Ἀνθρώποισι πᾶσι μέτεστι γινώσκειν ἑωυτοὺς καὶ σωφρονεῖν.

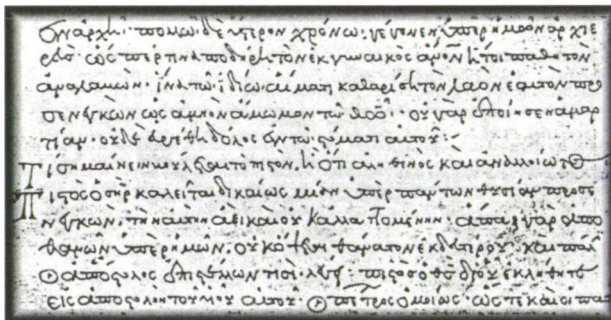
Omnium hominum interest noscere se ipsos et sapere.

Minden embernek osztályrészül jutott az, hogy ismerjen magára és józan legyen.

B 116.

Hésziodosz

1. (Ως) ὁμόθεν γεγάσι θεοὶ θνητοὶ τ' ἄνθρωποι.

Ex eadem origine nati sunt dii mortalesque homines.

Egy törzsből származnak az istenek és a halandók.

Op. 108.

2. *Αὐτίκα γὰρ τρέχει Ὀρκος ἅμα σκολιῇσι δίκησιν.
Τῆς δὲ Δίκης ῥόθος ἐλκομένης, ἥ κ' ἄνδρες ἀγῶσι
δωροφάγοι, σκολιῆς δὲ δίκης κρίνῳσι θέμιστας.*

Cito enim currit iusiurandum una cum iniustus iudiciis.
At Iustitiae tumultus est tractae, quo viri duxerint
donivori, pravis autem sententiis deciderint iura.

**Mert ha a törvényt elcsavarod, fut utána az Eskü.
S bár meghurcolták, az Igazság sodra erős még,
pénzéhes bíró a jogot bár csüri-csavarja.**

Op. 219-221.

3. *Οἱ δὲ δίκας ξείνοισι καὶ ἐνδήμοισι διδοῦσιν
ἰθείας καὶ μὴ τι παρεκβαίνουσι δικαίου,
τοῖσι τέθλε πόλις, λαοὶ δ' αἰθεῦσιν ἐν αὐτῇ.*

Qui vero iura peregrinis et civibus dant
recta, neque quidquam praetergrediuntur iustum,
his floret urbs, populiue florent in ipsa.

**Ott, ahol egy mérték mér polgárnak s idegennek,
és az igaz törvény útjáról senki le nem tér,
dúsan hajt az a város, benne virágzik az ember.**

Op. 225-228.

4. *Οὐδέ ποτ' ἰθυδίκησι μετ' ἀνδράσι λιμὸς ὀπηδεῖ
οὐδ' ἀάτη, θαλίης δὲ μεμηλότα ἔργα νέμονται.*

Neque umquam iustos inter homines fames versatur,
neque damnum: cura partis operibus fruuntur.

**Nem pusztítja a törvénytartó népet az inség,
sem rontás, a nehéz munkát a siker koszorúzza.**

Op. 230-231.

5. *Ταῦτα φυλασσόμενοι, βασιλῆες, ἰθύνετε μύθους,
δωροφάγοι, σκολιῶν δὲ δικέων ἐπὶ πάγχυ λάθεσθε.*

Haec observantes reges, corrigite sententias,
donivori, pravorum vero iudiciorum prorsus obliviscamini.

**Erre figyelve, királyok, igazság lesz szavatokban,
csak ne a vesztegetést lessétek, hogyha ítélték.**

Op. 263-264.

6. Οἷ γ' αὐτῷ κακὰ τεύχει ἀνὴρ ἄλλω κακὰ τεύχων,
ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλευσάιντι κακίστη.

Sibi ipsi mala struit vir alii mala struens,
malumque consilium consulenti pessimum.

**Az, ki a másiknak tesz rosszat, majd maga szenved,
s szöve gonosz tervet, neki út ki a leggonoszabbul.**

Op. 265-266.

7. Νῦν δὴ ἐγὼ μὴτ' αὐτὸς ἐν ἀνθρώποισι δίκαιος
εἶην μὴτ' ἐμὸς υἱός· ἐπεὶ κακὸν ἄνδρα δίκαιον
ἔμμεναι, εἰ μείζω γε δίκην ἀδικώτερος ἔξει.

Nunc iam ego neque ipse inter homines iustus
sim nec meus filius: quoniam malum est virum iustum
esse, siquidem maius ius iniustior habebit.

**Mostanság bárcsak ne igazság embere volnék
én se, fiam se, hiszen csak bajjal jár ma igaznak
lenni, hiszen most több jogot élvez a jogtalan ember.**

Op. 270-273.

8. Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτὸς πάντα νοήσῃ
φρασσάμενος, τὰ κ' ἔπειτα καὶ ἐς τέλος ᾗσιν ἀμείνω.

Ille quidem optimus est, qui per se omnia intellexerit,
cogitans quaecumque dein et ad finem sint meliora.

**Mindenben legjobb annak, ki megérti magától,
hogy mi következik aztán és jobb végre hogyan jut.**

Op. 293-294.

9. Λιμὸς γάρ τοι πάμπαν ἀεργῷ σύμφορος ἀνδρί.

Fames enim semper ignavo comes est viro.

Mert inség az örök vendég annál, aki tétlen.

Op. 302.

10. Τῷ δὲ θεοὶ νεμεσῶσι καὶ ἀνέρες, ὃς κεν ἀεργὸς
ζῶῃ, κηφήνεσι κοθούροις εἵκελος ὄργην,
οἳ τε μελισσῶν κάματον τρύχουσιν ἀεργοὶ
ἔσθοντες.

Huic vero dii indignantur et homines, quicumque otiosus vivit, fucis aculeo carentibus similis indole, qui apium laborem absumunt otiosi vorantes.

Arra az istenek is, meg az emberek is haragusznak, kit soha nem látnak dolgozni, akár a heréket, kik csak a dolgos méhek munkáján csemegézve élőködnek.

Op. 303-306.

11. Ἔργον δ' οὐδέν ὄνειδος, ἀεργίη δὲ τ' ὄνειδος.

Labor autem minime dedecus, ignavia autem dedecus est.

Nem szégyen dolgozni, de szégyen tétlenül élni.

Op. 311.

12. Εἰ δέ κε ἐργάζῃ, τάχα σε ζῆλώσει ἀεργὸς
πλουτεῦντα· πλούτῳ δ' ἀρετὴ καὶ κύδος ὅπηδεῖ.

Quod si laboraveris, mox te aemulabitur otiosus
Ditescentem: divitias vero virtus et gloria comitatur.

Dolgozzál, s féltékeny lesz rád, látva a lusta,
hogy vagyonnod nő és a vagyonnal jár a dicsőség.

Op. 312-313.

13. Πῆμα κακὸς γείτων, ὅσον τ' ἀγαθὸς μέγ' ὄνειαρ.

Damnum malus vicinus, quantum bonus magnum commodum.

Átok a rossz szomszéd, a derék szomszéd pedig áldás.

Op. 346.

14. Ἐμμορέ τοι τιμῆς, ὅς τ' ἔμμορε γείτονος ἐσθλοῦ.

Nactus est sane pretium, quicumque nactus est vicinum bonum.

Nyereségre találtál, jó szomszédra találva.

Op. 347.

15. Οὐδ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτ', εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη.

Neque bos interierit, nisi vicinus malus sit.

Rossz szomszéd nélkül soha el nem veszne a marha.

Op. 348.

16. *Μὴ κακὰ κερδαίνειν· κακὰ κέρδεα ἴσ' ἀάτησιν.*
 Ne mala lucra captes: mala lucra aequalia damnis.
Más kárán ne nyereszkedj, átok az ily nyereség csak. Op. 352.
17. *Τὸν φιλέοντα φιλεῖν, καὶ τῷ προσιόντι προσεῖναι.*
 Amantem ama, et succurrenti succurre.
Azt kedveld, aki kedvel, s menj az elé, ki eléd jön. Op. 353.
18. *Καὶ δόμεν, ὅς κεν δῶ, καὶ μὴ δόμεν, ὅς κεν μὴ δῶ.*
 Et da ei, qui dederit, neve da ei, qui non dederit.
Adj annak, ki adott, s avval, ki fukar, fukarul bánj. Op. 354.
19. *Δώτῃ μὲν τις ἔδωκεν, ἀδώτῃ δ' οὐ τις ἔδωκεν.*
 Datori quidem aliquis dedit, non danti vero nemo dedit.
Annak adunk szívesen, ki adott, mitsem kap a kapzsi. Op. 355.
20. *Δὼς ἀγαθὴ, ἄρπαξ δὲ κακὴ, θανάτοιο δότειρα.*
 Donatio bona, rapina vero mala, mortis datrix.
Jó az ajándék, rablás rossz, a halál a kamatja. Op. 356.
21. *Εἰ γάρ κεν καὶ σμικρὸν ἐπὶ σμικρῷ καταθεῖο
 καὶ θαμὰ τοῦτ' ἔρδοις, τάχα κεν μέγα καὶ τὸ γένοιτο.*
 Siquidem enim et parvum ad parvum posueris,
 et frequenter istud feceris, mox magnum et hoc evaserit.
**Mindig csak kicsivel kell hozzátenni kevéshez,
 csak gyakran cselekedj így, sok kicsi sokra megy aztán.** Op. 361-362.
22. *Ὅς δ' ἐπ' ἐόντι φέρει, ὃ δ' ἀλέγεται αἰθοπα λιμόν.*
 Qui vero ad id quod adest adiicit, is vitabit atram famem.

Ahhoz gyűjts, ami van, s nem fér hozzád gonosz inség.

Op. 363.

23. *Οὐδὲ τό γ' ἐν οἴκῳ κατακείμενον ἀνέρα κήδει.*

Neque vero quod domi repositum est hominem cruciat.

Nem szerez az már gondot, amit kamrádba helyeztél.

Op. 364.

24. *Ἑσθλὸν μὲν παρὲντος ἐλέσθαι, πῆμα δὲ θυμῷ
χρηρίζειν ἀπέναντος, ἃ σε φράζεσθαι ἄνωγα.*

Bonum quidem de praesenti capere, miseria vero animo,
egere absente: quae te meditari iubeo.

**Abból végy, ami kéznél van, mert bánat a szívnek
távoli dolgok után vágyódni, kövesd e tanácsom.**

Op. 366-367.

25. *Μισθὸς δ' ἀνδρὶ φίλῳ εἰρημένος ἄρκιος ἔστω.*

Mercus autem viro amico constituta aequa esto.

Megrövidíteni nem jó jó embernek a bérét.

Op. 370.

26. *Καί τε κασιγνήτῳ γέλᾶσας ἐπὶ μάρτυρα θέσθαι.*

Etiam cum fratre ludens testem adhibeto.

Hívj tanúkat, ha rokonnal szerződsz, mint aki tréfál!

Op. 371.

27. *Πίστιες ἄρ τοι ὁμῶς καὶ ἀπιστίαι ὤλεσαν ἄνδρας.*

Credulitas autem sane pariter ac diffidentia perdiderunt homines.

Túlságos bizalom s a hitetlenség veszedelmes.

Op. 372.

28. *Μὴ δὲ γυνή σε νόον πυγοστόλος ἐξαπατάτῳ
αἰμύλα κωτίλλουσα, τεῖν διφῶσα καλήν,
ὅς δὲ γυναικὶ πέποιθε, πέποιθ' ὃ γε φηλήτησιν.*

Ne vero mulier tibi animum nates exornans decipiat,
blanda garriens, tuum inquirens domicilium.
Qui enim mulieri confidit, confidit is furibus.

**Törbe ne csaljon az asszony sem, ringó derekával
s hízolgó fecsegéssel, gazdag csúrt szimatolva,
mert tolvajban bízik az ember, bízva a nőben.**

Op. 373-375.

29. *Σοὶ δ' εἰ πλούτου θυμὸς ἐέλδεται ἐν φρεσὶ ἦσιν,
ὥδ' ἔρδειν, καὶ ἔργον ἐπ' ἔργῳ ἐργάζεσθαι.*

**Tibi vero si opes mens appetit in animo tuo,
sic facito, et operi super opus operare.**

**Hogyha valóban gazdagságra törekszik a lelked,
így cselekedjél: munka után kezd újra a munkát.**

Op. 381-382.

30. *Δὶς μὲν γὰρ καὶ τρεῖς τάχα τεύξεαι· ἦν δ' ἔτι λυπῆς,
χρῆμα μὲν οὐ πρήξεις, οὐ δ' ἐτώσια πόλλ' ἀγορεύσεις·
ἀχρήσιος δ' ἔσται ἐπέων νομός.*

**Bis quidem enim et ter forsitan consequeris:
si vero amplius molestus tueris,
rem quidem non facies, tu vero inania multa dices.**

**Megszerzel mindent kétszer-háromszor is addig,
míg ha sopánkodsz, semmire sem mégy, kár a beszédért,
mert a szavak nem visznek célhoz.**

Op. 401-403.

31. *Ἐυθημοσύνη γὰρ ἀρίστη
θνητοῖς ἀνθρώποις, κακοθημοσύνη δὲ κακίστη.*

**Diligentia enim optima
mortalibus hominibus, negligentia vero pessima.**

**Az legjobb, ha halandó
ember gondos a munkában, sokat árt a hanyagság.**

Op. 471-472.

32. *Καὶ κύνα καρχαρόδοντα κομεῖν, μὴ φείδω σίτου,
μὴ ποτέ σ' ἡμερόκοιτος ἀνὴρ ἀπὸ χρήμαθ' ἔληται.*

**Et canem asperis dentibus nutrito, nec parcas cibo,
ne quando tibi interdiu dormiens vir res auferat.**

**Végy harapós ebet is házadba, etetni ne sajnáld,
nappal-átalvók így nem férnek vagyonodhoz.**

Op. 604-605.

33. *Μείζων μὲν φόρτος, μείζον δ' ἐπὶ κέρδει κέρδος
ἔσσεται, εἰ κ' ἄνεμοί γε κακὰς ἀπέχουσιν αἴτας.*

Maius quidem onus, maius vero ad lucrum lucrum
erit, si venti quidem malos contineant flatus.

**Mert, ha nagyobb terhet viszel útra, nagyobb nyereséged
lesz, csak a szél is kedvezzen mindíg a hajódnak.**

Op. 644-645.

34. *Μέτρα φυλάσσεσθαι· καιρὸς δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστος.*

Modum servato: opportunum tempus vero in omnibus optimum.

Tarts mértéket, s tégy mindent legjobb idejében.

Op. 694.

35. *Οὐ μὲν γάρ τι γυναικὸς ἀνὴρ ληΐζετ' ἄμεινον
τῆς ἀγαθῆς, τῆς δ' αὖτε κακῆς οὐ ρίγιον ἄλλο
δειπνολόχης.*

Neque enim quicquam muliere vir sortitur melius
bona, verum contra mala non gravius aliud.

**Mert a derék asszonynál jobb zsákmányra találni
nem lehet, ámde a rossz asszonynál sem gonoszabbra.**

Op. 702-703.

36. *Εὖ δ' ὅπιν ἀθανάτων μακάρων πεφυλαγμένος εἶναι.*

Bene vero vindictam immortalium beatorum observato.

Isteneink bosszújától őrizd magadat jól!

Op. 706.

37. *Δειλὸς τοι ἀνὴρ φίλον ἄλλοτε ἄλλον
ποιεῖται, σὲ δὲ μὴ τι νόος κατελεγχέτω εἶδος.*

Miser sane vir amicum alias alium
facit. Tuum vero ne quid animum coarguat vultus.

**Mert hitvány ember, ki barátait egyre cseréli,
nálad a gondolat és a tekintet szembe ne álljon.**

Op. 713-714.

38. *Γλώσσης τοι θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἄριστος
φειδωλῆς, πλείστη δὲ χάρις κατὰ μέτρον ἰούσης.*

Linguae certo thesaurus inter homines optimus
parcae, plurima vero gratia modum servantis.

Nagy kincs az, ha a nyelve az embernek takarékos,
kedvesen akkor perdül, a mértéket ha betartja.

Op. 719-720.

39. Φήμη γάρ τε κακὴ πέλεται, κούφη μὲν αἰΐραι
ῥεῖα μάλ', ἀργαλήν δὲ φέρειν, χαλεπὴ δ' ἀποθέσθαι.

Fama enim mala est levis quidem levatu
facillime, molesta vero portatu, difficilisque depositu.

Mert könnyen kap szárnyra a rossz hír,
s hordani terhes lesz, s nehezen rázod le magadról.

Op. 761-762.

40. Φήμη δ' οὐ τις πάμπαν ἀπόλλυται, ἣν τινα πολλοί
λαοὶ φημίζωσι· θεὸς νύ τίς ἐστι καὶ αὕτη.

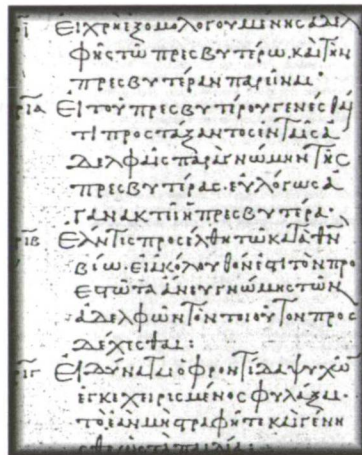
Fama vero nulla omnino perit, quam quidem multi
opuli divulgant; dea sane quaedam est et ipsa.

El nem veszhet egészen a hír, amit egyszer a sok nép
szája kimond: örök istenséggé lett maga is már.

Op. 763-764.

Hippokratész

1. Ὁ βίος βραχύς, ἡ δὲ τέχνη μακρή, ὁ δὲ καιρὸς ὀξύς, ἡ δὲ πείρα σφαλερὴ, ἡ δὲ κρίσις χαλεπή. Δεῖ δὲ οὐ μόνον ἑωυτὸν παρέχειν τὰ δέοντα ποιέοντα, ἀλλὰ καὶ τὸν νοσέοντα καὶ τοὺς παρεόντας καὶ τὰ ἔξωθεν.

Vita brevis, ars longa, tempus praeceps, experimentum periculosum, iudicium difficile. Oportet autem non solum se ipsum necessaria facientem exhibere, sed aegrotum etiam et praesentes et quae externae sunt.

Az élet rövid, a mesterség hosszú, az alkalom elillan, a kísérletezés veszélyes, ítélni nehéz. Továbbá nemcsak az orvosnak kell megtennie a dolgát, hanem a betegnek, a környezetének és a körülményeknek is.

Aph. I, 1.

2. Οἱ εἰθισμένοι τοὺς συνήθεας πόνοὺς φέρειν, καὶ ὥσιν ἀσθιεύεις ἢ γέροντες, τῶν ἀσυνηθέων ἰσχυρῶν τε καὶ νέων ῥᾶον φέρουσιν.

Consuetos labores ferre adsueti – etiamsi debiles vel senes – fortibus et iuuenibus non adsuetis facilius ferunt.

Azok, akik hozzászoktak a fáradalmak elviseléséhez – még akkor is, ha gyengék vagy öregek –, jobban tűrik azokat, mint az olyan erős fiatalok, akik nincsenek azokhoz hozzászokva.

Aph. II, 49.

3. Τὰ ἐκ πολλοῦ χρόνου συνήθεα, καὶ ἡ χεῖρ τῶν ἀσυνηθέων, ἥσσαν ἐνοχλεῖν εἴωθεν· δεῖ δὲ καὶ ἐς τὰ ἀσυνήθεα μεταβάλλειν.

Per longum tempus consueta – etiamsi inconsuetis deteriora – minus molestiam affere solent. Oportet autem consueta etiam inconsuetis transmutare.

A hosszú idő alatt megszokott dolgok – még ha rosszabbak is a szokatlanoknál – kevésbé okoznak gondot. Mégis olykor szükséges, hogy a megszokott dolgot szokatlanra cseréljük.

Aph. II, 50.

4. Ὅμοια φάρμακα οὐκ ἰῇται, σίδηρος ἰῇται· ὅσα σίδηρος οὐκ ἰῇται, πῦρ ἰῇται· ὅσα δὲ πῦρ οὐκ ἰῇται, ταῦτα χρὴ νομίζειν ἀνιάτα.

Ea, quae medicamenta non sanant, ferrum sanat; quae ferrum non sanat, ignis sanat; quae autem ignis non sanat, insanabilia existimanda sunt.

Azokat a betegségeket, amelyeket a gyógyszerek nem orvosolnak, a kés orvosolja; amelyeket a kés nem orvosol, azokat a tűz orvosolja; amelyeket pedig a tűz sem gyógyít, azokat gyógyíthatatlanoknak kell tekinteni.

Aph. VII, 87.

5. Ἄνδρα δὲ χρὴ, ὅς ἐστι συνετός, λογισάμενος ὅτι τοῖσιν ἀνθρώποισι πλείστον ἀξίον ἐστὶν ἢ ὑγιείῃ, ἐπίστασθαι ἐκ τῆς ἐωυτοῦ γνώμης ἐν τῇσι νούσοισιν ὠφελεῖσθαι.

Virum, qui ratione praeditus est, considerantem hominibus sanitatem plurimi dignam esse, mente sua in ipsis valetudinibus adversis adiuvare debet.

Egy eszes férfinak – megfontolván, hogy az emberek számára az egészség a legnagyobb kincs – tudnia kell saját eszéből hasznot húznia a betegségek közepette.

Salubr. 9.

6. Ἱητρικὴ τεχνῶν μὲν πασέων ἐστὶν ἐπιφανεστάτη.

Medicina omnium artium excellentissima est.

Az orvostudomány az összes mesterség közt a legkiválóbb.

Lex. 1.

7. Φύσιος ... ἀντιπρηνσοῦσης κενεὰ πάντα.

Natura repugnante omnia irrita.

Minden hiábavaló, ha a természet ellenszegül.

Lex. 2.

8. Ὅκοίη γὰρ τῶν ἐν γῇ φυομένων θεωρή, τοιήδε καὶ τῆς ἱητρικῆς ἡ μάθησις. ἡ μὲν γὰρ φύσις ἡμέων ὁκοῖον ἢ χώρη· τὰ δὲ δόγματα τῶν διδασκόντων ὁκοῖον τὰ σπέρματα· ἡ δὲ παιδομαθίη, τὸ καθ' ὥρην αὐτὰ πεσεῖν ἐς τὴν ἄρουραν· ὁ δὲ τόπος ἐν ᾧ ἡ μάθησις, ὁκοῖον ἢ ἐκ τοῦ περιέχοντος ἡέρος τροφὴ γιγνομένη τοῖσι φυομένοισι· ἡ δὲ φιλοποινίη, ἐργασίη· ὁ δὲ χρόνος ταῦτα ἐνισχύει πάντα, ὥς τραφῆναι τελέως.

Qualis enim consideratio eorum, quae terra feruntur, talis est medicinae institutio. Natura nostra velut ager est, dogmata praeceptorum velut semina sunt. Institutioni a puero convenit cum eo, quod semina opportuno tempore in agrum cadunt. Locus autem in quo institutio contingit, est velut nutrimentum e terra nascentibus aëre ambienti acceptum. Industria est velut cultura agri. Tempus postremum haec omnia corroborat, ut perfecte enutrientur.

Az orvostudomány oktatása (ugyanis) a növénytermesztéshez hasonlít. Természet adta tehetségünk olyan, mint a talaj; a mesterek

oktatása, mint a mag; a gyermekkortól való képzés pedig annak felel meg, ahogy az előkészített földbe időben vetnek. Az oktatás helye az, ami a környező levegőtől a növényeknek származó táplálék; a szorgalom annyit ér, mint a föld megmunkálása; az idő meg mindent erőssé formál, míg a termés meg nem érik.

Lex. 3.

9. Ἡ δὲ ἀπειρίη κακὸς θησαυρὸς καὶ κακὸν κειμήλιον τοῖσιν ἔχουσιν αὐτήν, καὶ ὄναρ καὶ ὕπαρ, εὐθηνίης τε καὶ εὐφροσύνης ἄμοιρος, δειλίης τε καὶ θρασύτητος τιθήνη. δειλίη μὲν γὰρ ἀδυναμίην σημαίνει· θρασύτης δὲ ἀτεχνίην.

Imperitia malus thesaurus est infelicesque opes eam noctuque dieque secum habentibus; expers est fiduciae alacritatisque et nutrix timiditatis audaciaeque; timiditas autem aperit impotentiam audacia vero ignorantiam artis.

A tudatlanság veszedelmes kincs és ártalmas tulajdon azok számára, akik azt éjjel-nappal magukkal cipelik: megöli a bizalmat és jókedvet, táptalajt kínál a gyávaságnak és a vakmerőségnek; a gyávaság azután leleplezi az ügyefogyottságot, az vakmerőség pedig a szakmai hiányosságot.

Lex. 4.

10. Τὰ ... τῷ ὠφελῆσθαι καὶ τὰ τῷ βεβλάσθαι ὠρισμένα οὐ πᾶς ἰκανὸς γινῶναι.

Non omnes utendo nocendoque definita cognoscere possunt.

Nem mindenki képes felismerni azt, mi az, ami használ, és mi az, ami káros.

de Arte 5.

11. Ὡς γὰρ ἔστιν ἡμῖν τοῖσί τε τῶν φύσιν τοῖσι τε τῶν τεχνίων ὀργάνοις ἐπικρατεῖν, τούτων ἔστιν ἡμῖν δημιουργοῖς εἶναι, ἄλλων δὲ οὐκ ἔστιν.

Earum rerum artifices esse possumus, quarum instrumentis natura arteque acceptis potimur, aliarum autem non possumus.

Csak abban és nem másban lehetünk szakemberek, mint ahol valóban mesterien tudjuk használni azokat az eszközöket, amelyeket a természet és a mesterség bocsátott rendelkezésünkre.

de Arte 8.

12. Οἱ κάμνοντες οὐ λαμβανόμενοι γάρ, ἀλλ' εἰληγμένοι ὑπὸ τῶν νοσημάτων θέλουσι θεραπεύεσθαι.

Aegrotantes non in morbum incidentes sed iam morbo correpti curari volunt.

Akkor szoktunk segítség után nézni, ha a kór már befészkelte magát, nem pedig, mikor még csak helyet keres magának.

de Arte 11.

13. Πολλαὶ μὲν ἰδέαι τῶν νοσημάτων, πολλὴ δὲ καὶ ἡ ἱησις ἐστίν.

Multa genera et morborum et curationum sunt.

Sokfajta betegség van, és sokféle kezelés is létezik.

Nat.Hom. 12.*

14. Διὸ ἔργον οὕτω καταμαθεῖν ἀκριβέως, ὥστε σμικρὰ ἀμαρτάνειν ἔνθα ἢ ἔνθα.

Per labores graves adeo subtilem eruditionem consequeris, ut interdum modo parva peccata committas.

Kemény munkára van tehát szükség, hogy meglehetősen alapos tudásra tegyünk szert, s csak hébe-hóba ejtsünk kisebb hibákat.

VM 9.

15. Βέλτιστον δέ ἐστι αἰεὶ τὸ προσωτάτω τοῦ ἀνεπιτηδείου ἀπέχον.

Semper optimum est, quod a noxio longissime abest.

A legjobb minden alkalommal az, amely a legmesszebb esik attól, ami káros.

VM 24.

16. Ἀσκεῖν περὶ τὰ νοσήματα δύο, ὠφελεῖν ἢ μὴ βλάπτειν.

Morbis curandis duo in oculos habenda sunt: prodesse non nocere.

A betegségek kezelése során két dolgot kell szem előtt tartani: használni, nem ártani.

Epid. I, 11.

17. Ἡ τέχνη διὰ τριῶν, τὸ νόσημα καὶ ὁ νοσέων καὶ ὁ ἱητρός· ὁ ἱητρός ὑπηρετῆς τῆς τέχνης· ὑπεναντιοῦσθαι τῷ νοσήματι τὸν νοσέοντα μετὰ τοῦ ἱητροῦ.

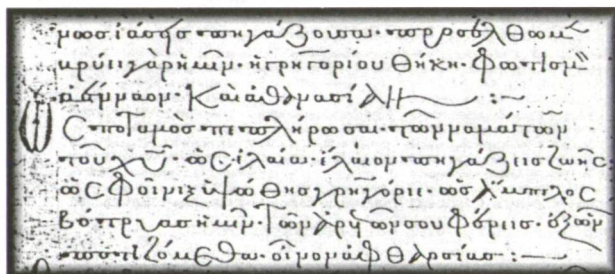
* Lásd a Bibliográfia bevezető megjegyzéseit (173 o.)!

Ars in tribus constat: morbus, aegrotus, medicus. Medicus artis servus est; aegrotus autem cum medico debet resistere morbo.

**A mesterség három tényezőből áll: a betegség, a beteg, az orvos.
Az orvos a mesterség szolgája. A betegnek az orvossal együtt kell
szembeszállnia a betegséggel.**

Epid. I, 11.

Homérosz

I. *Κρείσσων γὰρ βασιλεύς, ὅτε χῶσεται ἀνδρὶ χέρηϊ.*

Potentior enim rex est, quando irascitur viro inferiori.

Mert hisz erős a király, amikor gyengébbre neheztel.

Il. I, 80.

2. *Οὐ χρὴ παννύχιον εὖδειν βουλευφόρον ἄνδρα,
ᾧ λαοὶ τ' ἐπιτετράφεται καὶ τόσσα μέμνην.*

Non oportet per totam noctem dormire consiliatorem virum
cui populi sunt commissi et tantae curae sunt.

Végig az éjt a tanácsbeli férfin át ne aludja,
az, kire rá van bízva a nép, kinek oly sok a gondja.

Il. II, 24-25.

3. *Οὐ γὰρ ἐπὶ ψευδέσσι πατὴρ Ζεὺς ἔσσετ' ἀρωγός.*

Non enim in perfidis pater Iupiter erit auxiliator.

Mert hisz Zeusz atya úgysem lesz hazugok segítője.

Il. IV, 235.

4. *Οὐ ποτε φύλον ὅμοιον
ἀθανάτων τε θεῶν χαμαὶ ἐρχομένων τ' ἀνθρώπων.*

Nequaquam genus simile
immortaliumque deorum humi incedentiumque hominum.

Nem volt soha törzse hasonló
égilakókhoz a földönjáró emberi nemnek.

Il. V, 440-442.*

5. *Αἰδομένων δ' ἀνδρῶν πλείονες σοοὶ ἢ ἐπέφαιται·
φευγόντων δ' οὐτ' ἄρ κλέος ὄρνυται οὔτε τις ἀλκή.*

Verecundantium autem virorum plures sunt salvi, quam occidunt;
fugientium vero nec gloria oritur, nec ullum praesidium.

Mert hírféltek közt kevesebb hull, több marad élve,
míg a futóknak híre se kél, segítője se támad.

Il. V, 531-532.

6. *Οἷη περ φύλλων γενεή, τοίηδε καὶ ἀνδρῶν.
Φύλλα τὰ μὲν τ' ἄνεμος χαμάδις χέει, ἄλλα δέ θ' ὕλη
τηλεθώσας φύει· ἔαρος δ' ἐπιγίγνεται ὥρη·
ὥς ἀνδρῶν γενεή ἢ μὲν φύει ἢ δ' ἀπολήγει.*

Qualis foliorum generatio, talis est et hominum.
Folia alia quidem ventus humi fundit, alia vero silva
geminans producit, veris autem tum succedit tempus:
sic hominum generatio et nascitur, et desinit.

---

* Lásd a Bibliográfia bevezető megjegyzéseit (173 o.)!

Mint levelek születése, olyan csak az embereké is.
Földresodorja a lombot a szél, de helyébe az erdő
mást sarjaszt újból, mikor eljön a szép tavasz újra:
így van az emberi nemzet is, egy nő, más meg aláhull.

Il. VI, 146-149.

7. Ἀφρήτωρ, ἀθέμιτος, ἀνέστιός ἐστιν ἐκεῖνος
ὅς πολέμου ἔραται ἐπιδημίου, ὀκρυόεντος.

Sine gente, sine lege, sine lare est ille,
qui bellum amat intestinum, horrendum.

Törzstelen és törvénytelen az, nincs tűzhelye annak,
belső háborúnak ki örül, véres viadalnak.

Il. IX, 63-64.

8. Ἄλλ' ἦτοι μὲν ταῦτα θεῶν ἐν γούνασι κεῖται.

Verum enimvero haec deorum in genibus posita sunt.

Csakhogya mindez az isteneink térdén fekszik még.

Od. I, 267.

9. Τὴν γὰρ αἰοιδὴν μᾶλλον ἐπικλείουσ' ἄνθρωποι,
ἥτις ἀκούοντεςσι νεωπάτη ἀμφιτέλῃται.

Eum enim cantum magis celebrant homines,
quicunque auditoribus novissimus adsit.

Mert az olyan dalt dicsérik legjobban a népek,
mely a legújabbként jár körben a ráfigyelők közt.

Od. I, 351-352.

10. Πάντες δὲ θεῶν χατέουσ' ἄνθρωποι.

Omnes enim diis indigent homines.

A halandók mind istenre szorulnak.

Od. III, 48.

11. Οὐ γὰρ τ' αἶψα θεῶν τρέπεται νόος αἰὲν ἐόντων.

Non enim subito deorum vertitur mens sempiternorum.

Hirtelenül sohasem fordul meg az isteni szándék.

Od. III, 147.

12. *Ῥεῖα θεός γ' ἐθέλων καὶ τηλόθεν ἄνδρα σαῶσαι.*

Facile deus, volens, etiam e longinquo virum servavit.

Isten a távolból megment könnyen, ha akarja.

Od. III, 231.

13. *Πολλὰ γὰρ ἄλγε' ἔχει πατὴρ πᾶσι οἰχομένοιῳ
ἐν μεγάροις, ὃ μὴ ἄλλοι ἀσσητῆρες ἔωσιν.*

Plurimos enim dolores habet de patre filius absente
in domo sua, cui non alii auxiliares sunt.

Mert sok kínt kell ám a fiúnak túrnie otthon,
apja ha messzeszakadt s neki nincsen más segítője.

Od. IV, 164-165.

14. *Οὐ μὲν γὰρ τοῦ γε κρεῖσσον καὶ ἄρειον,
ἢ ὅθ' ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχῃτον
ἀνὴρ ἠδὲ γυνή· πόλλ' ἄλγεα δυσμενέεσσιν,
χάρματα δ' εὐμενέτησι· μάλιστα δέ τ' ἔκλυον αὐτοί.*

Non enim hoc quicquam praestantius et melius est,
quam quando concordēs animis domum teneant
vir et uxor: tum oriuntur multi dolores malevolis,
gaudia autem benevolis; maxime vero sentiunt ipsi.

Mert hiszen annál nincs soha szebb és nincs derekabb sem,
mint mikor egymást értő szívvel tartja a házát
férj és nő, nagy fájdalomra a rosszakaróknak,
jóakarók öröme, jeles hírére maguknak.

Od. VI, 182-185.

15. *Θαρσαλέος γὰρ ἀνὴρ ἐν πᾶσιν ἀμείνων
ἔργοισιν τελέθει.*

Audax enim vir in omnibus potior
operibus est.

Mert hisz a bátornak minden jobban sikerülhet,
bármibe fog.

Od. VII, 51-52.*

16. *Οὕτως οὐ πάντεσσι θεοὶ χαρίεντα διδοῦσιν
ἀνδράσιν οὔτε φυὴν οὔτ' ἄρ φρένας οὔτ' ἀγορητύν.*

Ita non omnibus dii amabilia munera donant
hominibus, nec formam, nec ingenium, nec eloquentiam.

Hát csak nem kap meg mindent mindenki az égtől,
jó alakot, jó észet s jelesenszólás tudományát.

Od. VIII, 167-168.

17. *Οὐκ ἀρετᾷ κακὰ ἔργα.*

Non bene succedunt mala opera.

Jóra a rossz sose visz.

Od. VIII, 329.*

18. *Πᾶσι γὰρ ἀνθρώποισιν ἐπιχθονίοισιν ἀοιδοὶ
τιμῆς ἔμποροί εἰσι καὶ αἰδοῦς, οὐνεκ' ἄρα σφέας
οἶμας Μοῦσ' ἐδίδαξε.*

Apud omnes enim homines terrestres cantores honoris
compotes sunt et reverentiae, eo quod ipsos
cantus Musa docuit.

Mert hisz az énekeseknek a tisztelet és a csodálat
jár valamennyi halandótól: minden dalos embert
múzsza tanított dalra.

Od. VIII, 479-481.*

19. *Ἄντὶ κασιγνήτου ξείνός θ' ἰκέτης τε τέτυκται
ἀνέρι, ὅς τ' ὀλίγον περ ἐπιψαύῃ πραπίδεςσιν.*

Instar fratris hospesque supplexque est
viro, qui utique vel paululum attingat mentem sanam.

Mert mint testvérét, úgy tartja az oltalomesdőt
és idegent mindenki, kinek csak csöpp esze is van.

Od. VIII, 546-547.

20. *Ἐπεὶ οὐ μέν τι κασιγνήτοιο χερσίων
γίνεται, ὅς κεν ἑταῖρος ἐὼν πεπνυμένα εἰδῇ.*

Quoniam nequaquam quidem fratre inferior
talis est, qui, socius, prudenti animo sit.

Mert számunkra az édes testvérnél se silányabb,
az, ki derék társunk, s okosan tud bánni mivélünk.

Od. VIII, 585-586.

21. Ὡς οὐδὲν γλύκιον ἢς πατρίδος οὐδὲ τοκῶν
γίγνεται, εἴπερ καὶ τις ἀπόπροθι πίοια οἴκοι
γαίῃ ἐν ἄλλοδαπῇ ναίει ἀπάνευθε τοκῶν.

Adeo nihil dulcius sua patria nec parentibus
est, etiam si quis procul divitem domum
terra in aliena habitet seorsum a parentibus.

Ennyire nincs, ami inkább édes, mint a hazája
és a szülői az embernek, még hogyha akármily
dús házat lakik is, más földön, messze azoktól.

Od. IX, 34-36.

22. Καί που τῶνδε μιήσεσθαι οἴω.

Et aliquando horum recordatutos nos puto.

Azt hiszem én, bizony erre is emlékezni fogunk még.

Od. XII, 212.

23. Ἐχθρὸν δέ μοί ἐστιν
αὗτις ἀριζήλως εἰρημέινα μυθολογεύειν.

Odiosum vero mihi est
rursum luculenter dicta enarrare.

Gyűlölöm azt, hogy
mit már elmondtam mind pontosan, újraregéljem.

Od. XII, 452-453.

24. Οὐ μὲν σχέτλια ἔργα θεοὶ μάκαρες φιλέουσιν,
ἀλλὰ δίκην τίουσι καὶ αἴσιμα ἔργ' ἀνθρώπων.

Non quidem improba opera dii beati amant,
sed iustitiam honorant, et aequa opera hominum.

Égbeli boldogokat sosem örvendeztet a rossztett,
ők az igazságot becsülik, meg a jószívű tettet.

Od. XIV, 83-84.

25. Ἐχθρὸς γάρ μοι κείνος ὅμῳς Ἀΐδαο πύλησιν
γίγνεται, ὅς πενίη εἰκὼν ἀπατήλια βάζει.

Inimicus enim mihi is aequae atque Orci portae
est, qui egestati cedens fallacia loquitur.

Cyűlöletes nékem, Hádész kapujával egyenlőn,
kit, noha inség is, rábír a hazug locsogásra.

Od. XIV, 156-157.

26. Ἀμείνω δ' αἴσιμα πάντα.

Meliora vero sunt aequa omnia.

Jobb mindenben a mérték.

Od. XV, 71.

27. Ἰσὸν τοι κακὸν ἐσθ', ὅς τ' οὐκ ἐθέλοντα νέεσθαι
ξεῖνοι' ἐποτρύνει καὶ ὅς ἐσσύμενον κατερύκει.

Aequale sane malum est, qui et nolentem redire
hospitem impellat, et qui ire festinantem detineat.

Egykép rosszat tesz, ki a vendéget, ha nem óhajt,
sürgeti útra, meg az, ki a vágyakozót nem eresztí.

Od. XV, 72-73.

28. Ῥηίδιον δὲ θεοῖσι, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
ἡμὲν κυδῆναι θνητὸν βροτὸν ἤδὲ κακῶσαι.

Facile vero est diis, qui caelum latum tenent,
et illustrem facere mortalem hominem, et vilem reddere.

Könnyű hisz isteneinknek, a tágterű égbe lakóknak,
földi halandókat jóvá, vagy váltani rosszá.

Od. XVI, 211-212.

29. Ἥ γὰρ φίλ' ἀληθέα μυθήσασθαι.

Certe enim mihi gratum est vera loqui.

Én a valót szeretem megmondani mindig.

Od. XVII, 15.

30. Γαστέρα δ' οὐ πως ἔστιν ἀποκρύψαι μεμαυῖαν,
οὐλομένην, ἣ πολλὰ κάκ' ἀνθρώποισι δίδωσιν·
τῆς ἔνεκεν καὶ νῆες εὐζυγοὶ ὀπλίζονται
πόντον ἔπ' ἀτρύγετον κακὰ δυσμενέεσσι φέρουσαι.

Ventrem autem haudquaquam licet abscondere avidum,
perditum, qui multa mala hominibus dat:

cuius gratia et naves bonis transtris instructae armantur,
pontum super infructuosum, mala inimicis ferentes.

Sóvár gyomrunkat sose tudjuk rejteni ügysem,
azt a vesztetet, mely sok bajba sodorja az embert,
mert érte szerelnek föl sok erőspadu gályát
s törnek a meddő tengeren át ellenfeleikre.

Od. XVII, 287-290.

31. Αἰδὼς δ' οὐκ ἀγαθὴ κεχρημένῳ ἀνδρὶ παρῆναι.

Pudor autem non est bonus indigenti viro ut adsit.

Nincstelen embernek sose hasznos társa a szégyen.

Od. XVII, 347.

32. Οὐδὲν ἀκιδινότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο,
πάντων, ὅσα τε γαῖαν ἔπι πνέει τε καὶ ἔρπει.

Nihil imbecillius terra nutrit homine
omnium, quaequae super terram spirantque et serpunt.

Nem táplál ez a föld gyarlóbbat az emberi nemnél,
semmilyen élet, mely lélegzik s mászik a földön.

Od. XVIII, 130-131.

33. Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
οἷον ἐπ' ἡμᾶρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Talis enim mens est terrestrium hominum,
qualem diem adducat pater hominumque deumque.

Mert aszerint fordul lelkében a földi halandó,
hogy neki mily napot ad Zeusz, emberek, istenek apja.

Od. XVIII, 136-137.

34. Τῷ μὴ τίς ποτε πάμπαν ἀνὴρ ἀθεμίστιος εἶη,
ἀλλ' ὃ γε σίγη δῶρα θεῶν ἔχοι, ὅττι διδοῖεν.

Quare ne quis unquam omnino vir iniustus sit,
sed ille silentio dona deorum habeat, quodcunque dent.

Éppen ezért ember soha meg ne gyalázza a törvényt,
és békén élvezze, amit csak az istenek adnak.

Od. XVIII, 141-142.

35. Ἐπεὶ κάκιον πενήθμεναι ἄκριτον αἰεΐ.

Quoniam malum est lugere infinite semper.

Hisz rossz mérték nélkül örökké csak keseregni.

Od. XVIII, 174.

36. Οὐ γὰρ καλὸν ἀνήνασθαι δόσιν ἐστίν.

Non enim bonum recusare donationem est.

Az ajándékot megvetni nem illik.

Od. XVIII, 287.

37. Ἄνθρωποι δὲ μινυθάδιοι τελέθουσιν.

Ὅς μὲν ἀπηνῆς αὐτὸς ἔη καὶ ἀπηνέα εἶδῃ,
τῷ δὲ καταρῶνται πάντες βροτοὶ ἄλγε' ὀπίσσω
ζῶν· ἀτὰρ τεθνεῶτί γ' ἐφεψιαίνονται ἅπαντες.
Ὅς δ' ἂν ἀμύμων αὐτὸς ἔη καὶ ἀμύμονα εἶδῃ,
τοῦ μὲν τε κλέος εὐρὺ διὰ ξεῖνοι φορέουσιν
πάντας ἐπ' ἀνθρώπους· πολλοὶ τέ μιν ἐσθλὸν ἔειπον.

Homines autem brevis aevi sunt.

Qui quidem crudelis ipse sit, et crudelia sentiat,
huic imprecantur omnes homines dolores in posterum
vivo; at mortuum probris insequuntur cuncti.

Qui autem bonus ipse sit, et bona sentiat,
huius quidem gloriam latam hospites perferunt
omnes ad homines, multique eum eximium dicere solent.

Hisz az emberi élet olyan rövid úgyis,
és aki szívtelen és ridegség tölti el, annak
csak gonoszat kívánnak mindig a földi halandók,
míg él, s holtá után is csak szidalom szava éri:
ám ki nemeslelkű s eltölti egészen a jóság,
annak jó hírért viszik el vendégei széles
földön, a népek közt, s mindenki csak áldja dicséri.

Od. XIX, 328-34.

38. Αἰψά γὰρ ἐν κακότητι βροτοὶ καταγυράσκουσιν.

Cito enim in malo homines consenescent.

Mert hisz a sok baj közt a halandó gyorsan öregszik.

Od. XIX, 360.

39. Ἄλλ' οὐ γὰρ πως ἔστιν αὐπνους ἔμμεναι αἰεὶ
ἀνθρώπους· ἐπὶ γάρ τοι ἐκάστω μοῖραν ἔθηκαν
ἀθάνατοι θνητοῖσιν ἐπὶ ζεῖδωρον ἄρουραν.

Verum enim nequaquam licet insomnes esse semper
homines; namque singulis sortem imposuerunt
immortales mortalibus super almam terram.

Ám folyvást álom nélkül nem is élhet az ember:
megszabták a haláltalanok mindennek a rendjét
múlándók számára a termő földön amúgyis.

Od. XIX, 591-593.

40. Οὐκ εὖ πᾶσι πιθήσεις.

Non bene omnibus oboedies.

Sose jó mindenki szavára hallgatnod.

Od. XXI, 369.

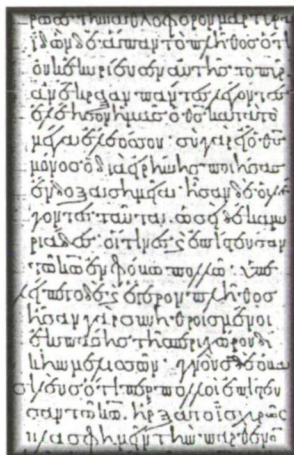
41. Κακοεργίης εὐεργεσίη μέγ' ἀμείνων.

Maleficio beneficium est longe melius.

Sokkal jobb ám jó, mint gonoszat cselekedni.

Od. XXII, 374.*

Longosz

1. Πάντως ... οὐδείς Ἐρωτα ἔφυγεν ἢ φεύζεται μέχρις ἂν κάλλος ἦ καὶ ὀφθαλμοὶ βλέπωσιν.

Omnino nullus unquam amorem effugit aut effugiet quamdiu suus formae decor, suaque oculis acies constabit.

**Nincs s nem is lesz ember a világon, aki a szerelmet elkerülhetné,
amíg csak lesz szépség, és szemünk, hogy meglássuk.**

Prooem. 4.

2. Ἔρωτι δ' ἄρα πάντα βάσιμα, καὶ πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ Σκυθικὴ χιών.

Amori cuncta, ignis, aqua, immo nix ipsa Scythica, sunt pervia.

**Szerelmeseknek minden út egyaránt járható, akár tűzön, akár vízen,
de még ha szküthiai havon vezet is keresztül.**

III, 5, 4.

3. Κρεῖττον ... τοῖς εὐφρονούσιν ἀδελφοῦ κτῆμα οὐδέν.

Hominibus sapientibus nulla fratre praestantior est possessio.

Bölcs embernek nincs nagyobb kincse a testvérénél.

IV, 24, 3.*

4. Τὸ σύνηθες ξεινιζούσης εὐδαιμονίας τερπνότερόν ἐστιν.

Id, cui assuevimus, nova et insolenti fortunae prosperitate esse acceptius solet.

A megszokott holmi kedvesebb a hirtelen jött kincseknél.

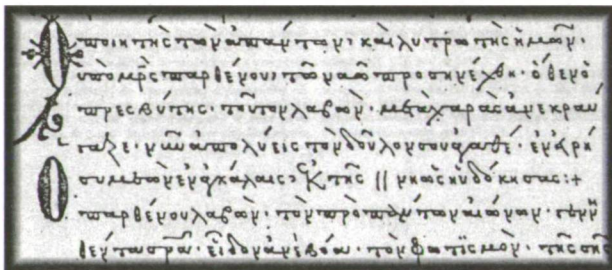
IV, 26, 3.*

---

* Lásd a Bibliográfia bevezető megjegyzéseit (173 o.)!

Marcus Aurelius

1. Ἐνέβης, ἔπλευσας, κατήχθης· ἔκβηθι.

Conscendisti, transnavigasti, advenisti; descende!

Beszálltál, áthajóztál, megérkezteél: szállj ki!

III, 3, 5.

2. *Σπεῦδε οὖν εἰς τέλος καὶ τὰς κειρὰς ἐλπίδας ἀφείς σαυτῷ βοήθει,
εἰ τί σοι μέλει σεαυτοῦ, ἕως ἔξεστιν.*

Ad finem festina, spes vanas dimitte, temet adiuva, dum licet, si tibi
aliquid cordi es.

**Siess hát a cél felé, hagyd a hiú reményeket, és addig segíts
magadon, amíg lehet, ha érdekeidet valóban szíveden viseled.**

III, 14.

3. *Ὅλη τε γὰρ ἡ γῆ στιγμή καὶ ταύτης πόστον γωνίδιον ἢ
κατοίκησις αὕτη; καὶ ἐνταῦθα πόσοι καὶ οἳ οἱ τινες οἱ
ἐπαινεσόμενοι;*

Tota enim terra punctum est orbis, et quantus angulus eius tuum
habitaculum? Hic quoque quot qualesque homines te celebrant!

**Mert az egész föld csak egy pontja a mindenségnek, s annak is
micsoda kis zuga a te lakhelyed. S itt is hányan, micsoda emberek
dicsőítenek téged?**

IV, 3, 8.

4. *Ὁ κόσμος ἀλλοίωσις· ὁ βίος ὑπόληψις.*

Mundus permutatio; vita sententiae mentis est.

A világ változás, az élet felfogás dolga.

IV, 3, 12.

5. *Ὁ θάνατος τοιοῦτον οἶον γένεσις, φύσεως μυστήριον.*

Mors est qualis ortus, naturae mysterium.

A halál olyan, mint a születés: a természet titokzatos műve.

IV, 5.*

6. *Πολλὰ λιβανωτοῦ βωλάρια ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βωμοῦ· τὸ μὲν
προκατέπεσε, τὸ δ' ὕστερον, διαφέρει δ' οὐδέν.*

Multa turis grana eandem in aram cadunt; quaedam priora, alia
posteriora; nil interest.

**Ugyanarra az oltárra sok tömjénszem hull: egyik előbb, másik
később! Nem számít!**

IV, 15.

---

* Lásd a Bibliográfia bevezető megjegyzéseit (173 o.)!

7. *Μὴ ὥς μύρια μέλλων ἔτη ζῆν. Τὸ χρεῶν ἐπὴρτῆται· ἕως ζῆς. ἕως ἔξεστιν, ἀγαθὸς γεινοῦ.*

*Noli vitam agere, tamquam decem milia annorum vivere velles;
necessitas impendet tibi; dum vivis, dum licet, bonus evade!*

**Ne úgy élj, mintha még tízezer évig akarnál élni. A kikerülhetetlen
ott lebeg fejed fölött. Míg élsz, míg módodban áll, légy jó emberré.**

IV, 17.

8. *Βραχύς ὁ βίος· κερδαντέον τὸ παρὸν σὺν εὐλογιστίᾳ καὶ δίκῃ.*

Vita brevis est. Carpe diem hodiernam prudentia iustitiaque.

Rövid az élet. Használd ki a jelent okosan, igazsággal.

IV, 26, 6.*

9. *Τὸ τεχνίον, ὃ ἔμαθες, φίλει, τούτῳ προσαναπαύου.*

Dilige artem tuam, quam didicisti, eaque delectare.

**Szeresd a magad kis mesterségét, amibe beletanultál, és találd benne
kedvedet.**

IV, 31.

10. *Πᾶν ἐφήμερον, καὶ τὸ μνημονεῦον καὶ τὸ μνημονεύομενον.*

Omne unius diei est, et laus ipsa et ille, qui laudatur.

**Minden csak egy napig tart: a magasztalás éppúgy,
mint a magasztalás tárgya.**

4, 35.

11. *Ὅπου ζῆν ἐστιν, ἐκεῖ καὶ εὖ ζῆν.*

Ubi vivere licet, ibi et bene vivere potes.

Ahol élni lehet, ott jól is lehet élni.

V, 16, 1-2.*

12. *Τὸ τὰ ἀδύνατα διώκειν μανικόν.*

Insaniae est impossibilia persequi.

Őrületség lehetetlenséget hajszolni.

V, 17.

13. Καθ' ἕτερον μὲν λόγον ἡμῖν ἐστὶν οἰκειότατον ἄνθρωπος, καθ' ὅσον εὖ ποιητέον αὐτοῦς καὶ ἀνεκτέον.

Aliqua ratione homo nobis proximum est, illis enim benefaciendum illosque ferendum.

Bizonyos tekintetben az ember áll hozzánk a legközelebb, mert ő az, akivel jól kell tennünk, és akit el kell tűrnünk.

V, 20, 1.

14. Αἱ ... παρὰ τῶν πολλῶν εὐφημίαί κρότος γλωσσῶν.

Laudes a multitudine ortae: linguarum plausus.

A tömeg tetszészúgása: nyelvek tapsa.

VI, 16, 4.

15. Μὴ, εἴ τι αὐτῷ σοι δυσκαταπόνητον, τοῦτο ἀνθρώπῳ ἀδύνατον ὑπολαμβάνειν, ἀλλ' εἴ τι ἀνθρώπῳ δυνατὸν καὶ οἰκεῖον, τοῦτο καὶ σεαυτῷ ἐφικτὸν νόμιζε.

Noli putare homini (unicuique) impossibile esse, quod tibi haud facile perfici potest, at si quid homini possibile usitatumque est, puta etiam te assequi posse.

Ne gondold, hogy ami neked nehezedre esik, az emberileg lehetetlen. Inkább úgy fogd fel, hogy ami emberileg lehetséges és megszokott, azt te is elérheted.

VI, 19.

16. Αἰσχρόν ἐστιν, ἐν ᾧ βίῃ τὸ σῶμά σοι μὴ ἀπαυδᾷ, ἐν τούτῳ τὴν ψυχὴν προαπαυδᾶν.

Turpe est qua vita corpus infractum, ea animum iam defractum esse.

Csúnya dolog, ha az élet lelkedet már megtörte, tested pedig még fürge.

VI, 29.

17. Τὰ μέλλοντα μὴ ταρασσέτω· ἥξεις γὰρ ἐπ' αὐτά, εἴαν δεήσῃ, φέρων τὸν αὐτὸν λόγον, ᾧ νῦν πρὸς τὰ παρόντα χρᾶ.

Noli futura timere; assequeris ea, si debeas, eodem ingenio praeditus, quo nunc in praesente uteris.

Ne gyötörd magad a jövővel! Ha rákerül a sor, majd szemébe nézel ugyanazzal az értelemmel felfegyverkezetten, amivel most irányítod az ügyeidet.

VII, 8.

18. Ὅτι ἂν τις ποιῇ ἢ λέγῃ, ἐμὲ δεῖ ἀγαθὸν εἶναι· ὥς ἂν εἰ ὁ χρυσὸς ἢ ὁ σμάραγδος ἢ ἡ πορφύρα τοῦτο ἀεὶ ἔλεγεν "ὅτι ἂν τις ποιῇ ἢ λέγῃ, ἐμὲ δεῖ σμάραγδον εἶναι καὶ τὸ ἐμαυτοῦ χρώμα ἔχειν".

Quisque faciat dicatque quodlibet, me bonum esse oportet. Tamquam si aurum vel smaragdus vel purpura semper dicat: "quisque faciat dicatque quodlibet, me smaragdum esse et colorem tenere oportet".

Tegyen vagy mondjon bárki bármit: nekem jónak kell lennem. Mint ahogy az arany, a smaragd, a bíbor is egyre azt hajtogatná: tegyen vagy mondjon bárki bármit, nekem smaragdnak kell lennem, meg kell őriznem színemet.

VII, 15.

19. Μόνον πρόσεχε καὶ θέλε σεαυτῷ καλὸς εἶναι ἐπὶ παντός, οὐ πρᾶσσεις.

Solum id observa et intende, ut omnibus in factis tuis tibi bonus videaris.

Csak arra figyelj, és arra irányítsd akaratodat, hogy minden cselekedetedben a magad szemében is derekasan járhj el.

VII, 58, 3.

20. Ἐνδον σκάπτε. Ἐνδον ἢ πηγὴ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἀεὶ ἀναβλύειν δυναμένη, εἰ ἂν ἀεὶ σκάπτῃς.

Invade in animum tuum. In animo tuo fons boni situs est, et te semper fodiente semper profluere potest.

Nézz a lelked mélyébe! Bensődben van a jó kútfeje, ha folyton mélyíted, folyton buzoghat!

VII, 59.

21. Ὅρα, μήποτε τοιοῦτο πάθης πρὸς τοὺς ἀπανθρώπους, οἷον οἱ ἄνθρωποι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους.

Vide, ne in homines immanes sentias, quod illi in homines alios sentiunt.

Soha, még az embertelen emberekkel szemben se érezz úgy, mint ahogyan ezek éreznek embertársaikkal szemben.

VII, 65.

22. Τοῦτο ἔχει ἡ τελειότης τοῦ ἥθους, τὸ πᾶσαν ἡμέραν ὥς τελευταίαν διεξάγειν καὶ μῆτε σφύζειν μῆτε ναρκᾶν μῆτε ὑποκρίνεσθαι.

Perfectae virtutis est unumquemque diem tanquam ultimum transigere sine anxietate, pigritia, simulatione.

Az erkölcsi tökéletesség velejárója, hogy minden napot úgy élsz le – izgalom, ernyedtség, alakoskodás nélkül –, mintha az volna az utolsó.

VII, 69.

23. *Γελοῖόν ἐστι τὴν μὲν ἰδίαν κακίαν μὴ φεύγειν, ὃ καὶ δυνατόν ἐστι, τὴν δὲ τῶν ἄλλων φεύγειν, ὅπερ ἀδύνατον.*

Ridiculum est vitia propria non fugere, quod etiam possibile, aliena autem fugere, quod impossibile est.

Nevetséges dolog saját hibáinkat nem kerülni – ami lehetséges – a másokét meg kerülni – ami nem lehetséges.

VII, 71.

24. *Ἡ μετάνοιά ἐστιν ἐπίληψις τις ἑαυτοῦ ὡς χρησιμὸν τι παρεικότος.*

Paenitentia vituperatio aliquis sui est, tamquam aliquid utile praetermittentis.

A megbánás bizonyos fajtája az önkorholásnak, mert valami hasznos dolgot elmulasztottunk.

VIII, 10.

25. *Οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἑμαυτὸν λυπεῖν· οὐδὲ γὰρ ἄλλον πώποτε ἐκὼν ἐλύπησα.*

Non sum dignus memet vexando, neminem enim unquam consilio vexavi.

Nem érdemlem meg, hogy önmagamat bántsam, én, aki szántsándékkal soha senkit nem bántottam.

VIII, 42.

26. *Ὁ ἁμαρτάνων ἑαυτῷ ἁμαρτάνει· ὁ ἀδικῶν ἑαυτὸν κακοῖ κακὸν ἑαυτὸν ποιῶν.*

Homo peccans sibi peccat, iniuriam faciens sibi nocet se nequiores reddens.

Aki vétkezik, maga ellen vétkezik, aki igazságtalan, magával szemben igazságtalan, hiszen önmagát teszi gonosszá.

IX, 4.

27. *Ὅρμησον, ἐὰν διδῶται, καὶ μὴ περιβλέπου, εἴ τις εἴσεται.*

Molire, si licet, et ne circumspecte, an aliquis videat.

Fogj munkához, ha teheted, de ne tekingess körül, hogy tudomást vesz-e valaki róla.

IX, 29, 3-4.

28. *Τί δὲ κακὸν ἢ ξένον γέγονεν, εἰ ὁ ἀπαιδευτὸς τὰ τοῦ ἀπαιδευτοῦ πράσσει;*

Quid malum vel novum factum est, si impolitus aliquid impolitum agit?

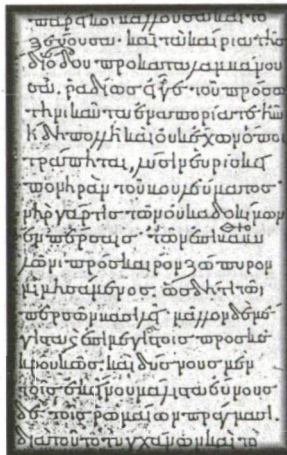
Mi rossz, mi meglepő van abban, ha a neveletlen ember neveletlenül viselkedik?

IX, 42, 8.

Platón

1. *Πρὸ οὖν τῶν κακῶν ὧν οἶδα ὅτι κακά ἐστιν, ἃ μὴ οἶδα εἰ ἀγαθὰ ὄντα τυγχάνει οὐδέποτε φοβήσομαι οὐδὲ φεύξομαι.*

Haec igitur quae nescio, utrum bona sint, nunquam magis timebo atque fugiam, quam illa quae mala esse novi.

Sohasem fogok tehát olyasmit, amiről nem tudom bizonyosan, jó-e, jobban félni és kerülni, mint olyan rosszat, amiről bizonyosan tudom, hogy rossz.

Ap. 29b*

2. Ἀναγκαῖόν ἐστι τὸν τῷ ὄντι μαχοῦμενον ὑπὲρ τοῦ δικαίου, καὶ εἰ μέλλει ὀλίγον χρόνον σωθῆσθαι, ἰδίωτεύειν, ἀλλὰ μὴ δημοσιεύειν.

Necesse est eum, qui revera pro iustitia pugnet, vel si breve tempus salvus futurus sit, privatam vilam agere, non vero ad rempublicam accedere.

Ha valaki igazán az igazságért akar küzdeni, és csak rövid időre is épségben akar maradni, elkerülhetetlenül szükséges, hogy visszavonultságban éljen, s nyilvánosan ne szerepeljen.

Ap. 32a*

3. Οὐ γὰρ ἐπὶ τούτῳ κáθηται ὁ δικαστής, ἐπὶ τῷ καταχαρίζεσθαι τὰ δίκαια, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κρίνειν ταῦτα.

Non enim ad hoc sedet iudex, ut favore ius condonet, sed ut iudicet.

Mert nem arra való a bíró, hogy kegyelemből osztogassa az igazságot, hanem arra, hogy igazság szerint ítéljen.

Ap. 35c

4. Ὁ δὲ ἀνεξέταστος βίος οὐ βιωτὸς ἀνθρώπῳ.

Vita vero sine examinatione non est vitalis.

A vizsgálódás nélkül való élet nem embernek való élet.

Ap. 38a

5. Οὐκ ἔστιν ἀνδρὶ ἀγαθῷ κακὸν οὐδέν οὔτε ζῶντι οὔτε τελευτήσαντι, οὐδὲ ἀμελεῖται ὑπὸ θεῶν τὰ τοῦτου πράγματα.

Viro bono nihil mali accidit nec vivo nec mortuo, neque huius res a diis negligitur.

Jó emberrel baj nem történhetik sem életében, sem halálában, s nem hagyják el az istenek semmiféle ügyében.

Apol. 41d*

6. Καίτοι τίς ἂν αἰσχίων εἶη ταύτης δόξα ἢ δοκεῖν χρήματα περὶ πλείονος ποιείσθαι ἢ φίλους;

---

* Lásd a Bibliográfia bevezető megjegyzéseit (173 o.)!

Atqui quatenus existimatio turpius possit esse quam videri pluris facere pecunias quam amicos!

S valóban lehet-e csúfabb hír annál, mintha azt hiszik az emberről, hogy többre becsüli pénzét, mint barátait?

Cri. 44b

7. *Τῶν δοξῶν ἃς οἱ ἄνθρωποι δοξάζουσιν δέοι τὰς μὲν περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι, τὰς δὲ μὴ.*

Hominum opiniones partim multi faciendas, partim vero minime.

Az emberek által alkotott vélemények közül egyeseket tisztelni kell, másokat azonban nem.

Cri. 46e*

8. *Οὐκ ἄρα ... πάνιν ἡμῖν οὕτω φροντιστέον τί ἐροῦσιν οἱ πολλοὶ ἡμᾶς, ἀλλ' ὃ τι ἐπαίων περὶ τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων ὁ εἷς καὶ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια.* °

Non igitur ... admodum nobis curandum est, quid de nobis vulgus dicat, sed quid iustorum et iniustorum peritus, unus ille atque ipsa veritas.

Így tehát nem annyira azzal kell törődnünk, hogy a tömeg mit mond rólunk, hanem azzal, hogy mit mond az, aki az igazságosság és igazságtalanság dolgában szakértő, az az egyetlenegy ember, és maga az igazság.

Cri. 48a

9. *Οὔτε ἄρα ἀνταδικεῖν δεῖ οὔτε κακῶς ποιεῖν οὐδένα ἀνθρώπων οὐδ' ἂν ὁτιοῦν πάσχη ὑπ' αὐτῶν.*

Neque igitur rependere iniuriam decet, neque malis vicissim afficere quemquam hominum, quocumque te affecerit.

Semmi igazságtalanságot, sem rossz cselekedetet nem szabad tehát hasonlóképpen megtorolni senkin sem, akármiféle sérelem történt is rajtunk.

Cri. 49c

10. *Οὐδὲ γάρ που ... σχολὴ τῷ γε ὥς ἀληθῶς πρὸς τοῖς οὗσι τὴν δianoian ἔχοντι κάτω βλέπειν εἰς ἀνθρώπων πραγματείας, καὶ μαχόμενον αὐτοῖς φθόνου τε καὶ δυσμενείας ἐμπίμπλασθαι.*

Neque enim illi qui mentem re vera ad ea, quae sunt, directam habet, vacat despiciere in hominum negotia et cum iis pugnantem invidia et malevolentia impleri.

Aki gondolatait a valóban létezőkre irányítja, annak nincs ideje arra, hogy állandóan lefelé nézzen az emberek ügyes-bajos dolgaira, s a velük való tülekedésben irigységgel és rosszindulattal teljék el.

R. V1500b-c*

11. *Μήτε παίδας περὶ πλείονος ποιοῦ μήτε τὸ ζῆν μήτε ἄλλο μηδὲν πρὸ τοῦ δικαίου.*

Neque filios tuos, neque vitam, neque aliud quidquam pluris facias quam iustitiam.

Se gyermekeidet, se életedet, se semmi egyebet többre ne becsüld az igazságnál.

Cri. 54b*

12. *Πᾶσά τε ἐπιστήμη χωριζομένη δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς πανουργία, οὐ σοφία φαίνεται.*

Omnis scientia quae est remota a iustitia reliquaque virtute non sapientia, sed calliditas esse videtur.

Minden tudás, ha el van szakítva az igazságosságtól s a többi erénytől, csak agyafúrtság, és nem bölcsesség.

Mx. 247a

13. *Ἄντε τις εἰς κολυμβήθραν μικρὰν ἐμπέσῃ, ἄντε εἰς τὸ μέγιστον πέλαγος μέσων, ὅμως γε νεῖ οὐδὲν ἦττον.*

Sive quis in stagnum breve prolapsus est, sive medium in pelagus maximum, nihilominus tamen natat.

Akár egy kicsike úszómedencébe esik bele valaki, akár a nyílt tenger kellős közepébe, mindenképpen úsznia kell.

R. V453d

14. *Ἐναντιώτατον γάρ που σμικρολογία ψυχῇ μελλούσῃ τοῦ ὅλου καὶ παντὸς ἀεὶ ἐπορέξεσθαι θείου τε καὶ ἀνθρώπινου.*

Adversissimus fere pusillus animus ingenio, quod totum atque universum semper divinum atque humanum est appetiturum.

A kicsinyesség a legnagyobb ellensége annak a léleknek, amely isteni és emberi dolgokban egyaránt az egészre és a teljességre törekszik.

R. VI 480a

15. Ἄλλὰ γὰρ ἀθυμοῦντες ἄνδρες οὕτω τρόπαιον ἔστησαν.

Ignavi viri nondum trophaeum statuerunt.

Csüggeteg emberek még nem állítottak diadalmi emléket.

Criti. 108c

16. Ἄρ' οὖν οὐχ ὑπάρχειν δεῖ τοῖς εὖ γε καὶ καλῶς ῥηθσομένοις τὴν τοῦ λέγοντος διάνοιαν εἰδυῖαν τἀληθές ὧν ἂν ἐρεῖν περὶ μέλλῃ;

An non necesse est eum qui bene et pulchre dicturus sit, veram in ea re, de qua loquatur, intelligentiam habere!

Nemde az az alapvető feltétele minden jó és helyes beszédnek, hogy a szónok elméje világosan lássa az igazságot abban a kérdésben, amelyről szólni akar?

Phdr. 259e

17. Πάντες που μᾶλλον λέγομεν τὸν ὑπὸ τῶν ἡδονῶν κρατούμενον τοῦτον τὸν ἐπονιδίστως ἥττονα ἑαυτοῦ πρότερον ἢ τὸν ὑπὸ τῶν λυπῶν.

Voluptatibus succumbentem omnes cum ignominia se ipsos inferiorem dicimus potius, quam qui doloribus succumbit.

Mindnyáján azt valljuk, hogy az, aki a gyönyörök rabja, szégyenletesebb módon marad alul önmagával szemben, mint az, akin a szenvedések vesznek erőt.

Lg.I 633e

18. Συνεχωρήσαμεν ὡς ... ἀγαθῶν μὲν ὄντων τῶν δυναμένων ἀρχειν αὐτῶν, κακῶν δὲ τῶν μὴ.

Concessimus ... bonos esse qui moderari sibimet ipsi possint, malos qui non possint.

Egyetértünk abban, hogy derék emberek azok, kik önmagukon uralkodni tudnak, s gyarlók, akik nem.

Lg.I.644.b*

19. Δύο γὰρ οὖν ἐστὸν τὰ τὴν νίκην ἀπεργαζόμενα, θάρρος μὲν πολεμίων, φίλων δὲ φόβος αἰσχύνης περὶ κακῆς.

Duo sunt victoriam efficientia, alterum fiducia hostium, alterum amicorum metus ignominiae.

Két tényezője van a győzelemnek: bátorság az ellenséggel szemben és barátainktól való félelem, hogy rútul szégyent vallunk előttük.

Lg. I 647b

20. *Καλὸν μὲν ἡ ἀλήθεια ... καὶ μόνιμον· ἔοικε μὴν οὐ ῥάδιον εἶναι πείθειν.*

Pulchrum quidem est veritas, et stabile; ad persuadendum tamen non facile videtur.

Az igazság szép és rendíthetetlen; de úgy látszik nem könnyű arról az embereket meggyőzni.

Lg. II 663e

21. *Ἀρχὴ γὰρ λέγεται μὲν ἡμῖσι παντὸς ἐν ταῖς παροιμίαις ἔργου, καὶ τὸ γε καλῶς ἄρξασθαι πάντες ἐγκωμιάζομεν ἐκάστοτε.*

Principium enim dicitur quidem in proverbii operis dimidium cuiusque, et bene coepisse omnes quavis occasione laudant.

A közmondás is azt tartja, hogy a kezdet: fele az egész munkának, és a jó kezdetet mindnyájan mindig dicsőítjük.

Lg. VI 753e

22. *Οὐ δεύτερον οὐδὲ πάρεργον δεῖ τὴν παίδων τροφήν τὸν νομοθέτην εἶαν γίγνεσθαι.*

Legislator committere non debet ut puerorum educatio secundo loco habeatur aut obiter agatur.

A törvényhozónak nem szabad engednie, hogy a gyermeknevelés másodrangú vagy mellékes dolog legyen az államban.

Lg.VI.766.a*

23. *Ἐπιστήμης ... οὔτε νόμος οὔτε τάξις οὐδεμία κρείττων.*

Scientia nec lex nec constitutio ulla est melior.

A tudásnál semmiféle törvény vagy rend nem ér többet.

Lg.IX.875.c*

24. *Τύχης ... νομοθέτης οὐδεὶς ἰκανὸς ἄρχειν.*

Fortunae legislator imperare nullus potest.

A sors felett egyetlen törvényhozónak sincs hatalma.

Lg. IX 879b*

25. *Πρὸς δύο μάχεσθαι καὶ ἐναντία χαλεπὸν.*

Difficile est adversus duo et contraria pugnare.

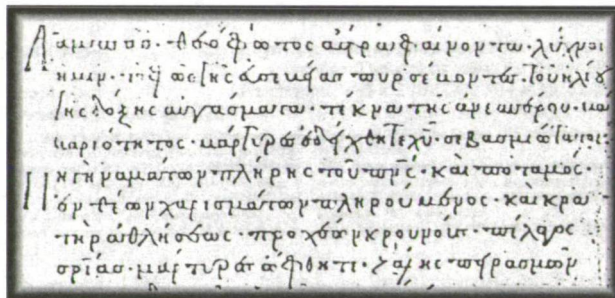
Nehéz dolog két ellentétes ellenfél ellen harcolni.

Lg. XI 919b*

Plutarkhosz

1. Ἄτοπος ... καὶ ἀγεννὴς ὁ τῷ φόβῳ τῆς ἀποβολῆς τὴν κτῆσιν ὧν χρὴ προΐεμενος.

Ineptus est et ignavus homo, qui metu amittendi a parandis rebus necessariis abstineat.

**Döre, hitvány lelkű ember, aki annak a megszerzéséről is lemond,
amire szüksége van, mert fél, hogy egyszer majd elveszti.**

Sol. 7, 1.

2. Ἐχούσης γάρ τι τῆς ψυχῆς ἀγαπητικὸν ἐν ἑαυτῇ καὶ πεφυκυίας, ὥσπερ αἰσθάνεσθαι καὶ διανοεῖσθαι καὶ μνημονεύειν, οὕτω καὶ φιλεῖν ἐνδύεται τι τούτῳ καὶ προσφύεται τῶν ἐκτὸς οἷς οἰκεῖον οὐδέν ἐστι.

Quippe cum in animo insit quiddam, quod ad diligendum incitet, utque vis sentiendi, cogitandi, memorandique, ita etiam amandi in eo sit insita: fit ut qui nihil proprium habeant quod ament, iis aliquid externum se insinuet sibi quae eos devinciat.

Mivel az emberi lélekhez hozzátartozik a szeretet vágya; ugyanúgy beléoltotta a természet, mint az érzékelést, a gondolkodást vagy az emlékeztést, ezért akinek nincs családja, idegeneket halmoz el szeretetével

Sol. 7, 3.*

3. Δεῖ ... μήτε πενία πρὸς χρημάτων πεπαῦσθαι στέρησιν μήτε ἀφιλία πρὸς φίλων ἀποβολὴν μήτ' ἀπαιδία πρὸς τέκνων θάνατον, ἀλλὰ τῷ λογισμῷ πρὸς πάντα.

Non paupertate pecuniae, non solitudine amicorum, non coelibatu liberorum amissio effugienda est, sed contra haec omnia consilio animus obfirmandus.

Nem szegénységgel kell védekeznünk javaink pusztulása ellen; barátaink elvesztésétől nem óv meg, ha nem szerzünk barátot; a gyermekeink halálán érzett fájdalomtól nem úgy kell megszabadulnunk, hogy gyermektelenek maradunk, hanem úgy, hogy józan ésszel szembenézünk balsorsunkkal.

Sol. 7, 7.

4. Ὁ ... ζῶντος ἔτι καὶ κινδυνεύοντος ἐν τῷ βίῳ μακαρισμός, ὥσπερ ἀγωνιζομένου κήρυγμα καὶ στέφανος, ἔστιν ἀβέβαιος καὶ ἀκυρος.

Viventi adhuc et in discrimine versanti felicitas quae tribuitur, non magis certa atque rata est, quam si victoriam coronamque alicui adhuc decertanti adscribamus.

A még élő és a sors változásainak kitett ember boldogsága éppolyan bizonytalan és mulékony, mint a versenyzőtőé, akinek győzelmét még nem hirdették ki, és nem nyerte még meg a győzelmi pálmát.

Sol. 27, 8.

5. Ἡ δ' εὐλάβεια καὶ τὸ μηδὲν ἄγαν ἄριστον.

Optimum est cautionem adhibere, ac ne quid nimis.

Legjobb mindig az óvatosság és a végletek kerülése.

Cam. 6, 4.

6. Θυμῷ μάχεσθαι χαλεπὸν· ὃ γὰρ ἂν θέλῃ ψυχῆς ὠνεῖται.

Compescere iram difficile est, nam quod petit ipsa morte mercatur.

A haraggal nehéz perbe szállni, mert az az életet is odaveti azért, amit akar.

Cor. 22, 3.

7. Καὶ ... ἔππων ἀπειρηκότων ὑπὸ πόνου τροφαὶ καὶ κυνῶν οὐ σκυλακεῖται μόνον, ἀλλὰ καὶ γηροκομίαι τῷ χρηστῷ προσήκουσιν.

Mitis hominis est, equos confectos laboribus alere, itemque canum non catulos modo, sed et ipsos senio graves.

Jószívű emberhez az illik, hogy etesse a kivenhedt lovakat is, és kutyáit ne csak fiatal korukban, hanem vénségükben is gondozza.

Cat. Ma. 5, 4.

8. Οὐ ... ὥς ὑποδήμασιν ἢ σκεύεσι τοῖς ψυχὴν ἔχουσι χρηστέον κοπέντα καὶ κατατριβέντα ταῖς ὑπηρεσίαις ἀπορρίπτοῦντας.

Non ut calceis aut vasis utendum est rebus animatis, quae rupta vel attrita usu abiiciuntur.

Nem szabad élőlényekkel úgy bánnunk, akár valami elhasznált saruval vagy ócska edénnyel, amelyet, ha használat közben eltörik vagy elrongyolódik, elhajítunk.

Cat. Ma. 5, 8.*

9. Ἀνερρίφθω κύβος.

lacta esto alea.

Vessük el a kockát!

Caes. 32, 4.* (Uígy Pomp. 60, 2.)

---

* Lásd a Bibliográfia bevezető megjegyzéseit (173 o.)!

10. Ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα.

Veni, vidi, vici.

Jöttem, láttam, győztem.

Caes. 50, 3.*

11. Δεῖ τι καὶ παθεῖν μεγάλων ἐφιεμένους.

Magnas res affectantem aliquid perferre oportet.

Annak, aki nagy dolgokra tör, szenvednie kell.

Crass. 2, 6, 7.*

12. Πλεῖν ἀνάγκη, ζῆν οὐκ ἀνάγκη.

Navigandum est necessario, non necessario vivendum.

(Elterjedtebb latin változata: Navigare necesse est, vivere non est necesse.)

Hajózni kell, élni nem kell!

Pomp. 50, 2.*

13. Ἦν δ' ἄρα σπάνιον μὲν ἀνδρεία καὶ φρόνησις ἐν ἀνθρώποις, σπανιώτατον δὲ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ὁ δίκαιος.

Erant sane fortitudo et prudentia apud homines rarae: rarissimum vero ex omnibus bonis, vir iustus.

A bátorság és bölcs belátás is ritka dolog az embereknél, de minden jó között legritkább az igazságos ember.

Flam. 11, 4.

14. Ὁ μὲν ... ἀπηκριβωμένος καὶ τελείως ἀγαθὸς οὐδ' ἂν ὅλως δόξης δέοιτο, πλὴν ὅση πάροδον ἐπὶ τὰς πράξεις καὶ διὰ τοῦ πιστεῦσθαι δίδωσι.

Qui omnibus numeris absolutus est bonus vir, ei gloria opus omnino non est, nisi quae ei fidem conciliet, aditumque ad res gerendas faciat.

A tökéletes és teljes jóságú ember egyáltalán nem szorul rá a dicsőségre, legfeljebb azért, mert ez teszi számára lehetővé, hogy a beléje vetett bizalom révén alkothasson.

Agis 2, 1.

15. Τὸ ... ἀντιτιμωρεῖσθαι τοῦ προαδικεῖν νόμῳ δικαιότερον ὡρίσθαι, φύσει γινόμενον ἀπὸ μιᾶς ἀσθενείας.

Quippe ulcisci se accepta iniuria iustius, quam iniuriam inferre videri, quod ita legibus sit constitutum, cum, si naturam spectes, ab eadem animi imbecillitate utrumque proficiscatur.

Bár a törvény szerint igazságosabb a megtorlás, mint a sértés, de a természet szerint mindkettő ugyanabból a gyengeségből fakad.

Dio. 47, 3.*

16. Ὁ σός, ὦ Βροῦτε, δαίμων κακός· ὅψε δέ με περὶ Φιλίππους.

Tuus sum, o Brute, malus genius, apud Philippos me videbis.

A rossz szellemed vagyok, Brutus. Találkozunk Philippinél.

Brut. 36, 2.

17. Φασὶν Ἕλληνες οἶνον καὶ ἀλήθειαν εἶναι.

Graeci ferunt in vino esse veritatem.

A görög mondás szerint borban az igazság.

Art. 15, 1.*

18. Λεῖα ... τις ἡ πορεία καὶ κατάντης ἐπὶ τὸ βουλούμενον. Βούλονται δὲ οἱ πλείστοι τὰ φαῦλα δι' ἀπειρίαν τῶν καλῶν καὶ ἄγνοιαν.

Levis et proclivis est via ad id quod volumus. Plerique autem ob ignorance et imperitiam rerum bonarum, pessima volunt.

Könnyű és sima az útja annak, amit akarunk, s a rosszat legtöbben azért akarják, mert nem ismerik és soha nem tapasztalták a jót.

Art. 28, 2.

19. Τὰ ... ἄλλα κοινὴν ἢ τύχην παρέχουσα πᾶσιν ἐαυτὴν ἐν οὐκ ἀφαιρεῖται τῶν ἀγαθῶν, τὸ, κὰν παταίσωσιν, εὐλογιστεῖν πρὸς τὰ συντυγχάνοντα.

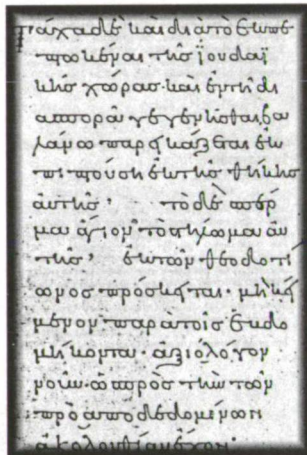
Fortunam quidem cum et alias omnibus communis sit, tantum tamen in bonos non posse, ut rebus adversis bene de eventis consultandi facultatem eis eripiat.

Minden ember egyformán a végzet akaratától függ, de egy dologtól nem fosztja meg a végzet a jóra való embert: ha elbukik, a sors esélyeivel szemben hasznát veheti józan eszének.

Oth. 13, 2.

Szophoklész

1. Γυναιξὶ κόσμον ἢ σιγὴν φέρει.

Mulieri decus est silentium.

Hallgatás a nő ékességé.

Aj. 293.*

2. *Τί δῆτ' ἂν ἀλγοίης ἐπ' ἐξεργασμένοις;
οὐ γὰρ γένοιτ' ἂν ταῦθ' ὅπως οὐχ ᾧδ' ἔχειν.*

Quid vero te excrucias ob res confectas!
non enim fieri potest, ut haec aliter se habeant.

**De mért jajongasz most a megtörtént felett!
meg nem történtté tenni ezzel nem tudod.**

Aj. 377-378.

3. *Κάρτα τοι φιλοίκτιστοι γυνή.*

Valde sane promptum est flere femina.

A nő mindig sírásra kész.

Aj. 580.

4. *Ἄπανθ' ὁ μακρὸς κἀναρίθμητος χρόνος
φύκει τ' ἄδηλα καὶ φανέντα κρύπτεται.*

Omnia longum infinitumque tempus
promit in lucem occulta, palamque facta occulit.

**Minden titkot feltár a hosszú, végtelen
idő, s a napfényen levőket elfedi.**

Aj. 646-647.

5. *Τοῖς πολλοῖσι γὰρ
βροτῶν ἄπιστός ἐσθ' ἐταιρείας λιμήν.*

Plerisque enim hominibus infidus est amicitiae portus.

**A legtöbb embernél nagyon bizonytalan
a barátság révje.**

Aj. 683-684.

6. *Ὅτῳ δὲ μὴ τάδ' ἐστὶν ἐν γνώμῃ φίλα,
κεῖνός τ' ἐκεῖνα στεργέτω κἀγὼ τάδε.*

Si cui vero minus ista probatur sententia, is in iis, quae ipsi sunt placita,
acquiescat, et ego in meis hisce.

**S ha véleményem bárkinek nem tetszenék,
örizze meg sajátját – ezt megőrzöm én.**

Aj. 1038-1039.

7. *Οὐ γὰρ οἱ πλατεῖς
οὐδ' εὐρύνῳτοι φῶτες ἀσφαλέστατοι,
ἀλλ' οἱ φρονούντες εὖ κρατοῦσι πανταχοῦ.*

Non enim vasta mole corporis latisque humeris qui sunt viri, ii sunt tutissimi; sed qui recte sapiunt, hi vincunt ubique.

**Mert nem vállas férfiak
s széleshátúak biztonsága jár elől:
az értelmes gondolkozás győz mindenütt.**

Aj. 1250-1252.

8. *Ἐγὼ γὰρ ἀνδρὶ συγγώμῃν ἔχω
κλύνοντι φλαῦρα συμβαλεῖν ἔπη κακά.*

Equidem viro ignosco qui maledictis provocatus, maledicta regerit.

**Mert egyetértek én a férfival,
ki szitkot hallván rossz szavakkal válaszol.**

Aj. 1322-1323.

9. *Μηδ' ἡ βία σε μηδαμῶς νικησάτω
τοσόινδε μισεῖν ὥστε τὴν δίκην πατεῖν.*

Neque violentia te ullo modo vincat usque adeo odisse, ut fas susque deque habeas.

**S erőszakod ne győzzön benned annyira,
hogy gyűlöletből jogtiprásra add magad.**

Aj. 1334-1335.

10. *Τόν τοι τύραννον εὐσεβεῖν οὐ ῥάδιον.*

Pietatem ubique colere, haud facile est regi.

Királynak lenni s jámbornak – nehéz dolog.

Aj. 1350.

11. *Οὐδὲν γὰρ ἀνθρώποισιν οἶον ἄργυρος
κακὸν νόμισμ' ἐβλαστε.*

Nullum enim hominibus damnosius argento ortum est institutum.

**Mert nincs a pénznél emberek között nagyobb
Gonosz.**

Ant. 295-296.

12. Ἐκ τῶν γὰρ αἰσχροῶν λημμάτων τοὺς πλείονας
ἀτωμένους ἴδοις ἂν ἢ σεσωσμένους.

Namque ex turpibus lucris plures malo mactatos videas quam servatos.

**Çaztett jutalma
ritkán vezet haszonra, ám több kárt okoz.**

Ant. 313-314.

13. Πολλὰ τὰ δεινὰ κούδεν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει.

Multa quidem sunt mirabilia; nihil vero homine mirabilius est.

**Sok van, mi csodálatos,
de az embernél nincs semmi csodálatosabb.**

Ant. 332.

14. Σοφόν τι τὸ μηχανόεν τέχνας ὑπὲρ ἐλπίδ' ἔχων
ποτέ μὲν κακόν, ἄλλοτ' ἐπ' ἐσθλὸν ἔρπει.

Callens, ultra quam sperari possit, certas quasdam artis
machinas, modo pravum, modo bonum sectatur.

**Ha tud valamit valaki,
mesteri bölcsset, újszerűt,
van, ki a jóra, van, ki gonoszra tör vele.**

Ant. 365-366.*

15. Ἄλλ' οὐχ ὁ χρηστὸς τῷ κακῷ λαχεῖν ἴσος.

At bonus cum malo parta sortiri non consentaneum.

Egyforma sorsot mégse nyerhet jó s gonosz.

Ant. 520.

16. Οὗτοι ποθ' οὐχθρός, οὐδ' ὅταν θάνῃ, φίλος.

Haud unquam inimicus, ne mortuus quidem, est amicus.

Az ellenségből holtában se lesz barát.

Ant. 522.

17. Οὗτοι συνέχθειν, ἀλλὰ συμφιλεῖν ἔφυν.

At non ad mutuum odium, sed ad mutuum amorem nata sum.

Gyűlölni nem születtem én, szeretni csak.

Ant. 523.

18. *Τί γάρ
γένοιτ' ἂν ἔλκος μείζον ἢ φίλος κακός;*

Qui enim maior sit dolor quam malus amicus!

A legnagyobb sebet gonosz barát üti.

Ant. 651-652.

19. *Θεοὶ φύουσιν ἀνθρώπους φρένας,
πάντων ὅς' ἐστὶ κτημάτων ὑπέρτατον.*

Dii hominibus ingenerant rationem, inter omnes quotquot sunt opes,
praestantissimam.

Az emberész az istentől való,
s ennél nagyobb kincset képzelni sem tudok.

Ant. 683-684.*

20. *Καὶ τῆς ἄγαν γὰρ ἐστί που σιγῆς βάρος.*

Etenim grave est nimium silentium.

A némaságnak is hatalmas súlya van.

Ant. 1256.

21. *Ὡς οὐκ ἂν αἰῶν' ἐκμάθοις βροτῶν, πρὶν ἂν
θάνῃ τις, οὔτ' εἰ χρηστὸς οὔτ' εἰ τῷ κακός.*

Quae sit mortalium vita te non facile pernoscere, bonane an mala
cuiquam, antequam mortuus sit.

A halandók sorsát a halál előtt
rossznak vagy jónak bélyegezni nem szabad.

Trach. 2-3.

22. *Τὸ γὰρ
νοσοῦν τι ληρεῖν ἀνδρὸς οὐχὶ σώφρονος.*

Quippe cum aegroto nugae agere, est viri non sapientis.

Értelmes ember sült bolonddal nem fecseg.

Trach. 434-435.

23. Ἄλλ' εἰπὲ πᾶν τάληθές· ὥς ἐλευθέρῳ
ψευδεῖ καλεῖσθαι κτῆρ πρόσσεστιν οὐ καλή.

At loquere quidquid veri est: ingenuo enim homini,
mendacem vocari, turpis est nota.

**A színigazat mondd! A szabad emberen
gyalázat az, ha rámondhatják, hogy hazug.**

Trach. 453-454.

24. Ἐν γὰρ πόλλ' ἂν ἐξεύροι μαθεῖν,
ἀρχὴν βραχεῖαν εἰ λάβοι μιν ἐλπίδος.

Ex uno enim ratio inveniatur multa investigandi, si parvum initium spei
capiamus.

**Egy dolog soknak a nyomára visz,
csak kis csücskénél foghassuk meg a reményt.**

OT 120-121.

25. Ἄνδρα δ' ὠφέλειν ἀφ' ὧν
ἔχοι τε καὶ δύναιτο, κάλλιστος πόνος.

Est vero labor haud ullus homini praeclarior, quam prodesse aliis quantum
queat habeatque.

**Jót tenni, ha
módod van és erőd rá, legszebb áldozat.**

OT 314-315.

26. Ἥξει γὰρ αὐτά, κἂν ἐγὼ σιγῇ στέγω.

Palam enim sponte sua fient, licet ego tegam silentio.

Jön, ami jön, ha hallgatásba rejtem is.

OT 341.

27. Πέφευγα· τάληθές γὰρ ἰσχύουν τρέφω.

Evasi: vim enim veritatis in me habeo.

Biztonságban vagyok már: mert az igazság velem.

OT 356.

28. *Φρονεῖν γὰρ οἱ ταχεῖς οὐκ ἀσφαλεῖς.*

Nam tuti non sunt qui subita ineunt consilia.

A gyorsan ítélő nem jár biztosan.

OT 617.

29. *Τὸν ἐναγῇ φίλον μήποτ' ἐν αἰτίᾳ
σὺν ἀφανεῖ λόγῳ σ' ἄτιμον βαλεῖν.*

Amicum, qui se iurisiurandi religione obstrinxit, incerti criminis reum ne peragas, causa haud cognita.

Régi barátodat // könnyű gyanú szerint
el ne ítélj, aki // fölesküdt // híved!

OT 656-657.

30. *Τί δ' ἂν φοβοῖτ' ἄνθρωπος ὧ τὰ τῆς τύχης
κρατεῖ, πρόνοια δ' ἐστὶν οὐδενὸς σαφής;*

Quid metuat homo, cum res humanas omnes verset
Fortuna, nullius autem rei providentia certa sit?

Mit borzadozzon, féljen, aki pusztá sors
rabja s előre semmit sem lát biztosan?

OT 977-978.

31. *Πάντα μὴ βούλου κρατεῖν·
καὶ γὰρ ἐκράτησας οὐ σοι τῷ βίῳ ξυνέσπετο.*

Ne obtinere cuncta postules: nam quae obtinuisti antehac, non tibi in commodum vitae cesserunt.

Mindent birni ne akarj:
ami eddig a tiéd volt, nem kisért már sírodig.

OT 1522-1523.

32. *Ὅστε θνητὸν ὄντα κείνην τὴν τελευταίαν ἰδεῖν
ἡμέραν ἐπισκοποῦντα μηδέν' ὀλβίζειν, πρὶν ἂν
τέρμα τοῦ βίου περάσῃ μηδέν' ἀλγεινὸν παθῶν.*

Quare observans donec supremum illum diem videris, neminem qui mortalis natus sit beatum praedices, priusquam vitae terminum transierit nihil triste passus.

**Senki hát halandó embert, ki e földön várja még
végső napját, ne nevezzen boldognak, míg élete
kikötőjét el nem érte bánat nélkül, biztosan.**

OT 1528-1530.

33. *Νήπιος ὅς τῶν οἰκτρῶς
οἰχομένων γονέων ἐπιλάθεται.*

Non mentis est sanae, qui miserabili morte exstinctorum parentum
obliviscitur.

**Esztelen az, ki szörnyű
véget ért szüleit feledni tudja.**

El. 145-146.

34. *Ἐρροι τ' ἂν αἰδῶς
ἀπάντων τ' εὐσέβεια θνατῶν.*

Perierit pudor, et omnis simul apud mortales pietas.

**Kihalt a szégyen
s a jámborság az emberekből.**

El. 249-250.

35. *Φιλεῖ γὰρ ὀκνεῖν πράγμ' ἀνὴρ πράσων μέγα.*

Solet enim cunctari qui rem arduam molitur.

Szeret habozni az, ki roppant műbe fog.

El. 320.

36. *Ἐμοὶ γὰρ ἔστω τοῦτέ μὴ λυπεῖν μόνον
βόσκημα.*

Enimvero hoc mihi, hoc tantum esto pabulum, mihi non dolorem creare.

**Az én egyetlen táplálékom az legyen,
hogy nem sértem meg lelkemet.**

El. 363-364.

37. *Πολλά τοι μικροὶ λόγοι
ἔσφηλιν ἤδη καὶ κατάρθωσαν βροτοὺς.*

Sane dicta paucula saepe iam prostraverunt, vel erexerunt homines.

**Kevés szó gyakran volt elég
halandót földreverni vagy megmenteni.**

El. 415-416.

38. *Αἰσχροῖς γὰρ αἰσχρὰ πράγματ' ἐκδιδάσκεται.*

Turpibus enim turpia docentur.

Az ocsmány példa ocsmány tettekhez vezet.

El. 621.

39. *Προνοίας οὐδέν ἀνθρώποις ἔφυ
κέρδος λαβεῖν ἄμεινον οὐδέ νοῦ σοφοῦ.*

Nihil hominibus utilius contingere potest prudentia et mente sana.

**Ember számára nem terem
nagyobb kincs, mint a gondos, józan értelem.**

El. 1015-1016.

40. *Εἰκὸς γὰρ ἐγχειροῦντα καὶ πράσσειν κακῶς.*

Mali enim incepti par est consimilem esse exitum.

Ki rossz tettekre kész, hamar rossz sorsra jut.

El. 1026.

41. *Ἡ δεινὸν εὖ λέγουσαν ἐξαμαρτάνειν.*

Mirum est profecto bene dicentem perverse agere.

Be szörnyű, hogyha jó a szó, de rossz a tett.

El. 1039.

42. *Βουλῆς γὰρ οὐδέν ἐστιν ἐχθιον κακῆς.*

Consilio enim nihil est odiosius malo.

A rossz tanácsnál semmi sincs förtelmesebb.

El. 1047.

43. *Ἐγὼ μὲν οὐς ἂν τῶν λόγων ἀλγῶ κλύων,
... τοῦσδε καὶ πράσσειν στυγῶ.*

Ego vero ... dicta quae audire indignor, eadem
etiam facere odi.

**Aminek már a puszta hallomása bánt,
azt gyűlölöm megtenni.**

Philoct. 86-87.

44. Βούλομαι δ' ... καλῶς
δρῶν' ἐξαμαρτεῖν μάλλον ἢ νικᾶν κακῶς.

Malo autem ... honesta faciendo spe excidere,
quam turpi facto vincere.

**Inkább egy szép cselekedettel vétsem el
a célokat, mintsem, hogy győzzek, aljasul.**

Philoct. 94-95.

45. Ἀιδρὸς τοι τὸ μὲν ἐν δίκαιον εἰπεῖν,
εἰπόντος δέ μὴ φθονεράν
ἐξῶσαι γλώσσας οὐδύναι.

Viri est, quod bene iustum dicere, sed cum dixerit,
non invidiosa cita acerba promere lingua.

**Szóljon mindig az ember igazságot,
mégsem úgy kimondva, hogy az
másan izzó, mely sebet üt.**

Philoct. 1140-1142.

46. Πολλὰ δ' ἀπειλαὶ πολλὰ δὴ μάτην ἔπη
θυμῷ κατηπείλησαν, ἀλλ' ὁ νοῦς ὅταν
αὐτοῦ γένηται, φροῦδα τ' ἀπειλήματα.

Multae iam minae multa inania per iram minatae sunt; sed quando mens
ad se redit, evanidae abeunt minaciae.

**Sok fenyegetés sok haszontalan beszéd.
Indulatból jön, és ha újra a magunk
ura vagyunk, felejtve a fenyegetés.**

OC 658-660.

47. Χωρὶς τὸ τ' εἰπεῖν πολλὰ καὶ τὰ καίρια.

Aliud est multa loqui, aliud, opportuna.

Sokat vagy jól beszélni két külön dolog.

OC 808.

48. Τοῖς τοι δίκαιοις χὼ βραχὺς νικᾷ μέγαν.

Iusta in causa tenuis etiam magnum vincit.

Erőst legyőz a gyenge, ha vele a jog.

OC 879.

49. *Τὰ γὰρ δόλω
τῷ μὴ δικάϊω κτήματ' οὐχὶ σώζεται.*

Dolo enim malo acquisita stabilia non manent.

**Jogtalan
szerzett kincseket megőrizni nem lehet.**

OC 1026-1027.

50. *Λιπαρεῖν γὰρ οὐ καλὸν
δίκαια προσχρῆζουσιν.*

Non enim diu decet obsecrare, qui iusta petunt.

**Nem volna illő, hogy soká
kérjen, ki jogosat kér.**

OC 1201-1202.*

51. *Μὴ φῦναι τὸν ἅπαντα μικρᾷ λόγον· τὸ δ', ἐπεὶ φανῇ,
βῆναι κείθεν ὅθεν περ ἔκει,
πολὺ δεύτερον, ὥς τάχιστα.*

Natum non esse, sortes vincit alias omnes: longe autem proxima est, ubi
quis in lucem editus fuerit, eodem redire, unde venit, quam ocissime.

**Nem születni a legnagyobb a boldogság, de a második
megszületve hamar megint
visszasüllyedni ahonnan jöttünk.**

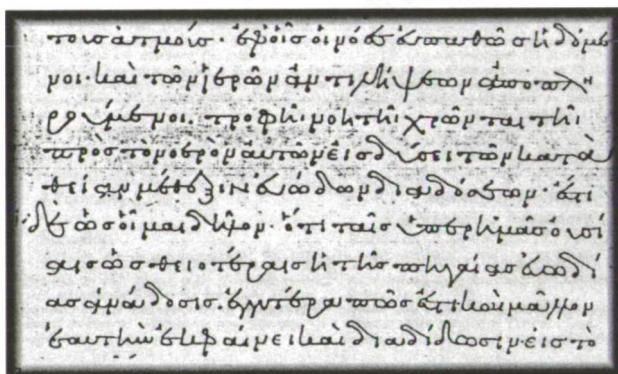
OC 1226-1128.

---

* Lásd a Bibliográfia bevezető megjegyzéseit (173 o.)!

Thuküdidész

1. 'Ο ... ἐλαχίστας τὰς μεταμελείας ἐκ τοῦ χαρίζεσθαι τοῖς ἐναντίοις λαμβάνων ἀσφαλέστατος ἂν διατελοίη.

Quem minime paenitet beneficiorum in inimicos collatorum, is vitam tutissime deget.

Ki-ki annál nagyobb biztonságban éli végig életét, minél kevesebb oka van megbánni, hogy engedékeny volt ellenségeivel szemben.

I, 34, 5.

2. *Τὸ τε ... συμφέρον ἐν ᾧ αἱ τις ἐλάχιστα ἀμαρτάνῃ μάλιστα ἔπεται.*

Et utilitas potissimum sequitur, in quo quis minime peccat.

Magatartásunkkal ott érünk el a leginkább sikert, ahol a legkevésbé hibázunk.

I, 42, 2.

3. *Ἡ ... τελευταία χάρις καιρὸν ἔχουσα, καὶ ἐλάσσωι ἡ, δύναται μεῖζον ἔγκλημα λύσαι.*

Postremum beneficium opportune collatum, licet sit parvum, maiorem offensionem diluere potest.

A legvégül, de alkalmas időben nyújtott mégoly csekély szolgálattal is, súlyos sérelmek orvosolhatók.

I, 42, 3.

4. *Οὐ γὰρ ὁ δουλωσάμενος, ἀλλ' ὁ δυνάμενος μὲν παῦσαι περιορῶν δὲ ἀληθέστερον αὐτὸ δρᾷ.*

Non is, qui alios in servitutem redegit, sed verius is, qui cum possit impedire, negligit, hoc facit.

Nem az az igazán felelős, aki mást szolgává tesz, hanem az, aki ezt elnézi, s noha képes lenne megakadályozni, nem lép fel ellene.

I, 69, 1.*

5. *Ἀδικούμενοί τε, ὡς ἔοικεν, οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον ὀργίζονται ἢ βιαζόμενοι· τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ ἰσοῦ δοκεῖ πλεονεκτεῖσθαι, τὸ δ' ἀπὸ τοῦ κρείσσονος καταναγκάζεσθαι.*

Et iniuria, ut videtur, cum afficiuntur homines, magis indignantur, quam cum vim patiuntur, illud enim e pari confectum propter plus habendi cupiditatem fieri videtur, hoc vero a potentiore, videtur inevitabilem necessitatem habere.

Úgy látszik, az emberek a jogtalanságért jobban megneheztelnek, mint az erőszakért. Az elsőt ugyanis egy egyenlő fél hatalmi túlkapásának, a másodikat pedig az erősebbik fél kényszerének érzik.

I, 77, 4.

---

* Lásd a Bibliográfia bevezető megjegyzéseit (173 o.)!

6. *Τὰ μὲν οὖν προγεγενημένα τί δεῖ μακρότερον ἢ ἐς ὅσον τοῖς νῦν
συμφέρει αἰτιάσθαι;*

Sed quid opus est de praeteritis conqueri pluribus, quam quatenus rebus
praesentibus expedit!

De hát mire való volna az elmúlt dolgokat jobban felhánytorgatni,
mint amennyire a jelen kérdésben hasznunkra szolgálhat?

I, 123, 1.

7. *Γενναῖον δὲ εἶναι τοὺς ὁμοίους ἀπὸ τοῦ ἴσου τιμωρεῖσθαι.*

Sed generosi est animi pares in pari conditione ulcisci.

A nemes lélek csak önmagával egyenlő helyzetben levőn áll bosszút.

I, 136, 4.

8. *Αἴσχιοι δὲ ἔχοντας ἀφαιρεθῆναι ἢ κτωμένους ἀτυχεῖσαι.*

Turpius est rebus, quas possidemus, privari, quam in quaerendo rem
infelicititer gerere.

Nagyobb szégyen elveszíteni a meglevőt, mint sikertelenül
próbálkozni valaminek a megszerzésével.

II, 26, 3.

9. *Μέχρι ... τοῦδε ἀνεκτοὶ οἱ ἔπαινοί εἰσι περὶ ἐτέρων λεγόμενοι,
ἐς ὅσον ἂν καὶ αὐτοὺς ἕκαστος οἴηται ἱκανὸς εἶναι δρᾶσαι τι ὧν
ἤκουσεν· τῷ δ' ὑπερβάλλοντι αὐτῶν φθονοῦντες ἤδη καὶ
ἀπιστοῦσιν.*

Eatenus laudes, quae aliis tribuuntur, sunt tolerabiles, quatenus
unusquisque se quoque aliquid eorum, quae audivit, facere posse putat,
quod autem supra ipsos est, ei iam et invident et fidem non habent.

Csak addig tudjuk elviselni a másról elhangzott magasztalást, amíg
ki-ki meg van győződve róla, hogy ő is képes annak a véghezvitelére,
amiről hallott, de ami ezen felül van, azt irigységből azonnal
kétségbe vonja.

II, 35, 2.

10. *Κράτιστοι δ' ἂν τὴν ψυχὴν δικαίως κριθεῖεν οἱ τὰ τε δεινὰ καὶ
ἡδέα σαφέστατα γινώσκοντες καὶ διὰ ταῦτα μὴ ἀποτρεπόμενοι
ἐκ τῶν κινδύνων.*

Praestantissimi autem animo illi sunt iure habendi, qui et aspera et iucunda
planissime intelligunt, nec tamen ob haec a periculis adeundis deterrentur.

Joggal tarthatjuk a legszilárdabb lelkeknek azokat, akik, noha teljes mértékben különbséget tudnak tenni a félelmes és a kellemes között, mégsem hátrálnak meg a veszedelmek előtt.

II, 40, 3.

11. Ἀνδρῶν ... ἐπιφανῶν πᾶσα γῆ τάφος, καὶ οὐ στηλῶν μόνον ἐν τῇ οἰκείᾳ σημαίνει ἐπιγραφῇ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μὴ προσηκούσῃ ἄγραφος μνήμη παρ' ἐκάστῳ τῆς γνώμης μᾶλλον ἢ τοῦ ἔργου ἐνδιατᾶται.

Virorum illustrium omnis terra sepulcrum est, neque sola cipporum in domestico inscriptio testimonio est, sed etiam in alieno solo memoria nullis mandata scriptis magis apud animum cuiusque, quam apud sepulcri opus perpetuo manet.

Kiváló férfiakkak temetője az egész világ; dicsőségük nem korlátozódik a hazai földön levő síroszlopok magasztaló felirataira, hanem túl még a haza határain is, anélkül, hogy lelketlen kő vagy érc hirdetné sírjára nem szoruló emlékeztetőket, mindenkinek a szívében lelkesítő hatással él.

II, 43, 3.

12. Λύπη οὐχ ὥν ἂν τις μὴ πειρασάμενος ἀγαθῶν στερίσκηται, ἀλλ' οὗ ἂν ἐθᾶς γενόμενος ἀφαιρεθῇ.

Nec dolor contingit, cum quis bonis, quae nunquam est expertus, privatur, sed cum quis eo spoliatur, quo frui consueverat.

A bánat nem a sosem ismert javak elvesztésekor szokta elfogni az embert, hanem akkor, ha olyasmittől fosztják meg, aminek az örömet már megízlelte.

II, 44, 2.*

13. Ἄθλα ... οἷς κείται ἀρετῆς μέγιστα, τοῖς δὲ καὶ ἄνδρες ἀριστοὶ πολιτεύουσιν.

Apud quos maxima virtutis praemia proponuntur, in horum etiam civitate viri praestantissimi versantur.

Ahol a legnagyobb jutalom jár az érdemnek, abban a városban a legkiválóbbak a polgárok.

II, 46, 1.

14. Φέρειν δὲ χρὴ τὰ τε δαιμόνια ἀναγκαίως τὰ τε ἀπὸ τῶν πολεμίων ἀνδρείως.

Ferre oportet mala, quae a numinibus accidunt, necessario, quae ab hostibus, fortiter.

Amit az isten cselekszik, azt a megváltoztathatatlanba való belenyugvással, amit az ellenség, azt férfiasan kell elviselnünk.

II, 64, 2.

15. *Οἵτινες πρὸς τὰς συμφορὰς γνώμη μὲν ἤκιστα λυποῦνται, ἔργῳ δὲ μάλιστα ἀντέχουσιν, οὗτοι καὶ πόλεων καὶ ἰδιωτῶν κράτιστοί εἰσιν.*

Qui calamitatibus animo minimum affliguntur, et re ipsa plurimum resistunt, hi et civitatum et privatorum omnium sunt praestantissimi.

Azok a legkiválóbbak az egyes államok és egyes polgárok között, akik a szerencsétlenségek közepette a legkevésbé veszítik el lelki egyensúlyukat, s a legnagyobb erővel tudnak ezekkel szembeszállni.

II, 64, 6.*

16. **Ἄνευ δὲ εὐψυχίας οὐδεμία τέχνη πρὸς τοὺς κινδύνους ἰσχύει. Φόβος γὰρ μνήμην ἐκπλήσσει, τέχνη δὲ ἄνευ ἀλκῆς οὐδὲν ὠφελεῖ.*

Sine animi generositate nulla ars adversus pericula valet. Metus enim memoriam excutit, ars vero sine fortitudine nihil prodest.

Lélekjelenlét nélkül a veszéllyel szemben mindenféle ügyesség haszontalannak bizonyul. Hiszen a rémület megbénítja az emlékekezettel, az ügyesség pedig bátorság nélkül semmit sem ér!

II, 87, 4.

17. *Ἵσσομένων δὲ ἀνδρῶν οὐκ ἐνέλουσιν αἱ γνώμαι πρὸς τοὺς αὐτοὺς κινδύνους ὅμοιαι εἶναι.*

Virorum vero, qui semel victi sunt, animi eadem pericula pari audacia subire non solent.

Az egyszer vereséget szenvedett emberek ugyanabban a veszélyben már nem szoktak hasonló bátorságot tanúsítani.

II, 89, 11.*

18. *Ἐν ... τῷ διαλλάσσουντι τῆς γνώμης καὶ αἱ διαφοραὶ τῶν ἔργων καθίστανται.*

In animorum discrepantia factorum etiam controversiae consistunt.

A felfogásmód különbsége a cselekedetekben is ellentétet támaszt.

III, 10, 1.

19. *Ὁ ... παραβαίνειν τι βουλόμενος τῷ μὴ προύχων ἂν ἐπελθεῖν ἀποτρέπεται.*

Qui aliquid praeter ius facere vult, eo quod viribus non firmior impetum factururus esset, absterretur.

A valamilyen túlkapásra készülődöt csak az a megfontolás tarthatja vissza, hogy nincs meg a megfelelő túlereje.

III, 11, 1.

20. Πέφυκε ... ἄνθρωπος τὸ μὲν θεραπεῖν ὑπερφρονεῖν, τὸ δὲ μὴ ὑπεῖκον θαυμάζειν.

Hoc natura comparatum est, ut homo eum quidem contemnat, a quo colitur, eum vero admiretur, qui ipsi non cedit.

Az embernek természete, hogy a szolgálatkészet megveti, s azt tiszteli, aki nem alkuszik.

III, 39, 5.

21. Ἐλεός τε ... πρὸς τοὺς ὁμοίους δίκαιος ἀντιδίδοσθαι, καὶ μὴ τοὺς οὗτ' ἀντοικτιοῦντας ἐξ ἀνάγκης τε καθεστῶτας αἰεὶ πολεμίου.

Misericordiam illis, qui sunt pares, vicissim tribui est aequum, non autem illis, qui neque mutuum miserationem habituri sunt, et qui necessario perpetuo nobis hostes sunt.

Jogos szánalom csak a velünk egyenlő helyzetben levőknek jár, s nem olyanoknak, akik nem ismernek velünk szemben könyörületet, s így szükségképpen mindig ellenségeink maradnak.

III, 40, 3.

22. Νομίζω δὲ δύο τὰ ἐναντιώτατα εὐβουλία εἶναι, τάχος τε καὶ ὀργήν, ὧν τὸ μὲν μετὰ ἀνοίας φιλεῖ γίνεσθαι, τὸ δὲ μετὰ ἀπαιδευσίας καὶ βραχύτητος γνώμης.

Credo haec duo bonae consultationi maxime contraria esse, celeritatem et iram, quorum alterum quidem cum amentia coniunctum esse solet, alterum vero cum imperitia et consilii tenuitate.

Véleményem szerint a helyes határozat két legnagyobb ellensége az elhamarkodottság és az indulat; az utóbbi rendszerint az értelmetlenség, az előbbi pedig a képzetlenség és felületes gondolkodás eredménye.

III, 42, 1.

23. Καίτοι τὰς ὁμοίας χάριτας μὴ ἀντιδίδοναι αἰσχρὸν μᾶλλον ἢ τὰς μετὰ δικαιοσύνης μὲν ὀφειληθείας, ἐς ἀδικίαν δὲ ἀποδιδομένας.

Atqui turpe potius est, parem gratiam non referre, quam referre eam, quae iuste quidem contracta est, tamen iniuste refertur.

A jó szolgálatot hasonlóval meg nem hálálni nagyobb szégyen, mint azt, ami igazságos voltával lekötelez ugyan, de jogtalanság nélkül nem viszonzozható.

III, 63, 4.

24. Πέφυκε ... τὸ ἀνθρώπειον διὰ παντὸς ἄρχειν μὲν τοῦ εἵκοντος, φυλάσσεσθαι δὲ τὸ ἐπίον.

Ita nati sunt homines, ut semper illos imperio premant, qui cedunt, ab illis vero sibi caveant, qui arma ipsis inferunt.

Az ember vele született mindenkori tulajdonsága, hogy leigázza a megalázkodókat, de az is, hogy védekezik, ha megtámadják.

IV, 61, 5.

25. Τὰ ... διὰ πλείστον πάντες ἴσμεν θαυμαζόμενα, καὶ τὰ πείραν ἤκιστα τῆς δόξης δόντα.

Quae a nobis longissime distant, et quae famae nullum specimen dederunt, omnes haec admirationi esse scimus.

Mindnyájan tudjuk, hogy mindig azt csodálják legjobban, ami a legtávolabb van, s aminek hírért ritkán teszi próbára a tapasztalat.

VI, 11, 4.

26. Πᾶσι δὲ ἀνεπίφθονον τὴν προσήκουσαν σωτηρίαν ἐκπορίζεσθαι.

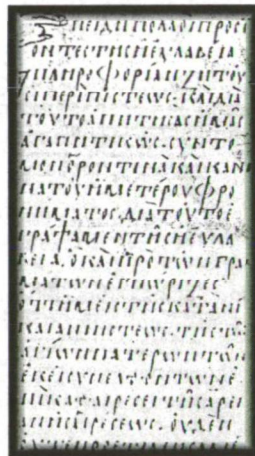
Non est cuiquam invidendum, si salutem suam quaerat.

Senkinek se lehet felrótni, ha tőle telhetőleg igyekszik saját megmenekülését is biztosítani.

VI, 83, 2.

Xenophón

1. Οἱ μὲν ... βιασθέντες ὥς ἀφαιρεθέντες μισοῦσιν, οἱ δὲ πεισθέντες ὥς κεχαρισμένοι φιλοῦσιν.

Qui vi coguntur, ita oderunt, ut quibus aliquid ademptum sit, at qui persuadentur, quasi quibus grata res acciderit, etiam amant.

**Az erőszak áldozataiban – mint kifosztottakban – gyűlölet ébred,
a szép szóval meggyőzöttek pedig – mint megajándékozottak –
szeretetet éreznek.**

Mem. I,2,10.

2. *Καὶ συμμάχων ὁ μὲν βιάζεσθαι τολμῶν δέοιτ' ἂν οὐκ ὀλίγων, ὁ δὲ
πείθειν δυνάμενος οὐδενός· καὶ γὰρ μόνος ἡγοῖτ' ἂν δύνασθαι
πείθειν.*

Si quis violenter audeat agere, non paucis egebit sociis; qui vero
persuadere potest, nullo: nam solum se putat ad persuadendum satis
valere.

**Az erőszakoskodásra vetemedő nem kevés szövetségesre szorul,
a rábeszélést alkalmazó viszont egyre sem, mert tudja, hogy egyedül
is képes bárkit meggyőzni.**

Mem. I,2,11.*

3. *Πάντας ... τοὺς διδάσκοντας ὁρῶ αὐτοὺς δεικνύντας τε τοῖς
μαθηάνουσιν, ἥπερ αὐτοὶ ποιοῦσιν, ἃ διδάσκουσι, καὶ τῷ λόγῳ
προσβιβάζοντας.*

Video omnes eos, qui docent, se ipsos discipulis exhibere, quo pacto
praestent ipsi quod docent, atque etiam oratione eos ad suum morem
adducere.

**Úgy látom, minden tanító önmagát állítja tanítványai elé példaképül,
miként tegyék azt, amit tanít, és szavaival is erre buzdít.**

Mem. I,2,17.

4. *Τὰ τῆς ψυχῆς ἔργα τοὺς μὴ τὴν ψυχὴν ἀσκούντας οὐ δυναμένους·
οὔτε γὰρ ἃ δεῖ πράττειν οὔτε ὧν δεῖ ἀπέχεσθαι δύνανται.*

Actiones animae non posse ab iis perfici, qui animam non exercent: nec
enim quae oportet facere, nec a quibus oportet abstinere, possunt.

**A lelkét elhanyagoló alkalmatlanná lesz a szellemi munkára, mert
nem képes megtenni, amit kell, és tartózkodni attól, amitől kell.**

Mem. I,2,19.*

5. *Τὸ ἄφρον ἄτιμόν ἐστι.*

Insipiens omne sine pretio est.

Ami esztelen, az nem méltó a megbecsülésre.

Mem. I,2,55.*

---

* Lásd a Bibliográfia bevezető megjegyzéseit (173 o.)!

6. Ἐγὼ δὲ νομίζω τὸ μὲν μηδενὸς δέεσθαι θεῖον εἶναι· τὸ δ' ὡς ἐλαχίστων ἐγγυτάτῳ τοῦ θεῖου· καὶ τὸ μὲν θεῖον κράτιστον, τὸ δὲ ἐγγυτάτῳ τοῦ θεῖου ἐγγυτάτῳ τοῦ κρατίστου.

Ego vero arbitror, nulla re indigere, divinum esse, - quam paucissimis, proximum dei naturae: ac divinum quidem quod sit, praestantissimum esse; quod autem divino proximum, id etiam praestantissimo proximum esse.

Én úgy tartom, hogy semmire sem szorulni: istenhez méltó, a lehető legkevesebbre szorulni: megközelíti az istenit, minthogy pedig az isteni a legtökéletesebb, az istenihez közel állni annyit tesz, mint a tökéletesség közelébe jutni.

Mem. I,6,10.

7. Τῶν ... ὄντων ἀγαθῶν καὶ καλῶν οὐδὲν ἄνευ πόνου καὶ ἐπιμελείας θεοὶ διδῶσιν ἀνθρώποις.

Nihil eorum, quae bona et pulchra sunt, sine labore et exercitatione dii hominibus largiuntur.

Az istenek semmiféle valódi kiválóságot és szépséget nem juttatnak fáradság és gyakorlás nélkül az embereknek.

Mem. II,1,28.

8. Εἴτε ὑπὸ φίλων ἐθέλεις ἀγαπᾶσθαι, τοὺς φίλους εὐεργετητέον· εἴτε ὑπὸ τινος πόλεως ἐπιθυμεῖς τιμᾶσθαι, τὴν πόλιν ὠφελητέον.

Seu ab amicis vis diligi, beneficiis amici sunt afficiendi; sive a civitate aliqua vis honorari, utilitatis quid civitati afferendum est.

Ha azt kívánod, hogy legyenek barátaid, halmozd el őket jótettekkel; ha arra törekszel, hogy valamelyik állam tiszteletét kívívd, légy hasznára.

Mem. II,1,28.*

9. Τοὺς ... εὐ παθόντας, ὅταν δυνάμενοι χάριν ἀποδοῦναι μὴ ἀποδῶσιν, ἀχαρίστους καλοῦσιν.

Illos ingratos vocant, qui affecti beneficiis, cum referre gratiam possint, non referunt.

Azokat hívják hálátlannak, akik nem viszonzozzák a kapott jótéteményeket, bár módjuk volna rá.

Mem. II,2,1.

10. Οὐκ ἂν πολλή ἀμαθία εἴη καὶ κακοδαιμονία τοῖς ἐπ' ὠφελείᾳ πεποιημένοις ἐπὶ βλάβῃ χρῆσθαι:

An non magna fuerit inscitia, magnaue infelicitas, iis ad detrimentum uti, quae ad utilitatem facta sunt?

Hát nem volna ostobaság és örülség a hasznos célra teremtettt dolgokat kártevésre használni?

Mem. II,3,19.

11. "Α δὲ αἱ τε χεῖρες ἐκάστῳ ὑπηρετοῦσι καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ προορῶσι καὶ τὰ ὤτα προακούουσι καὶ οἱ πόδες διανύουσιν, τούτων φίλος εὐεργετῶν οὐδενὸς λείπεται· πολλάκις δέ, ἃ πρὸ αὐτοῦ τις ἢ οὐκ ἐξειργάσατο ἢ οὐκ εἶδεν ἢ οὐκ ἤκουσεν ἢ οὐ διήνυσεν, ταῦτα ὁ φίλος πρὸ τοῦ φίλου ἐξήρκεσεν.

Quodcunque vero vel manus cuique subministrant, vel prospiciunt oculi, vel aures ante percipiunt, vel perficiunt pedes, in eorum nullo amici benefici est inferior opera. Saepe quae quos pro se ipso non elaboraverit, vel non viderit, vel non audiverit, vel non perfecerit, ea amicus pro amico praestare valuit.

S amit csak megtehet bárki a kezével, előreláthat a szemével, a fülével előre meghallhat, a lábával végigjárhat, mindama jótettekből a barát semmit sem mulaszt el. Gyakran azt is megteszi egyik barát a másikának, amit saját érdekében nem tett meg, nem nézett meg, nem hallgatott meg és nem is járt végig.

Mem. II,4,7.

12. "Ἐνιοὶ δένδρα μὲν πειρῶνται θεραπεύειν τοῦ καρποῦ ἕνεκεν, τοῦ δὲ παμφωρωτάτου κτήματος, ὃ καλεῖται φίλος, ἀργῶς καὶ ἀνειμένως οἱ πλείστοι ἐπιμέλονται.

Arbores nonnulli multo cum labore student excolere, fructus causa, possessionem illam omnium fertilissimam, quae amicus vocatur, segniter remissèque plurimi curant.

Bár az emberek fákat gondoznak a várható termés reményében, a legtöbben henyén és gondatlanul elhanyagolják azt a bőven termő birtokot, amit barátoknak nevezünk.

Mem. II,4,7.*

13. Τοὺς δὲ χρηστοὺς οὔτε αἰκέτας πάνυ τι πωλουμένους ὁρῶ οὔτε φίλους προδιδομένους.

Neque bonos servos video fere vendi, neque bonos amicos deseri.

Nézetem szerint sem a hasznos rabszolgát nem kótyavetyélik el,
sem a hasznos barátot nem hagyják cserben.

Mem. II,5,5.

14. *Χρὴ ... τῶν πραγμάτων ὅσα μὲν δύνασαι ποιεῖν, ὑπομένειν, ὅσα δὲ
μὴ δύνασαι, φυλάττεσθαι, ὅ τι δ' ἂν πράττης, τούτου ὡς κάλλιστα
καὶ προθυμότερα ἐπιμελεῖσθαι.*

Te conari decet negotia, quaecunque conficere potes, ut suscipias; quae
non potes, caveas: quicquid autem feceris, in id uti quam rectissime
promptissimeque incumbas.

Csak olyan feladatot kell elvállalni, amit el tud látni az ember,
s erején fölül semmit nem szabad vállalni. De amibe belefogsz,
azt szépen és figyelmesen csináld végig.

Mem. II,8,6.

15. *Ἐν πάντι πράγματι οἱ ἄνθρωποι τούτοις μάλιστα ἐθέλουσι
πείθεσθαι, οὓς ἂν ἡγῶνται βελτίστους εἶναι καὶ γὰρ ἐν νόσῳ,
ὃν ἂν ἡγῶνται ἱατρικώτατον εἶναι, τούτῳ μάλιστα πείθονται,
καὶ ἐν πλοίῳ οἱ πλείοντες, ὃν ἂν κυβερνητικώτατον, καὶ ἐν
γεωργίᾳ, ὃν ἂν γεωργικώτατον.*

Quavis in re parere homines his maxime volunt, quoscunque existimant
esse praestantissimos. Nam in morbo potissimum huic parent,
quemcumque medicae rei putant esse peritissimum; et in navi qui
navigant, huic, quemcumque gubernandi peritissimum; et in agricultura ei,
quemcumque agri colendi peritissimum.

Az ember minden dologban legszívesebben annak engedelmeskedik,
akit a legkiválóbbnak tart. Betegen például annak engedelmeskedünk,
akit a legjobb orvosnak gondolunk, hajóúton a legjobb kormányosnak,
ha pedig földművelésről van szó, a legjobb földművesnek.

Mem. III,3,9.*

16. *Τὸ μὲν ... θάρσος ἀμέλειάν τε καὶ ῥαθυμίαν καὶ ἀπείθειαν
ἐμβάλλει, ὁ ... φόβος προσεκτικωτέρους τε καὶ εὐπειθεστέρους καὶ
εὐτακτοτέρους ποιεῖ.*

Spiritus tibi praefidens negligentiam et ignaviam et inoboedientiam parit;
metus autem homines attentiores, oboedientiores, magisque compositos reddit.

Az elbizakodottság nemtörődömséget, könnyelműséget és
engedtelenséget szül, a félelem viszont elővigyázatossá,
engedelmessé és fegyelmezetté tesz.

Mem. III,5,5.

17. *Οὐχ ὁρᾶς, ὥς σφαλερόν ἐστι τὸ ἃ μὴ οἶδέ τις, ταῦτα λέγειν ἢ πράττειν;*

Non vides, quam periculosum sit ea vel dicere vel facere aliquem, quae ignorat?

**Nem veszed észre, milyen ingoványos talajra téved valaki,
ha olyasmit mond vagy tesz, amihez nem ért!**

Mem. III,6,16.*

18. *Πάντα ... ἀγαθὰ μὲν καὶ καλὰ ἐστὶ, πρὸς ἃ ἂν εὖ ἔχη, κακὰ δὲ καὶ αἰσχρά, πρὸς ἃ ἂν κακῶς.*

Omnia bona sunt ac pulchra, ad quae bene se habent; mala vero ac turpia, ad quae male.

**Minden ott jó és szép, ahol helyénvaló, rossz azonban és rút,
ahol helytelen.**

Mem. III,8,7.

19. *Πάντας χρὴ καὶ τοὺς εὐφρεστέρους καὶ τοὺς ἀμβλυτέρους τὴν φύσιν, ἐν οἷς ἂν ἀξιόλογοι βούλονται γενέσθαι, ταῦτα καὶ μαθαίνειν καὶ μελετᾶν.*

Debent omnes, sive a natura praestantiori sint indole praediti, sive hebetiori, ea discere ac meditari, in quibus excellere velint.

**Akár kedvezett valakinek a természet, akár nem, tanulnia
és gyakorolnia kell, ha dicsőségre törekszik valamiben.**

Mem. III,9,3.*

20. *Βίᾳ μὲν οὐτ' ἂν ἔλοις οὔτε κατάσχους φίλον, εὐεργεσία δὲ καὶ ἡδονὴ τὸ θηρίον τοῦτο ἀλώσιμόν τε καὶ παραμόνιόν ἐστιν.*

Vi quidem neque capere, neque retinere amicum possis: sed haec bestia beneficio et voluptate tum capi potest, tum, ut maneat, retineri.

**Erőszakkal nem kaparinthatsz és nem tarthatsz meg egyetlen barátot
sem, jótéteményekkel és kedvességgel viszont ezt a vadat is el lehet
fogni és meg lehet szelídíteni.**

Mem. III,11,11.*

21. *Χαρίζοιο δ' ἂν μάλιστα, εἰ δεομένοις δωροῖο τὰ παρὰ σεαυτῆς· ὁρᾶς γάρ, ὅτι καὶ τῶν βρωμάτων τὰ ἡδιστα, εἰ μὲν τις προσφέρει, πρὶν ἐπιθυμεῖν, ἀρῆ φάινεται, κεκορεσμένοις δὲ καὶ*

βδελυγμίαν παρέχει, ἐὰν δέ τις προσφέρῃ, λιμὸν ἐμποιήσας, κᾶν φαυλότερα ἢ, πάνυ ἡδέα φαίνεται.

Gratificaberis autem maxime, si tua, cum eis indigent, concesseris. Vides enim etiam suavissimas escas, allatas prius quam appetantur, insuaves videri, exsaturatis vero etiam fastidium parere: at si quis eas porrigat iis quibus famem excitaverit, etiamsi viliores sint, persuaves videntur.

Akkor vagy a legkedvesebb, ha csak a vágyakozóknak nyújtasz az ajándékaidból. Mert jól tudod, hogy a legfinomabb étel sem esik jól, ha előbb esszük meg, mint hogy étvágyunk megjött volna, sőt a jóllakottat egyenesen csömör fogja el tőle, de ha valaki korgó gyomorral lát neki az ételnek, akkor is élvezni fogja, ha kevésbé jóízű.

Mem. III,11,13.

22. *Μῶρόν ἐστι, εἴ τις οἶεται μὴ μαθὼν τὰ τε ὠφέλιμα καὶ τὰ βλαβερὰ τῶν πραγμάτων διαγνώσκειν.*

Stolidum est, si quis, cum non didicerit, quae utilia, quaeve noxia sunt, putet ea se discreturum.

Esztelen, aki azt hiszi, hogy tanulás nélkül meg tudja különböztetni a hasznos és ártalmas dolgokat.

Mem. IV,1,5.*

23. *Ἐκεῖνο δὲ οὐ φανερόν, ... ὅτι διὰ μὲν τὸ εἰδέναι ἑαυτοὺς πλεῖστα ἀγαθὰ πάσχουσιν οἱ ἄνθρωποι, διὰ δὲ τὸ ἐψεῦσθαι ἑαυτῶν πλεῖστα κακά; οἱ μὲν εἰδότες ἑαυτοὺς τὰ τε ἐπιτήδεια ἑαυτοῖς ἴσασι καὶ διαγιγνώσκουσιν ἃ τε δυνάνται καὶ ἃ μὴ.*

An vero non perspicuum est, ... ex eo quod se noverint, maxima homines bona percipere, quod autem suas vires ignorent, mala plurima! Nam qui se ipsos norunt, quae sibi commoda sint, sciunt, et quae vel possint vel nequeant dignoscunt.

Ugye a napnál is világosabb, hogy az emberek önismeretéből származik a legtöbb jó, önáltatásukból pedig a legtöbb rossz? Akik ismerik önmagukat, tudják, hogy mire van szükségük, és át tudják tekinteni, mire képesek és mire nem.

Mem. IV,2,26.

24. *Ἄριστα μὲν ... οἶμαι ζῆν τοὺς ἄριστα ἐπιμελομένους τοῦ ὥς βελτίστους γίγνεσθαι, ἥδιστα δὲ τοὺς μάλιστα αἰσθανομένους, ὅτι βελτίους γίγνονται.*

Optime quidem arbitror illos vivere, qui optime dant operam, ut quam optimi fiant; iucundissimi vero, qui maxime fieri se meliores sentiunt.

Szerintem az él a legszebben, aki a legtöbbet teszi azért, hogy minél jobbá váljék, a legkellemesebben pedig az, aki érzi, hogy jobbá lett.

Mem. IV,8,6.

25. Ὅρῳ δ' ἔγωγε καὶ τὴν δόξαν τῶν προγεγονότων ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἐπιγιγνομένοις οὐχ ὁμοίαν καταλειπομένην τῶν τε ἀδικησάντων καὶ τῶν ἀδικηθέντων.

Video ex superiorum temporum hominibus non eandem posteris opinionem de se reliquisse qui iniuriam fecerunt, et quibus facta fuit iniuria.

Jól tudom, hogy az utódok körében nem ugyanolyan hírnév jut osztályrészül azoknak az ősöknek, akik igazságtalanok voltak, mint azoknak, akiket igazságtalanság ért.

Mem. IV,8,10.

Bibliográfia

Az egyes szerzők esetében első helyen azt a kiadást tüntetjük fel, amelyből a görög szöveget vettük át. A másodikon szerepel az a kötet, amely alapján a latin fordítást közöljük, s amelyet A.F. Didot neve fémjelez. Harmadik helyen azon mű adatai szerepelnek, amelynek magyar fordítását munkánkban átvettük.

A szentenciák latin és magyar változatát helyenként a szöveghezűség kedvéért módosítottuk.

A görög szövegben található ... azt jelzi, hogy valamely kapcsoló- vagy kötőszó elmaradt. Ezt a kihagyást a latin és magyar fordításban általában nem jelöljük. Mondat közben alkalmazott terjedelmesebb kihagyást minden esetben jelölünk.

Olyan gondolatokat, amelyek egy-egy tagmondatként jelennek meg az eredeti szövegben, önálló mondatként közlünk, s * jelet alkalmazunk a szentencia előfordulási helyét feltüntető adatok után. Ugyanígy jelöljük, ha valamely bölcs mondást megelőző vagy követő rész marad el.

Az Aiszóposz-szentenciák esetében mindenhol elhagytuk a bevezető formulát. Ez leggyakrabban: *Ὁ λόγος δηλοῖ, ὅτι ...* („A mese azt mutatja, hogy...”), valamint *οὕτω* („Így/ugyanígy”). A * jel azonban csak az első szentencia után szerepel.

A hét bölcs

☞ *Die Fragmente der Vorsokratiker. Griechisch-Deutsch von H. Diels, erster Band, zehnte Auflage, hrsg. von W. Kranz, Berlin 1961.*

☞ *Fragmenta philosophorum Graecorum I, collegit, rec., ill., ind. Fr. Guil. Aug. Mullachius, Parisiis (A.F. Didot) 1883.*

☞ *A magyar változatot saját áttüztetésünkben közöljük. Esetenként segítséget jelentett Bollók János fordítása (ld. Pais István, Antik bölcsek – gondolatok – aforizmák, Bp. 1986).*

Aiszkhülosz

☞ *Eschyle I-II, texte établi et traduit P. Mazon*
Paris (Les Belles Lettres) 1931, 1935.

☞ *Aeschyli et Sophoclis Tragoediae et Fragmenta, Graece et Latine cum indicibus, Parisiis (A.F. Didot) 1886.*

☞ *Aiszkhülosz drámái, ford. Devecseri Gábor, Jánossy István, Kerényi Grácia, Trencsényi-Waldapfel Imre, Bp. 1996.*

Aiszóposz

☞ *Corpus fabularum Aesopicarum vol. I, ed. A. Hausrath, fasc. I, ed. alt. cur. H. Hunger, Leipzig (Teubner) 1970.*

☞ *A latin forítást saját átültetésünkben közöljük.*

☞ *Aiszóposz meséi, ford., jegyz., utószó Sarkady János, Bp. 1969.*

Arisztotelész

☞ *Eudemi Rhodii Ethica, adiecto de virtutibus et vitiis libello rec. Fr. Susemihl, Leipzig (Teubner) 1884.*

☞ *Aristotelis quae feruntur Magna Moralia, rec. Fr. Susemihl, Leipzig (Teubner) 1883.*

☞ *Aristotelis Ethica Nicomachea, rec. Fr. Susemihl. Ed. tertia, curavit O. Apelt, Leipzig (Teubner) 1912.*

☞ *Aristotelis Opera omnia vol. II, Parisiis (A.F. Didot) é.n.*

☞ *Arisztotelész, Eudémoszi etika. Nagy etika, ford., jegyz. Steiger Kornél, utószó Heller Ágnes, Bp. 1975.*

☞ *Arisztotelész, Nikomakhoszi etika, ford. Szabó Miklós. A szöveget gondozta és a jegyzeteket írta Simon Endre, Bp. 1987.*

Démokritosz

☞ *Die Fragmente der Vorsokratiker. Griechisch und Deutsch von H. Diels, zweiter Band, Berlin 1912.*

☞ *Fragmenta philosophorum Graecorum I, collegit, rec., ill., ind. Fr. Guil. Aug. Mullachius, Parisiis (A.F. Didot) 1883.*

☞ *Görög gondolkodók 2, ford. Bodor András, Kövendi Dénes, Sebestyén Károly, Steiger Kornél, Szabó György, Bp. 1992.*

A szemelvényeket Diels számozásával azonosítottuk.

Euripidész

- ☞ *Euripides Tragoediae I-II*, ed. A. Nauck, Lipsiae (Teubner) 1912.
- ☞ *Euripidis Fabulae, recognovit, Latine vertit, in duodecim fabulas adnotationem criticam scripsit, omnium ordinem chronologicum indigavit Th. Fix*, Parisiis (A. F. Didot) 1843.
- ☞ *Euripidész összes drámái*, ford. Devecseri Gábor, Horváth István Károly, Jánossy István, Kárpáthy Csilla, Kerényi Grácia, Trencsényi-Waldapfel Imre, Bp. 1984.

Galénosz

- ☞ *Claudii Galeni Pergameni Scripta minora I, III, recensuerunt I. Marquardt, I. Mueller, G. Helmreich*, Lipsiae (Teubner) 1834, 1939.
- ☞ *C.G. Kühn, Galeni operea omnia I, V*, Lipsiae 1821, 1823.

A magyar fordítást az alábbi kéziratos diplomamunkák alapján közöljük:

- ☞ *Galénosz, Buzdító beszéd a mesterségek tanulására*, készítette Marancsik Márta, JATE BTK Szeged 1995.
- ☞ *Galénosz, A lélek fogatkozásairól*, készítette Vágó Mária, JATE BTK Szeged 1996.
- ☞ *Galénosz, Az orvosi iskolákról kezdőknek*, készítette Soós Éva, JATE BTK Szeged 1996.

A helymegjelölések esetében az arab számok az adott fejezetben belül a sorokat jelentik. A zárójelben álló szám a kiadásban található folyamatos számozást adja meg.

Héliodórosz

- ☞ *Héliodore Les Éthiopes I-III*, par R.M. Ratenbury, Rev. T.W. Lumb (J. Maillon), Paris (Les Belles Lettres) 1935-1940.
- ☞ *Erotici Scriptores, ex nova recensione G.A. Hirschling Graece et Latine*, Parisiis (A.F. Didot) 1856.
- ☞ *Héliodórosz, Sorsüldözött szerelmesek (Etiópiai történet)*, ford. Szepessy Tibor, utószó Hegedűs István, Bp. 1964.

Hérakleitosz

- ☞ *Die Fragmente der Vorsokratiker. Griechisch und Deutsch von H. Diels, zehnte Auflage hrsg. von W. Kranz, Berlin 1961.*
- ☞ *Fragmenta philosophorum Graecorum I, collegit, rec., ill., ind. Fr. Quil. Aug. Mullachius, Parisiis (A.F. Didot) 1883.*
- ☞ *Görög gondolkodók 1, ford. Bodor András, Kerényi Károly, Marticskó József, Ritoók Zsigmond, Sebestyén Károly, Steiger Kornél, Szabó György, Bp. 1992.*

A 10., 11. és 12. szemelvény latin fordítását saját átültetésünkben közöljük.

Hésziodosz

- ☞ *Hésziodosz, Munkák és napok, görögül és magyarul, ford. a bevezetést, a jegyzeteket és a kísérő tanulmányokat írta Trencsényi-Waldapfel Imre, Budapest 1955.*
- ☞ *Hesiodi Carmina, Graece et Latine cum indicibus nominum et rerum, edidit F.S. Lehrs, Parisiis (A.F. Didot) 1839.*

Hippokratész

- ☞ *Hippocrates, with an English Translation by W.H.S. Jones, I, II, IV. London-Cambridge-Massachusetts 1923, 1931.*
- ☞ *A latin változatot saját átültetésünkben közöljük. Az 1., 2., 3., 8., és 9. szemelvény esetében segítségül vettük az alábbi munkát: Hippocratis Opera omnia, industria et diligentia Joan Antonidae van der Linden I-II, Leiden 1665.*
- ☞ *Válogatások a Hippokratészi Gyűjteményből, a tanulmányokat válogatta Havas László, ford. Havas László, Németh Béla, Ritoók Zsigmond, szerk. Kádár Zoltán, Bp. 1991.*
- ☞ *Az első szemelvény Magyar László fordítása in: Benedek István, Hügieia, Bp. 1990, 58. A 2-5. szemelvényeket saját átültetésünkben közöljük magyarul.*

Homérosz

- ☞ *Homerus, Ilias, ediderunt W. Dindorf-C.Hentze, Lipsiae (Teubner) 1928.*

☞ *Homers Odyssee, für den Schulgebrauch erklärt von Dr. Karl Friedrich Ameis I-II*, Leipzig (Teubner) 1884.

☞ *Homeri Carmina et Cycli Epici Reliquiae Graece et Latine*, Parisiis (A.F. Didot) 1845.

☞ *Homérosz, Iliász, Odüsszeia, Homéroszi költemények* ford. Devecseri Gábor, Bp. 1993.

Longosz

☞ *Longus, Daphnis et Chloe*, edidit M.D. Reeve, Leipzig (Teubner) 1982.

☞ *Erotici Scriptores, ex nova recensione G.A. Hirsching Graece et Latine*, Parisiis (A.F. Didot) 1856.

☞ *Longosz Daphnis és Chloé*, ford., utószó, jegyz. Détsy Mihály, Bp. 1994.

Marcus Aurelius

☞ *Marcus Aurelius, Ad se ipsum libri XII*, edidit J. Daylen Leipzig (Teubner) 1979.

☞ *A latin változatot saját áttüztetésünkben közöljük.*

☞ *Marcus Aurelius elmélkedései*, ford. Huszti József, Bp. 1975.

Platón

☞ *Platon, Oeuvres complètes I-XII, texte établi et traduit par L. Bodin, A. Croiset, M. Croiset, L. Méridier*, Paris (Les Belles Lettres) 1920-1965.

☞ *Platonis Opera, ex recensione R.B. Hirschigii, Graece et Latine I-II*, Parisiis (A.F. Didot) 1891.

☞ *Platón összes művei I-II*, ford. Faragó Iászló, Gyomlay Gyula, Halasy-Nagy József, Hamvas Béla, Kövendi Dénes, Magyaryné Techert Margit, Nagy Ferenc, Péterfy Jenő, Szabó Árpád, Szabó Miklós, Bp. 1943.

Plutarkhosz

☞ *Plutarchus, Vitae parallelae I-III*, edidit K. Ziegler, Lipsiae (Teubner) 1964-1973.

📖 *Plutarchi Vitae I-II, Graece et Latine, recogn. Theod. Doemner, Parisiis (A.F. Didot) 1847.*

📖 *Plutarkhosz, Párhuzamos életrajzok I-II, ford. Máthé Elek, Bp. 1996.*

Szophoklész

📖 *Sophocles, Tragoediae, ediderunt W. Dindorf –S. Wekler, Lipsiae (Teubner) 1914.*

📖 *Sophoclis Tragoediae Septem et Perditarum Fragmenta, ex nova recensione Guilielmi Dindorfii, translationem Latinam Brunokii reformavit L. Benloew, Parisiis (A.F. Didot) é.n.*

📖 *Szophoklész drámái, ford. Babits Mihály, Devecseri Gábor, Horváth István Károly, Jánossy István, Kardos László, Kerényi Grácia, Trencsényi-Waldapfel Imre, Bp. 1970.*

Thukhüdidész

📖 *Thucydides, Historiae I-III, edidit C. Hude, Lipsiae 1913.*

📖 *Thucydidis Historia belli Peloponnesiaci cum nova translatione Latina F. Haasii, Parisiis (A.F. Didot) 1884.*

📖 *Thuküdidész, A peloponnészoszi háború, ford., jegyz., utószó Muraközy Gyula, Bp. 1985.*

Xenophón

📖 *Xenophons Memorabilien, für den Schulgebrauch erkl. R. Kühner, Leipzig (Teubner) 1902.*

📖 *Xenophontis scripta quae supersunt, Graece et Latine cum ind. nom. et rerum loc., Parisiis (A.F. Didot) 1853.*

📖 *Xenophón, Emlékeim Szókratészről, ford., utószó és jegyz. Németh György, Bp. 1986.*

Függelék

A görög írás és a kiejtési szabályok

1. A görög betűk, elnevezésük, hangértékük

Alakjuk	Nevük	Kiejtésük
A α	ἄλφα alpha	a, á
B β	βῆτα béta	b
Γ γ	γάμμα gamma	g
Δ δ	δέλτα delta	d
E ε	ἒ ψιλόν epszilon	e
Z ζ	ζῆτα dzéta	dz
H η	ἦτα éta	é
Θ θ	θῆτα théta	th
I ι	ἰῶτα ióta	i, í
K κ	κάππα kappa	k
Λ λ	λάμβδα lambda	l
M μ	μῦ mü	m
N ν	νῦ nü	n
Ξ ξ	ξεῖ kszi	ksz
O ο	ὀ μικρόν omíkrón	o
Π π	πεῖ pí	p
P ρ	ῥῶ rhó	r
Σ σ S	σίγμα szigma	sz
T τ	ταῦ tau	t
Υ υ	ὕ ψιλόν üpszilon	ü, ü
Φ φ	φεῖ phí	ph, f
X χ	χεῖ khí	kh
Ψ ψ	ψεῖ pszi	psz
Ω ω	ὦ μέγα ómega	ó

2. Hehezet

A görögben minden olyan esetben, amely magánhangzóval kezdődik, hehezetet találunk. Ez kétféle lehet:

a) erős hehezet (*spiritus asper*), amelynek jele: ' , hangértéke: h.

Elhelyezkedése: kis kezdőbetű esetén a magánhangzó fölött, nagy kezdőbetű esetén a hangzó előtt.

Például: ὥρα és Ὥρα ejtése: *hóra*
 ὅρκος és Ὀρκος ejtése: *horkosz*

A szókezdő ρ mindig erős hehezetet kap. Ha a szó belsejében kettős ρ található, akkor az elsöre gyenge, a másodikra erős hehezetet tehetünk, ezek használata azonban nem kötelező. A ρ fölötti hehezetet nem ejtjük.

Például:

ῥήτωρ és Ῥήτωρ ejtése: *rétór*
 Πύρρος vagy Πυρρος ejtése: *Pürrosz*

- b) *gyenge hehezet, amelynek jele: ' , hangértéke nincs, azaz nem ejtjük.*
 Elhelyezkedése ugyanolyan, mint az erős hehezeté.

Például:

ὄνομα és Ὀνομα ejtése: *onoma*

3. Ékezet

A görög nyelv hangsúlya zenei volt: a nyomatékkel rendelkező szótagot magasabb hangon ejtették, a hangsúlytalant pedig mélyebb hangon.

Néhány hangsúlytalan szótól eltekintve minden szóban van egy hangsúlyos szótag. Az úgynevezett háromszótagos törvénynek megfelelően a hangsúly az utolsó három szótag valamelyikén helyezkedik el.

A hangsúlyos szótagok jelölésére szolgálnak az ékezetek. Három fajtájuk van:

- a) *Éles ékezet (accentus acutus), melynek jele: ´.* Éles ékezet állhat az utolsó három szótag bármelyikén, továbbá egyaránt hordozhatja hosszú, rövid magánhangzót és kettős magánhangzót (ld. a 4. pontot) tartalmazó szótag. Az éles ékezet elhelyezkedése a szó belsejében a magánhangzó fölött, szókezdő helyzetben kis kezdőbetű esetén a magánhangzó fölött, a hehezetet követően, nagy kezdőbetű esetén a magánhangzó előtt. Kettős magánhangzóknál a második betűn (ld. a 4. pontot is). Az éles ékezetet tartalmazó szótagot magasabban ejtették, mai kiejtésünkben ennek érzékeltetésére nem törekszünk. A szavakat az ékezet elhelyezkedése szerint a következőképpen nevezzük: *harmadéles* (az éles ékezet hátulról a harmadik szótagon helyezkedik el), *másodéles* (az éles ékezet a szó utolsó előtti szótagján található), *végéles* (az éles ékezet az utolsó szótagon áll).

Példák:

ἤλεκτροι	és	Ἡλεκτρον	ejtése: <i>élektron (harmadéles)</i>
ὄρκος	és	Ὀρκος	ejtése: <i>horkosz (másodéles)</i>
ὥρα	és	Ὥρα	ejtése: <i>hóra (másodéles)</i>
ἀγωνία	és	Ἀγωνία	ejtése: <i>agónia (másodéles)</i>
ὀκτώ	és	Ὀκτώ	ejtése: <i>októ (végéles)</i>
αἰσθησις	és	Αἰσθησις	ejtése: <i>aiszthészisz (harmadéles)</i>

- b) *Tompa ékezet (accentus gravis), melynek jele: `*. Akkor fordul elő a tompa ékezet, ha az eredetileg végéles szót a mondatban nem írásjel, hanem másik, önálló ékezettel rendelkező szó követi.

Például az *άνήρ, πρὸς, πλάτανος, ἵκει* szavak ékezetei, ha mondatot alkotnak, a következőképpen alakulnak:

Ὁ άνήρ πρὸς πλάτανον ἵκει. A férfi egy platánfához érkezett.

A *τις, τὶ* határozatlan névmást is így jelöljük, hogy megkülönböztessük a *τίς, τί* (ki!, mi!) kérdőnévmástól.

- c) *Hajtott ékezet (accentus circumflexus), melynek jele: ^*. Valójában egy éles és egy tompa ékezet találkozásából (^) alakult ki. Az ilyen ékezettel bíró szótagot emelkedő-ereszkedő hangon ejtették. Hajtott ékezet csak hosszú magánhangzót vagy kettős magánhangzót (ld. a 4. pontot) tartalmazó szótagon állhat, s csak a szó utolsó vagy utolsó előtti szótagján helyezkedhet el. A szavak elnevezése a hajtott ékezet elhelyezkedése szerint: *másodhajtott* (a hajtott ékezet a szó utolsó előtti szótagján helyezkedik el), *véghajtott* (a hajtott ékezet a szó utolsó szótagján található).

Például:

<i>Θήβαι</i>	ejtése: <i>Thébaj (másodhajtott)</i>
<i>αἶμα és Αἶμα</i>	ejtése: <i>hajma (másodhajtott)</i>
<i>πολλοῦ</i>	ejtése: <i>pollú (véghajtott)</i>

4. Proclisis és enclisis

- a) *Proclisis*: A görögben van néhány olyan egytagú szó, amelynek nincs saját hangsúlya. Ezek a beszédben az utánuk következő szóval egyesültek hangtani szólamná. Ilyen szavak például: *ὁ, ἡ, οἱ, αἱ, ἐν, εἰς, οὐ* stb. Bizonyos esetekben a proclitikus szó ékezetet kap.

- b) *Enclisis vagy simulás*: A görögben néhány egy- és kétszótagú szó, amely rendelkezik saját ékezettel, a mondatban olyan szorosan kapcsolódik a megelőző szóhoz, hogy vele egy főhangsúllyal rendelkező szólamná kapcsolódik össze, s eközben saját hangsúlyát elveszíti. Az ilyen szavakat simulóknak, a jelenséget simulásnak nevezzük. A jelenséget az ékezetek alakulása tükrözheti:

Végéles vagy véghajtott szó után a simuló elveszti ékezetét, a megelőző szó pedig megtartja sajátját. Fontos, hogy a végéles szó ilyenkor nem tompul.

Például: *καλὸς τις, εὖ ἐστιν.*

Másodéles szó után az egytagú simuló elveszti ékezetét, de a kéttagú megtartja.

Az egytagú simuló ékezte nem jelenik meg az előző másodéles szón. Ennek oka, hogy ugyanazon szó nem tartalmazhat két egymást követő éles ékezetű szótagot.

Például:

ἵππος τις, ἵπποι τινές

Harmadéles vagy másodhajtott szó átveszi a simuló ékezetét, s azt az írásban a harmadéles ill. másodhajtott szó utolsó szótagján éles ékezzel jelöljük. Ez lesz a kiejtés főhangsúlya.

Például:

τέττιγá τινα, ταῦρός τις

5. Kettős magánhangzók (diftongusok)

A valódi magánhangzók (*a, ε, η, ο, ω*) és a félhangzók (*ι, υ*) összekapcsolódása révén keletkeznek. A kettős magánhangzók kétfélék lehetnek.

a) Valódi kettős magánhangzók, amelyekben mindkét hangot ejtjük.

Ezek a következők:

<i>α + ι = αι</i>	ejtése: aj	<i>α + υ = αυ</i>	ejtése: au
<i>ε + ι = ει</i>	ejtése: ej	<i>ε + υ = ευ</i>	ejtése: eu
<i>ο + ι = οι</i>	ejtése: oj	<i>ο + υ = ου</i>	ejtése: ú
<i>υ + ι = υι</i>	ejtése: üj	<i>η + υ = ηυ</i>	ejtése: éu
		<i>ω + υ = ωυ</i>	ejtése: óu

b) Nem valódi kettős magánhangzók, amelyek hosszú valódi magánhangzó és *ι* összekapcsolódásából keletkeznek. Ezek esetében az *ι* hangot nem ejtjük. Kisbetűk esetében az *ι* - t a betű alá írjuk (ez az *ióta subscriptum* vagy aláírt ióta), nagybetű esetében mellé írjuk (ez az *ióta adscriptum* vagy melléírt ióta). A nem valódi kettős magánhangzók a következők:

<i>α</i> és <i>Αι</i>	ejtése: á
<i>η</i> és <i>Ηι</i>	ejtése: é
<i>ω</i> és <i>Ωι</i>	ejtése: ó

c) Az ékezet és a hehezet elhelyezkedése a kettős magánhangzók esetében. Valódi kettős magánhangzók esetében a második tagon.

Például:

<i>αὐλή</i>	és	<i>Αὐλή</i>	ejtése: <i>aulé</i>
<i>οἶνος</i>	és	<i>Οἶνος</i>	ejtése: <i>ojnosz</i>
<i>αἶμα</i>	és	<i>Αἶμα</i>	ejtése: <i>hajma</i>

Nem valódi magánhangzók esetén nagy kezdőbetűnél a betű előtt:

Például:

ἡ δὲ	és	ἡ δὲ	ejtése: <i>hádész</i>
ὁ δὲ	és	ὁ δὲ	ejtése: <i>ódejon</i>

6. Kiejtés módosulás bizonyos mássalhangzók találkozásakor

A görög betűk hangértéke állandó, azonban γ α κ, γ, χ és ξ előtt olyan *n* hangként hallatszik, mint a magyar „munka” szó *n*-je.

Például:

Σφίγξ	ejtése: <i>Szfinksz</i>
Γάγγης	ejtése: <i>Çangész</i>

7. További hang- és írásjelek

a) Hangjelek:

hiányjel (apostrophos): ' . Azt jelöli, hogy egy szó rövid utolsó magánhangzója kiesik, ha az utána következő szó magánhangzóval kezdődik (*elision*).

Például:

ἀλλὰ ἐγώ	=	ἀλλ' ἐγώ
ἄμα αὐτῷ	=	ἄμ' αὐτῷ

gamó (koronis): ¨ . Egy szó utolsó magánhangzójának összevonását jelzi a következő szó kezdő magánhangzójával (*krasis*).

Például:

τὸ ἐμὸν	=	τοῦμόν
καὶ αὖ	=	καῦν

elkülönítő pontok: ¨ . Használatuk azt jelöli, hogy két olyan magánhangzót, amelyek általában kettős magánhangzót alkotnak, külön kell ejteni. Erre a jelölésre akkor van szükség, ha az ékezet vagy hehezet elhelyezkedése nem igazít útba.

Például:

πραῦνω	ejtése: <i>praüno</i>
de: αὔπνος	ejtése: <i>aüpnosz</i>

b) Írásjelek:

vessző és pont: megegyezik a magyar írásban használatos ponttal és vesszővel; *a görög szövegben a sor felett található pont (·)* a magyar kettőspontnak és pontosvesszőnek felel meg; *a görög szövegben használt pontos vessző (·)* a kérdőjelnek felel meg.

Rövidítések jegyzéke

A rövidítések jegyzékének összeállításakor – indokolt esetben a magyar címeket is feltüntetve – a következő munkát követtük:

A Greek-English Lexicon, compiled by H.G. Liddle and R.Scott, Oxford 1953.

Aiszhülosz

A.	Agamemnon Agamemnón
Ch.	Choephoroi Áldozatvivők
Eu.	Eumenidae Eumeniszek
Pers.	Persae Perzsák
Pr.	Prometheus victus A leláncolt Prométheusz
Supp.	Supplices Óltalomkeresők
Th.	Septem contra Thebas Hetven Thébai ellen

Arisztotelész

EE	Ethica Eudemia Eudémoszi etika
EN	Ethica Nikomachea Nikomakhoszi etika
MM	Magna Moralia Nagy etika

Euripidész

Alc.	Alcestis Alkésztisz
Andr.	Andromache Andromakhé
Ba.	Bacchae Bakkhánsnők
El.	Electra Élektra
Hec.	Hecuba Hekabé
Heracl.	Heraclidae Héraklész gyermekei
HF	Hercules Furens Az őrzőgő Héraklész
Hipp.	Hippolytus Hippolütosz
IA	Iphigenia Aulidensis Iphigeneia Auliszban
Ion	Ion Ión
IT	Iphigenia Taurica Iphigeneia a tauruszok között
Med.	Medea Médeia
Or.	Orestes Oresztész
Rh.	Rhesus Rhészosz
Supp.	Supplices Óltalomkeresők
Tr.	Troades Trójai nők

Γαλένοςz

Anim.Pass.	Περὶ ψυχῆς παθῶν κτλ. A lélek fogatkozásairól
Protr.	Προτρεπτικός Buzdító beszéd
Sect.Intr.	Περὶ αἵρεσέων τοῖς εἰσαγομένοις Az orvosi iskolákról kezdőknek

Ἡσζιδοsz

Op.	Opera et dies Munkák és napok

Hippokratész

Aph.	Ἀφορισμοί Aforizmák
de Arte	Περὶ τέχνης Az orvosi szakma
Epid.	Ἐπιδημῖαι Epidémiák
Lex.	Νόμος Törvény
Nat. Hom.	Περὶ φύσιος ἀνθρώπου Az emberi természet
Salubr.	Περὶ διαίτης ὑγιεινῆς Az egészséges életmódról
VM	Περὶ ἀρχαίης ἱητρικῆς A régi orvostan

Homérosz

Il.	Ἰλιάς Iliász
Od.	Ὀδυσσεΐα Odüsszeia

Platón

Ap.	Apologia Szókratész védőbeszéde
Cri	Crito Kritón
Criti.	Critias Kritiasz
Ep.	Epistulae Levelek
Lg.	Leges Törvények
Mx.	Menexenus Menexenosz
Phd.	Phaidon Phaidon
Phdr.	Phaidros Phaidrosz
R.	Respublica Az állam

Plutarkhosz

Agis	Agis
Art.	Artaxerxes
Brut.	Brutus
Caes.	Iulius Caesar
Cam.	Camillus
Ca.Ma.	Cato Maior
Cic.	Cicero
Cor.	Coriolanus

Crass.	Crassus
Dio	Dio
Flam.	Titus Flamininus
Luc.	Lucullus
Oth.	Otho
Pomp.	Pompeius
Sol.	Solon

Szophoklész

Aj.	Ajax Aiasz
Ant.	Antigone Antigoné
El.	Electra Élektra
OC	Oedipus Coloneus Oidipusz Kolónoszban
OT	Oedipus Tyrannus Oidipusz király
Philoct.	Philoctetes Philoktétész
Trach.	Trachiniae Trakhiszi nők

Xenophón

Mem.	Memorabilia Emlékeim Szókratészről

Válogatás a hasonló jellegű kiadványokból

- 📖 Ab ovo usque ad mala, válogatta és ford. Dr. Boros Zoltán, Bp. 1987^a.
- 📖 Bánk József, 3500 latin bölcsesség latin és magyar nyelven, Szeged 1993^a.
- 📖 Baranyai Detsi János, Adagiorum Graeco-Latino-Ungaricorum chiliades quinque, Bátfá 1598.
- 📖 G. Büchmann, Geflügelte Worte, Berlin 1972^a.
- 📖 Corpus paroemiographorum Graecorum, ed. E.L.A. Leutsch et F.G. Schneidewin, vol. I-II, Göttingen 1839-1851.
- 📖 ΓΝΩΜΑΙ sive Thesaurus sententiarum et apophthegmatum ex scriptoribus Graecis praecipue poetis, collegit, disposuit et edidit G.H. Opsimathes, Lipsiae 1884.
- 📖 Győri Gyula, Nota bene! – Latin kifejezések, elnevezések magyarázatokkal, Bp. 1988.
- 📖 T.B. Harbottle, Dictionary of Quotations /Classical/, New York. é.n.
- 📖 Kis Viczay Péter, Selectiora adagia Latino-Hungarica, Bátfá 1713.
- 📖 Margalits Ede, Florilegium proverbiorum universae vanitatis, Bp. 1895.
- 📖 Pais István, Antik bölcsék-gondolatok-aforizmak, Bp. 1997^a.
- 📖 R. Strömberg, Greek Proverbs, a collection of proverbs and proverbial phrases which are not listed by the ancient and byzantine paroemigraphers, with introduction, notes, bibliography and indices, Göteborg 1954.
- 📖 R. Strömberg, Griechische Sprichwörter, eine neue Sammlung, Göteborg 1961.
- 📖 Szabó György, Sötétben tündöklöbb a fény, Kolozsvár-Napoca 1975.
- 📖 Tótfalusi István, Idegen idézetek szótára, Budapest 1998.
- 📖 Varietas delectat – latin mondások, összeállította Hajdú István, kiegészítette, a verseket fordította, az utószót és a jegyzeteket írta Muraközy Gyula, Bp. 1993.
- 📖 Tóth Béla, Szállóigék lexikona, Bp. 1906 (reprint kiadás).

A kötetben szereplő szerzők

AISZKHÜLOSZ (Kr.e. 525-456): Athéni tragédiáíró. Feltehetően ő fűzte egybe elsőként a különálló tragédiákat trilógiákká, valamint ő volt az első, aki két, ill. három színészt szerepeltetett egyszerre a színpadon, ugyanis addig a szereplők csupán a karral felelgettek. Legalább hetven darabot írt, ám ebből csak hét maradt ránk. Stílusa erőteljes és fennkölt, nyelvezete képekben és archaizmusokban gazdag.

AISZÓPOSZ (Kr.e. VI. század): A hagyomány szerint fríg rabszolga volt. Fabulákat, azaz tanmeséket írt, amelyekben általában állatok jelenítik meg az emberi jellemeket, típusokat. Előadásmódja egyszerű, történetei csattanósak, moráljuk szérenységre, mértékletességre és toleranciára int.

ARISZTOTELÉSZ (Kr.e. 384-322): Az antikvitás kimagasló filozófusa és /természet/tudósa. Az Akadémián Platón tanítványa volt, majd megalapította saját iskoláját, a Lúkeiont, amely minden mai tudományegyetem és akadémia előképeinek tekinthető. Legnevezetesebb tanítványa a világhódító Nagy Sándor. Arisztotelész teremtette meg a logika és a biológia tudományát, ugyanakkor maradandót alkotott az etika, az esztétika és a társadalomelmélet terén is. Minden idők legegységesebb elméje.

BIASZ (Kr.e. VI. század): Görög államférfi. A hagyomány számos bölcs mondást kapcsol a nevéhez, ami alapján a hét bölcs között tartják számon.

DÉMOKRITOSZ (Kr.e. 460-370): Abderai természetbölcse. Nevéhez elsősorban az atomelmélet kidolgozása fűződik, amely szerint minden örökké létező és önmozgási képességgel bíró atomokból, azaz – miként a szó etimológiája is mutatja – oszthatatlan részecskékből áll. Az antik hagyomány „nevető bölcs”-nek nevezi.

EURIPIDÉSZ (Kr.e. 480-406): Athéni tragédiáíró. A görög tragikusok közül tőle maradt az utókorra a legtöbb darab, összesen tizenkilenc. Művei mély filozófiai mondanivalót hordoznak, ő maga is személyes kapcsolatban állott a kor néhány bölcseleijével, így pl. Prótagorasszal és Szókratésszal. Számos darabjának középpontjában a mesterien ábrázolt, pusztító erejű női szenvedély áll.

GALENOSZ (Kr.u. 129-199): Orvos és bölcsele. Munkássága az antik orvostudomány csúcsa. Tudományos műveinek száma kb. háromszáz. Ezek közül jó néhány csak latin vagy arab fordításban maradt ránk. Írt az orvosi filozófiáról és etikáról, anatómiáról, kórtanról és dietetikáról, valamint kommentálta Hippokratész és Platón műveit.

HÉLIODÓROSZ (Kr.u. III. század): Az ókori regényirodalom utolsó jelentősebb darabjának, az Aethiopiának a szerzője. Ezen mű tíz könyvében az etióp királynak, Kharikleának és szerelmesének, Theagenesnek kalandos történetét meséli el. Az antik regény számos sztereotíp motívuma fellelhető e műben, így pl. álomfejtés és jóslás, emberrablás és kalandos kiszabadítás, fantasztikus megmenekülések és sohasem volt tájak leírásai.

HÉRAKLEITOSZ (Kr.e. 530-470): Görög természetfilozófus. Mintegy 130 töredék maradt ránk „A természetről” írott munkájából. Ősanyagnak a tüzet vélte, amelyből a világfolyamat állandó körforgása során minden keletkezik. Már az antikvitásban is számos helyen „homályos bölcselő”-ként emlegetik.

HÉSZIODOSZ (Kr.e. VII. század): Jelentős költő, akinek két műve maradt ránk: az „Istenek születése” valamint a „Munkák és napok”. Az előbbi, mintegy ezer soros költemény az isteni világrend keletkezését és az istenek származását taglalja, az utóbbi tanköltemény a földműveléshez és a bölcs életvitelhez tartalmaz praktikus tanácsokat, valamint ebben található a világ korszakainak már az antik költőkre is nagy hatással bíró leírása.

HIPPOKRATÉSZ (Kr.e. V. század): A görög orvostudomány megteremtője. Személye mondai homályba vész, ám okkal feltételezhető, hogy ő volt az első, aki az orvoslást függetlenítette a vallástól, és az emberi életfolyamatokat pusztán természettudományos alapokon kívánta magyarázni. A neve alatt fennmaradt „Hippokratészi gyűjtemény” számos darabja biztosan nem tőle származik. Hatására jellemző, hogy az orvosok ma is ún. hippokratészi esküt tesznek arra, hogy hivatásukat lelkiismeretesen és pontosan fogják ellátni.

HOMÉROSZ (feltehetően Kr. e. VIII. század): Alakja a legendák homályába vész, ám az ő neve alatt maradt az utókorra a két legjelentősebb görög eposz, az Iliász és az Odüsszeia. Ezen művek eredetiségét és szerkezetük egységes voltát illetően merült fel a máig megválaszolatlan /és feltehetően megválaszolhatatlan/ ún. homéroszi kérdés. Az Iliász a trójai háborút, az Odüsszeia pedig Odüsszeusz bolyongását írja le. Homérosz az első poéta a görög irodalomban, ezért gyakorta egyszerűen mint „a költő”-t emlegetik.

KHILÓN (Kr.e. VI. század): Spártai államférfi, 556/55-ben ephoros, és állítólag több alkotmányjogi reform kezdeményezője volt. Spártában mint hērōszt tisztelték, Platon óta a hét görög bölcs közé sorolják.

KLEOBULOSZ (Kr.e. 600 körül): Rhodoszi türannosz, a hét görög bölcs egyike. A hagyomány szerint tőle származik néhány bölcs mondás, a Midasz síremlékére vésett epigramma és egy enigmagyűjtemény.

LONGOSZ (Kr. u. II. század): Regényíró. „Daphnis és Khloé” című művében a két címszereplő szerelmének kalandos történetét írja le. Miként az antik regény általában, számos idilli leírást és fantasztikus eseményt tartalmaz. Stílusa a keresetlenség benyomását keltvén is igen választékos.

MARCUS AURELIUS (született Kr. u. 121, uralkodott 161-180): Filozófus, római császár. Görög nyelven írott elmélkedéseinek tizenkét könyvében megállapodott és letisztult sztoikus világnézetéről tesz tanúságot. Arra törekszik, hogy életvitelét a világrénddel összhangba hozza, az emberi dolgokat pedig, különösképp az emberi hitványságot, egyfajta lemondással és közönnyel szemlélje.

PERIANDROSZ (Kr.e. 668-584): Korinthosz türannosza, a hét görög bölcs egyike.

PITAKOSZ (Kr.e. 600 körül): Görög államférfi. Lesbosz szigetét tíz éven át egyeduralgolóként kormányozta, a hét bölcs egyikeként tartják számon.

PLATÓN (Kr.e. 427-347): Az antikvitás egyik legjelentősebb filozófusa. Műveiben kezdetben mestere, Szókratész gondolatait adta vissza, majd a későbbiekben saját, önálló nézeteit fejtette ki mindvégig megtartván az ún. szókratészi dialógus formáját. Nevéhez fűződik az ún. ideatan megalkotása. Tevékenysége kiemelkedő az etika és a társadalomfilozófia terén is. Az általa alapított athéni Akadémia Kr. u. 529-ig működött.

PLUTARKHOSZ (Kr. u. 46-126): Történetíró és filozófus. „Párhuzamos életrajzok” című érdekes és a történettudomány számára igen értékes művében jeles görög és római személyiségeket állított párba, és hasonlított össze (pl. Nagy Sándor és Caesar, Démostenész és Cicero). Igen jelentősek „Moralia” címen összegyűjtött etikai tárgyú írásai is.

SZOLÓN (Kr.e. VII-VI. század): Athéni államférfi és költő. Számos törvény és gazdasági reform fűződik a nevéhez. Költőként elsősorban államférfiúi munkásságának igazolását kívánta adni. A hagyomány jó néhány elmés gondolatot tulajdonít neki. A hét bölcs között tartják számon.

SZOPHOKLÉSZ (Kr. e. 496-406): Kiemelkedő antik drámaíró. Előkelő athéni család sarjaként számos közhivatalt is betöltött hosszú pályája során. Számos tragédiát írt (kb. 130-at), azonban csak nyolc maradt ránk. Benne testesült meg az utókor által elért vágyott görög harmónia. Az ő művei alapján alkotta meg Arisztotelész a hely-idő-tér ún. hármassabályát.

THALÉSZ (Kr. e. VII-VI. század): Milétoszi bölcselő. Többen az ő nevéhez kapcsolják a tulajdonképpeni filozófia megteremtését. A víz szerint azon őselem (arkhé), amelyből minden keletkezett, és amelyből eredően a világ különféle természeti jelenségeit egymással kapcsolatba hozta. A hét görög bölcs egyike.

THUKÜDIDÉSZ (Kr.e. 460-395): Az oknyomozó történetírás atyja. A peloponnészoszi háborúk (431-404) történetét írta meg 410-ig. Munkájában a tudományos objektivitást és precizitást tartotta legfőbb vezérelvének. Az események sorát teljességgel függetlenítette az isteni beavatkozásban való hiedelmektől. Stílusa igen egyedi, határozott és tömör.

XENOPHÓN (Kr. e. 430-355): Történetíró. Ifjúként Szókratész tanítványa volt. Mesterére vonatkozó emlékei később monográfikus formában meg is írta. Számos tárgyról írt még, így pl. a spártai állam történetéről és berendezkedéséről, a görög történelemről (Hellénika), a „Kürosz neveltetése”-ben pedig az ideális uralkodó képét kívánta megrajzolni.

Tartalom

Köszöntjük az olvasót	6
Lectori salutem	7
A hét bölcs	11
Kleobulosz	11
Szolón	13
Khilón	16
Thálész	18
Pittahosz	20
Biasz	21
Periandrosz	23
Aiszkhülosz	25
Aiszóposz	33
Arisztotelész	41
Démokritosz	49
Euripidész	59
Galénosz	79
Héliodórosz	87
Hérakleitosz	91
Hésziodosz	95
Hippokratész	105
Homérosz	111
Longosz	121
Marcus Aurelius	123
Platón	131
Plutarkhosz	139
Szophoklész	145
Thuküdidész	157
Xenophón	165
Bibliográfia	173
Függelék	179
A görög írás és kiejtési szabályok	179
Rövidítések jegyzéke	184
Válogatás a hasonló jellegű kiadványokból	189
A kötetben szereplő szerzők	190

SUMMARY

This volume contains a modest collection of the wise sayings of several ancient Greek authors together with the Latin and Hungarian translation. When making up this work it was our aim to present students and teachers with a kind of amusingly training book meant for elementary Greek and Latin teaching. We were inspired to compile this volume by the fact that – as far as we know – a collection of Greek wise sayings with Latin and Hungarian translation has not been published in this century. We would be pleased if our work were approved by everybody interested in ancient Greek and universal human culture.

We wished to demonstrate the richness and versatility of ancient Hellenic culture and literary forms. So we quote not only from the writings of poets, dramatists, historians, philosophers, but we also try to draw the reader's attention to the domain of natural science as well. It was medicine that we emphasized from the several sections because it is very close to people's everyday life. Health and illness are questions we are all interested in.

While doing this work we had to limit the number of quoted authors and wise sayings. The transcription of the Greek alphabet into Latin, a short summary of the pronunciation rules, the list of abbreviations and some pieces of information about each author the volume includes can be found in the Appendix. In structuring the book we followed the alphabetical order of the authors, but we placed the collection of the wise sayings of the so called seven sages at the beginning. The volume is complete with the Bibliography.

ZUSAMMENFASSUNG

Dieser Band beinhaltet eine bescheidene Auswahl weiser Gedanken zahlreicher griechischen Autoren – mit lateinischer und ungarischer Übersetzung. Bei der Arbeit leitete uns jene Überlegung den Schülern und Lehrern ein unterhaltendes und zugleich zum Nachdenken anregendes und lehrreiches Hilfswerk für den Griechisch- bzw. Lateinunterricht in die Hand zu geben. Zur Zusammenstellung dieser Sammlung regte uns auch jene Tatsache an, dass – unseres Wissens – in unserem Jahrhundert in Ungarn eine griechisch-lateinisch-ungarische Sentenzensammlung noch nicht erschien. Es würde uns freuen, wenn unser Buch bei allen, die sich für das antike Griechentum interessieren Gefallen fände.

Wir waren emüht ein möglichst umfangreiches Bild von der Mannigfaltigkeit der griechischen Kultur und ihrer literarischen Gattungen zu geben. In diesem Band finden sich daher nicht nur Zitate aus den Werken der griechischen Dichter, Tragiker, Historiker und Philosophen, sondern es wird versucht die Aufmerksamkeit des Lesers auch auf das Gebiet der Naturwissenschaften zu lenken. Von den zahlreichen Disziplinen wurde die Medizin hervorgehoben, da sie dem menschlichen Alltag sehr nahesteht. – Gesundheit und Krankheit sind ja Fragen, die jenen von uns beschäftigen.

Bei der Auswahl hatten wir mit der Überfülle des Materials zu kämpfen, daher sahen wir uns gezwungen die Zahl der zitierten Autoren und Sentenzen zu beschränken. Viele wertvolle Schriftsteller und Gedanken mussten wir traurigen Herzens weglassen.

Im Anhang finden sich neben der Transliteration des griechischen Alphabets, der Zusammenfassung der wichtigsten Aussprachsregeln und dem Verzeichnis der Abkürzungen auch einige Angaben zu den Autoren, deren Werke wir in unsere Sammlung aufgenommen haben.

Bei der Zusammenstellung des Bandes befolgten wir die alphabetische Reihenfolge der Autoren, jedoch wurden die sog. Sieben Weisen ganz an den Anfang des Buches gestellt.

RÉSUMÉ

Ce recueil, suivi d'une version en latin et en hongrois, contient un choix modeste d'aphorismes des auteurs de l'antiquité grecque. Le but des auteurs fut d'offrir un manuel aux maîtres et aux étudiants qui peut enseigner et faire réfléchir en même temps d'une manière amusante, un manuel qui peut être employé avec succès dans l'enseignement fondamental.

Le fait qu'au cours de ce siècle – autant que nous sachons – aucun recueil d'aphorismes grecs, latins et hongrois n'a été publié en Hongrie nous a également encouragé. Les auteurs seraient bien contents si cet ouvrage pouvait gagner la sympathie de tous ceux qui portent de l'intérêt aux humanités classiques.

On a essayé de faire sentir la diversité de la civilisation hellénique et des genres littéraires. On a puisé non seulement dans les ouvrages des poètes, des auteurs dramatiques, des historiens et des philosophes, c'est-à-dire des auteurs classiques, mais on essaie de diriger en même temps l'attention du lecteur sur le domaine des sciences. Parmi les sections différentes nous mettons en relief la médecine, parce qu'elle est bien proche de la vie des tous les jours. Santé et maladie sont des questions qui nous occupent tous.

Dans le choix de la matière on a rencontré l'embarras de richesse. On a été forcé de restreindre le nombre des auteurs et des aphorismes. Bon gré mal gré on a dû omettre beaucoup d'auteurs méritants.

Dans l'Appendix on trouve la transcription latine de l'alphabet grec, ainsi qu'un résumé des règles de prononciation, l'Index des abréviations et quelques, données sur les auteurs.

Dans la disposition de la matière on a suivi l'ordre alphabétique des auteurs, pourtant le choix recueilli des ouvrages des soi-disants „Sept Sages” a été mis en premier lieu.

A Belvedere Meridionale KISKÖNYVTÁR

sorozatban eddig megjelent kiadványok

1. Mátyás király emlékére – halálának 500. évfordulóján.
Szerk.: Annus Gábor és Szegfű László. Megj.: Szeged, 1990. 56 o.
[Elfogyott.]
2. Széchenyi István - emlékülés születésének 200. évfordulóján (1991. október 16.).
Szerk.: Annus Gábor és Szegfű László. Megj.: Szeged, 1991. 36 o.
[Elfogyott.]
3. Emléklapok történelmünk utolsó fél századáról (1991-1992).
Szerk.: Annus Gábor és Szegfű László. Megj.: Szeged, 1992. 48 o.
[Elfogyott.]
4. A tatárok kivonulásának 750. évfordulója (1992. április. 27.).
Szerk.: Annus Gábor és Szegfű László. Megj.: Szeged, 1992. 52 o.
[Elfogyott.]
5. Kossuth Lajos születésének 190. évfordulója (1992. november 25.).
Szerk.: Nagy Tamás. Megj.: Szeged, 1995. 29 o. [A Belvedere Meridionale VII. évf. 1-2. sz. mellékleteként.]
6. A tanítványait szerető, tisztelő, megbecsülő ember - Emlékülés Eperjessy Kálmán születésének centenáriumán a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Történettudományi Tanszékén.
Szerk.: Jancsák Csaba, Nagy Tamás és Szegfű László. Megj.: Szeged, 1995. 48 o.
[Elfogyott.]
7. „Nem búcsúzom...” - Emlékkönyv Benda Kálmán tiszteletére (1993. december 7.).
Szerk.: Szegfű László és Nagy Tamás. Megj.: Szeged, 1995. 100 o.
[Elfogyott.]
8. Kossuth Lajos halálának 100. évfordulója - Emlékülés a JGyTF Történettudományi Tanszékén (1994. március 28.).
Szerk.: Jancsák Csaba, Nagy Tamás, Zakar Péter. Megj.: Szeged, 1995. 48.o.
[Elfogyott.]
9. Honfoglalási Emléknapok
Szerk.: Jancsák Csaba, Kósa Kinga, Nagy Tamás, Nyulassy Ágnes.
Megj.: Szeged, 1996. 1997. 166.o.

10. Szegfű László: Ősi szellemi örökségünk I.
(Gondolatok az ősi magyar hitvilágról)
Megj.: Szeged, 1996. 134.o.
11. Szent Csellért vértanúságának 950. évfordulóján
Szerk.: Döbör András, Jancsák Csaba, Kiss Gábor Ferenc, Nagy Tamás,
Szegfű László. Megj.: Szeged, 1998. 212.o.
12. Katonák, papok, polgárok 1848/49-ben
Szerk.: Döbör András, Jancsák Csaba, Kiss Gábor Ferenc, Nagy Tamás,
Zakar Péter. Megj.: Szeged, 1999. 144.o.

A megjelent kötetek
korlátozott példányszámban megrendelhetők a kiadó címén.
(6725 Szeged, Hattyas sor 10., telefon: 62/456-090)